

WEST-VLAAMSE SOLIDARITEIT MET HET ZUIDEN

Een onderzoek naar de effecten van veertig jaar
projectsteun van de provincie West-Vlaanderen op het
Zuiden, op het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking
in het Noorden en op de initiatiefnemers

Tom De Bruyn

Uitgevoerd in opdracht van het provinciebestuur West-Vlaanderen

Gepubliceerd door
KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN
HIVA - Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving
Parkstraat 47 – bus 5300, BE 3000 Leuven
www.hiva.be

D/2011/4718/13 – ISBN 9789088360305

© 2011 HIVA-K.U.Leuven

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

DANKWOORD

Deze studie was niet mogelijk geweest zonder de bereidwillige medewerking van de initiatiefnemers en leden van de vele verenigingen die zich al jaren in België of in het Zuiden inzetten. We willen dan ook in de eerste plaats alle mensen bedanken die tijd hebben vrijgemaakt om hun inzichten en ervaringen met ons te delen, zowel in België als in India en de Democratische Republiek Congo.

Dank ook aan Karl Vandenberghe van WTV voor zijn informatie over de het bezoeken van projecten in de DR Congo.

Daarnaast danken we de mensen van het Provinciaal Noord-Zuidcentrum, in het bijzonder Katrijn Compernelle, Dirk De Temmerman en Dirk De fauw, voor hun enthousiasme en interesse in dit onderwerp, alsook voor al de informatie die ze hebben verzameld en ter beschikking gesteld.

VOORWOORD

“Provincie West-Vlaanderen, door mensen gedreven.” Anno 2011 komt het West-Vlaamse provinciebestuur met deze slagzin naar buiten. 2011, het jaar waarin Provincie West-Vlaanderen reeds 40 jaar projecten in het Zuiden van de wereld ondersteunt. 40 jaar geleden, anno 1971, werd net dezelfde ‘edelmoedige inzet’ van mensen naar voren geschoven om te pleiten voor een budget voor ‘het probleem van de minst bedeelden in onze wereld – de ontwikkelingslanden’.

40 jaar projectensteun omhelst veel projecten, veel geld, veel mensen, veel inzet. Hoeveel precies was niet duidelijk. Het was een helse job om zoveel mogelijk gegevens te verzamelen tot één grote database. Kasten, kelders en archieven induiken. Snuisteren tussen geschreven zittingsnota’s en getypte aanvraagbrieven. De handtekening van mijn vader tegenkomen, gevolgd door die van mijn voorganger gedeputeerde Vens. Op zoek gaan naar overzichten en cijfers. Samenvoegen van gegevens uit verschillende registratiesystemen op de computer, uit dossiers of jaarboeken. Omrekenen van oude Belgische Franken naar euro’s.

Het leverde een uitgebreid overzicht met info over het project, het land, de betoelaging en contactgegevens. De cijfers spreken tot de verbeelding: 20.013.258 euro ging naar 1592 projecten in 80 verschillende landen uit het Zuiden, via minstens 633 organisaties uit West-Vlaanderen.

Een grotere, diepere en belangrijker vraag blijft echter: wat betekenen die cijfers? Om zicht te krijgen op de effecten van ondersteunde projecten – effecten in het Zuiden, maar ook effecten hier in het Noorden- werd een onderzoek uitgeschreven. De resultaten hiervan zijn terug te vinden in het onderzoeksrapport dat u nu in handen heeft. De Provincie West-Vlaanderen zal hier verder mee aan de slag gaan in een actief Noord-Zuidbeleid.

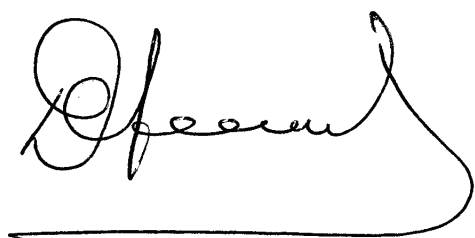
Het West-Vlaamse projectenbeleid kreeg vorm doorheen de jaren. De eerste jaren lag er niet veel meer vast dan de intentie om ‘te jumeleren met een bepaald ontwikkelingsgebied om aldaar voor praktische realisaties in te staan’ en om ‘1% van de begroting daarvoor te voorzien’. 1% lijkt en is veel. Momenteel, in 2011, wordt 0,80% van de begroting voorzien voor projectensteun, met de bedoeling dit tegen 2015 op te trekken naar 1%. In tegenstelling tot vroeger is dit bedrag enkel bedoeld voor steun aan projecten in het Zuiden, niet voor het ganse Noord-

Zuidbeleid. Ondersteuning voor onder andere de werking van NGO's in West-Vlaanderen, de educatieve werking van het Provinciaal Noord-Zuid Centrum en zelfs noodhulp zijn niet opgenomen in dit percentage.

De eerste dossiers uit de jaren 1970 komen uit allerlei hoeken en moesten aan weinig inhoudelijke of vormelijke vereisten voldoen. In de loop van 40 jaar werden de criteria en voorwaarden om in aanmerking te komen voor projectensteun steeds duidelijk omschreven en bevraagd. De bedragen werden beperkt in tijd en kregen een maximum. Kosten voor bijvoorbeeld lonen en reizen komen niet langer in aanmerking. De link met West-Vlaanderen was vroeger meestal een West-Vlaming in het buitenland, nu is dat een persoon of organisatie die hier in onze provincie actief is. Een deskundige adviesgroep werd samengesteld om een gefundeerde mening te formuleren over elke aanvraag. Begrippen als participatie, duurzaamheid en eigenaarschap verschenen en krijgen zoekend een invulling. Als kers op de taart werden alle criteria in 2011 in een duidelijk reglement gegoten.

De rode draad doorheen 40 jaar projectensteun is de inzet van mensen. Een inzet voor het Zuiden, door West-Vlamingen. Een inzet die veel geduld, veel openheid en soms ook onzekerheid inhoudt. Zo vonden we een tekst terug van begin de jaren 1970 over "het probleem van de sociale zekerheid der missionarissen". Ook nu nog is het werken als vrijwilliger soms onduidelijk. Mensen zetten zich in, ondanks tegenslagen, onduidelijkheid en soms tegenwind. Mensen zoeken zelf hun weg; hun hart volgend, hun hoofd gebruikend, hun enthousiasme uitstralend. Provincie West-Vlaanderen steunt deze gedreven mensen al 40 jaar en wil dat blijven doen.

Dirk De fauw
Gedeputeerde voor Noord-Zuidbeleid
Provincie West-Vlaanderen

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Dirk De fauw', with a long horizontal line extending from the end of the signature.

INHOUD

Lijst van afkortingen	ix
Hoofdstuk 1 Inleiding	1
1. Inleiding	1
2. Onderzoeksvraag	2
3. Methodologie en gegevensverzameling	3
4. Structuur	4
Hoofdstuk 2 De architectuur van de ontwikkelingssamenwerking	7
1. De vier pijlers	7
2. Het filanterale kanaal	9
Hoofdstuk 3 Ondersteunde projecten	11
1. Inleiding	11
2. Geografische spreiding van de projecten	12
3. Aard van de projecten	14
Hoofdstuk 4 Ondersteunde verenigingen en partnerschappen	19
1. Aantal en spreiding van de West-Vlaamse verenigingen	19
2. Oprichting	21
3. Aard van de ondersteunde verenigingen en partnerschappen	22

4. Aanleiding	33
5. Omvang en budget van de verenigingen	35
6. Belang van geschikte partner	38
Hoofdstuk 5 Projectontwikkeling	39

1. Doelstellingen identificeren	39
2. Activiteiten	45
3. Uitvoering en opvolging	48
4. Evaluatie en bijsturen	51
5. Inzet van middelen	52
Hoofdstuk 6 Bijdragen	59

1. Bijdrage in het Zuiden	59
2. Bijdrage tot het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking	69
3. Persoonlijke effecten	75
hoofdstuk 7 Besluit: een “antro-pologische” benadering?	79

1. “Antropo-logische” benadering	79
2. Aanbevelingen voor de provincie West-Vlaanderen	85
Bijlage	89
Bibliografie	91

LIJST VAN AFKORTINGEN

BTC	Belgische Technische Coöperatie
DGOS	Directie-Generaal Ontwikkelingssamenwerking
DR Congo	Democratische Republiek Congo
HIVA	Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IMF	Internationaal Muntfonds
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
PNZC	Provinciaal Noord-Zuid Centrum
VAIS	Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking
VN	Verenigde Naties
VSA	Verenigde Staten van Amerika
vzw	Vereniging zonder winstoogmerk

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

1. Inleiding

In Vlaanderen behoren provincies en gemeenten tot de belangrijkste verstrekkers van subsidies aan organisaties en individuen die projecten in het Zuiden¹ ondernemen of steunen. Het bedrag wordt verdeeld onder zowel de klassieke ontwikkelingsorganisaties als initiatieven die buiten de gevestigde internationale samenwerking vallen en die in Vlaanderen bekend staan onder de noemer 'vierde pijler'.

Met een jaarlijks budget van om en bij de één miljoen euro beschikt West-Vlaanderen van alle lokale overheden duidelijk over het grootste budget. Ongeveer drie kwart gaat naar vierde pijlerinitiatieven.² Dit engagement is zeker niet nieuw: al vier decennia maakt West-Vlaanderen fondsen vrij om NGO's, lokale organisaties, missionarissen, scholen en anderen een steun in de rug te geven bij de ontplooiing van hun activiteiten in het Zuiden.

In 2011 viert de provincie West-Vlaanderen het veertigjarig bestaan van haar ontwikkelingsbeleid. Dit is een uitgelezen moment om stil te staan bij de verwezenlijkingen van de projecten in het Zuiden en de steun van West-Vlaanderen.

In opdracht van de provincie West-Vlaanderen gaan we na wat de bijdrage is van de ondersteunde projecten en verenigingen in het Zuiden (op de gemeenschap, de doelgroep en de partner), in België (op het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking) en op de eigen vereniging. Alhoewel de provincie ook erkende NGO's financiert, ligt de focus van deze studie op de zogenaamde vierde pijlerinitiatieven (zie hoofdstuk 2). De laatste jaren zijn er enkele studies verschenen over de vierde pijler in Vlaanderen van bijvoorbeeld Develtere en Stessens (2007) en De Bruyn en Huyse (2009), maar de werking in het Zuiden is nog een vraagteken. Deze studie laat toe om hier meer inzicht in te krijgen.

¹ 'Zuiden' duidt in deze studie op alle landen van Midden- en Zuid-Amerika, Azië en de landen uit het voormalige Oostblok en ex-Joegoslavië. Dit omvat dus ook de landen die volgens de criteria van het Development Assistance Committee van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO/DAC) als ontwikkelingslanden worden aangeduid.

² Voor een vergelijking tussen gemeentelijke en provinciale overheden, zie bijvoorbeeld De Bruyn en Huyse, 2009.

2. Onderzoeksvraag

‘Bijdrage’ is voor interpretatie vatbaar, daarom dienen we eerst te verduidelijken wat soort van bijdrage we onderzoeken. De uitdaging van dit onderzoek was om de elementen aan bod te kunnen laten komen waar klassieke evaluatietechnieken geen of minder aandacht aan besteden. Over de werking en de resultaten van de vierde pijlverenigingen in het Zuiden vinden we immers weinig terug in de wetenschappelijke literatuur. De studie moest om die reden vertrekken van de inschatting en ervaringen van de initiatieven zelf. Wat vonden de betrokkenen de belangrijkste verwezenlijkingen en bijdragen van hun projecten?

Anderzijds is het interessant te weten hoe deze projecten scoren op de criteria van de klassieke evaluatietechnieken naar de effecten van een interventie. In een klassieke evaluatie van een ontwikkelingsinitiatief probeert men de output, de outcome en de impact van een project of interventie te bepalen.

Output verwijst naar de rechtstreekse verwezenlijkingen: werd de school gebouwd, hoeveel mensen volgden de opleiding? *Outcome* handelt over directe gevolgen van de interventie: gaan leerlingen naar de gebouwde scholen en verhoogt het opleidingsniveau? Worden de hospitalen bezocht door patiënten? Is de waterput in gebruik en is de toegang tot drinkbaar water verbeterd? Gebruikt men de materie die het personeel van een gemeenschapscentrum of medische instelling heeft geleerd in de vorming, in zijn of haar werk? Bij *impact* dienen de lange termijngevolgen voor de ruimere gemeenschap te worden onderzocht: is de algemene levenskwaliteit van de gemeenschap gestegen? Welke regionale economische ontwikkeling is er?

Terwijl output vrij makkelijk te bepalen is, zorgt outcome en impact voor heel wat hoofdbrekens. Voor outcome- en zeker impactevaluatie dien je de situatie vóór, tijdens en na de interventie te bestuderen, alsook een bevraging te doen van de voorziene begunstigden en de rest van de gemeenschap waar het project plaatsvindt. Dit vergt een aanpak die zeer tijds- en middelenintensief is. In deze studie doen we op basis van de beschikbare informatie uitspraken over de output en waar mogelijk over de outcome in het Zuiden.

Deze analyse wordt aangevuld met een inschatting van vier andere criteria die in de klassieke evaluatie aan bod komen (PSO, 2004):

- *de relevantie*: de mate waarin een interventie de problemen en de noden van de doelgroep aanpakt;
- *de effectiviteit*: de mate waarin een interventie haar vooropgestelde doelen bereikt;
- *de efficiëntie*: meet de menselijke en financiële kosten die gemaakt worden bij het nastreven van een resultaat;
- *de duurzaamheid*: de mate waarin de resultaten van de interventie aanwezig blijven, nadat de financiering is gestopt.

3. Methodologie en gegevensverzameling

Vier verschillende bronnen van informatie werden voor dit onderzoek gebruikt.

1. De databank met gegevens van ondersteunde projecten

Het Provinciaal Noord-Zuid Centrum (PNZC) stelde een databank met gegevens van de ondersteunde projecten ter beschikking. Deze gegevens komen uit de aanvragen voor subsidie. Aangezien de informatie die de provincie vereist in de aanvragen in de loop van vier decennia wijzigde, zijn de gegevens voor een deel van de projecten (vooral in het eerste decennium) niet volledig. Toch liet dit ons toe om een grondig inzicht te verwerven in de gesubsidieerde projecten en betrokken verenigingen.

2. Enquête

Een enquête met een dertigtal vragen werd opgesteld en opgestuurd naar alle gesubsidieerde verenigingen. In eerste instantie gebeurde dit via een internet-enquête. Aangezien we niet beschikten over de mailgegevens van alle verenigingen, werd de enquête per post opgestuurd naar de organisaties die de enquête niet hadden ingevuld op internet. In totaal beantwoordden 139 verenigingen de enquête. Op een totaal van 633 gesubsidieerde verenigingen³ geeft dit een respons van 22%.

3. Interviews

Om een diepgaander begrip te verkrijgen van de kenmerken, de werking en de verwezenlijkingen van de ondersteunde verenigingen, werden interviews uitgevoerd met de verantwoordelijken of betrokkenen van 34 verschillende verenigingen. Elk interview duurde ongeveer twee uur en ging door bij de geïnterviewde thuis of op een andere afgesproken locatie (bijvoorbeeld een restaurant of het PNZC). De geselecteerde verenigingen weerspiegelen de diversiteit van de ondersteunde projecten, verenigingen, interventiesector en landen. Om dit luik goed aan te laten sluiten bij de veldbezoeken, was ongeveer één derde van de verenigingen actief in de Democratische Republiek Congo (DR Congo of DRC), en ongeveer één derde in India. De overgebleven elf vinden we terug in de andere regio's van het Zuiden.

4. Veldbezoek

In april 2011 werd een veldbezoek gebracht aan de regio's Kinshasa, Bas-Congo en Bandundu, waar dertien partners van verenigingen in West-Vlaanderen werden geïnterviewd, en waar mogelijk de projecten bezocht. In juni volgde een visite aan

³ Zie hoofdstuk 4 voor de berekeningswijze van dit aantal.

zes partners in de zuidelijke Indische deelstaten Tamil Nadu en Kerala. Er werd gekozen voor deze twee landen wegens de hoge concentratie van door de provincie gesteunde projecten.

Beperkingen van de gegevensverzameling en methodologie

Voor een goede interpretatie van de resultaten is het nuttig om de beperkingen van onze methodologie te kennen. In welke mate de gegevens representatief zijn voor alle door de provincie ondersteunde projecten is niet met zekerheid te bepalen. We hebben immers maar een deel van de ondersteunde verenigingen bezocht en gesproken. Daarenboven bestaat er onduidelijkheid over het totaal aantal ondersteunde verschillende verenigingen (zie hoofdstuk 3). Op basis van onze berekeningen komen we op 633 verenigingen uit. In de enquête hebben we 22% van de organisaties bereikt, terwijl we met de interviews een 5% hebben bevraagd (waarvan de meeste de enquête niet hebben ingevuld). Van de 80 landen waar projecten werden gesteund hebben we er bovendien slechts twee bezocht.

Elk onderzoek is onderhevig aan beperkingen in tijd en middelen, die tot op zekere hoogte bepalen welke informatie je kan inzamelen en waarop je bijgevolg de analyse moet baseren. Een grondige outcome en impactevaluatie van de gefinancierde projecten was bijvoorbeeld niet mogelijk. Enerzijds zegt een bezoek van een dag of een halve dag aan een project en een paar gesprekken met de verantwoordelijke uitvoerders van deze projecten nog niets over wat de doelgroep en andere betrokken actoren vinden van het project. Bovendien is er geen ijkpunt in de tijd – we hebben het project niet op andere ogenblikken bezocht. Anderzijds, beschikken we niet over voldoende tijd om alle beschikbare documenten (activiteitenrapporten, financiële verslagen, ...) van de bestudeerde verenigingen en hun partners grondig door te lichten, noch om achtergrondinformatie te verzamelen ter verificatie van deze gegevens.

De gebruikte methodologie tracht evenwel de gevolgen van deze beperkingen te minimaliseren. De combinatie van de verschillende gegevensinzamelingen laat toe om uitspraken en conclusies uit één bron te vergelijken en te checken met gegevens uit andere bronnen. Op die manier kunnen we gemeenschappelijke en tegenstrijdige kenmerken in de werkwijze identificeren die het mogelijk maakt een zekere inschatting te doen van de relevantie, efficiëntie, effectiviteit, duurzaamheid, output en outcome of die argumenten in handen geeft om te besluiten waarom een inschatting niet mogelijk is.

4. Structuur

Na een conceptueel hoofdstuk waarin we onder meer het begrip vierde pijler verduidelijken, geven we een overzicht van de ondersteunde projecten (hoofdstuk 3) en verenigingen (hoofdstuk 4). Hoofdstuk 5 verschaft een analyse van de werking

van de ondersteunde initiatieven. De eigenlijke bijdrage van de projecten en verenigingen is het onderwerp van hoofdstuk 6 en aanbevelingen aan de provincie komen aan bod in het besluit.

Om de anonimiteit van de verenigingen te waarborgen, worden geen namen van bevraagde personen en hun organisaties genoemd. Bij de figuren geven we steeds aan hoeveel organisaties de vraag hebben beantwoord in de enquête.

HOOFDSTUK 2

DE ARCHITECTUUR VAN DE ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Verskillende studies suggereren dat er de laatste tien jaar niet alleen een toename is van het aantal spelers in ontwikkelingssamenwerking, maar dat er ook sprake is van een differentiatie van actoren (zie Develtere, 2009). Dit hoofdstuk gaat na hoe onderzoekers uit België en Nederland structuur hebben gebracht in de veelheid en verscheidenheid aan initiatieven.

1. De vier pijlers

1.1 Evolutie binnen de klassieke pijlers

In Vlaanderen heeft Patrick Develtere de ontwikkelingssamenwerking ingedeeld in vier grote groepen, die hij pijlers heeft genoemd (Develtere, 2009). De eerste drie pijlers omvatten de ‘klassieke’ ontwikkelingssamenwerking, dit wil zeggen de *directe bilaterale* (i.e. ontwikkelingsagentschappen van overheden, zoals de Directie-Generaal Ontwikkelingssamenwerking (DGOS) en de Belgische Technische Coöperatie (BTC)), de *multilaterale* (i.e. intergouvernementele organisaties, zoals de VN, de Wereldbank, het IMF) en de *indirect bilaterale* (i.e. de door de overheid erkende ontwikkelingsNGO's, zoals 11.11.11, Broederlijk Delen, Oxfam). Het overgrote deel van het nationale overheidsbudget voor ontwikkelingssamenwerking gaat naar organisaties binnen deze pijlers. Gezamenlijk bepalen ze ook het internationale beleid en hanteren ze eenzelfde vocabularium. Ook al hebben ze verschillende en soms tegengestelde visies op de oorzaken en de oplossingen van de problemen in het Zuiden, toch worden ze in het algemeen aanzien als de specialisten ter zake, aldus Develtere.

Binnen deze drie groepen vinden er overigens heel wat verschuivingen en evoluties plaats. Zo komen er nieuwe donoren bij. In de eerste pijler nemen gemeenten en andere regionale overheden een alsmaar prominenter plaats in. In Vlaanderen hebben de meeste gemeenten en provincies een dienst voor internationale solidariteit en het Vlaamse Gewest beschikt zelf sinds een tiental jaar over een Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS). Internationaal zijn landen

uit het Zuiden, zoals China, Brazilië, India, Zuid-Korea, van ontvangers van hulp getransformeerd tot belangrijke verstrekkers.

Evenzo stellen we een verveelvoudiging van het aantal multilaterale organisaties vast. Elk recent maatschappelijk thema of probleem (bijvoorbeeld duurzame ontwikkeling, milieu, gender, HIV/AIDS) geeft aanleiding tot de oprichting van nieuwe instellingen. Daarenboven is er met de Europese Unie, een belangrijke donor bijgekomen.

Terwijl de eerste twee pijlers nog vrij eenvoudig te omlijnen zijn, is dit bij de derde al heel wat moeilijker – zeker op internationaal niveau. Voor België worden de NGO's die subsidies krijgen van de nationale overheid via de budgetlijn van indirecte bilaterale samenwerking beschouwd als deel van de derde pijler. Deze zijn lid van de Nederlandstalige, respectievelijk Franstalige koepelorganisaties Coprogram of Acodev. In totaal zijn dit er een 115. In veel andere landen bestaat zo'n duidelijke opdeling echter niet, of is het budget voor wat we in België indirecte bilaterale samenwerking noemen, zeer beperkt. Grote organisaties die zich met ontwikkelingssamenwerking bezighouden doen dit uitsluitend op basis van giften. Daarenboven verandert de lijst van door de nationale overheid ondersteunde NGO's om de zoveel jaar. Aan het eind van vorige eeuw werd het aantal in België bijvoorbeeld drastisch teruggebracht. Dit betekent echter niet dat de organisaties die ooit op deze wijze werden ondersteund, hun activiteiten stopzetten. Maar *stricto sensu* behoren zij dan niet meer tot de derde pijler.

1.2 De vierde pijler

Voor al de initiatieven die niet kunnen worden ondergebracht in één van deze drie pijlers, bedacht Develtere de term vierde pijler. In een vorige studie in opdracht van het VAIS hebben we de volgende definitie geformuleerd (De Bruyn & Huyse, 2009, p. 12 en verder):

De vierde pijler van ontwikkelingssamenwerking omvat alle actoren in het Noorden (i.e. donoren) - die een zekere mate van engagement ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking in termen van tijd, organisatie en arbeidsmiddelen inhouden en die niet behoren tot de erkende bilaterale overheidssamenwerking (eerste pijler), multilaterale overheidssamenwerking (tweede pijler) of de door de overheid erkende niet-gouvernementele samenwerking (derde pijler) met het Zuiden.

De vierde pijler is dus een zeer bonte mengeling van organisaties en individuen. Al hetgeen wat tot de vierde pijler behoort wordt bovendien gedefinieerd door te zeggen wat het *niet* is – het is als het ware een restcategorie. Dit maakt het een zeer moeilijk hanteerbaar begrip – en geeft aanleiding tot heel wat verwarring in discussies. Bijvoorbeeld: sommigen brengen de organisaties die ooit indirecte bilaterale steun kregen onder bij vierde pijler, anderen bij de derde pijler. En hoe gebruik je de term in het buitenland, waar andere vormen van subsidiëring bestaan? Als concept heeft 'de vierde pijler' volgens ons vooral haar meerwaarde bewezen

doordat het de aandacht vestigde op het bestaan, de groei en de diversificatie van de spelers in ontwikkelingssamenwerking. Dit noemden Develtere (2009) en de Nederlandse onderzoekers Bouzoubaa & Brok (2005), de vermaatschappelijking van ontwikkelingssamenwerking. Net als de milieuproblematiek in de jaren 1970 en 1980 een thema werd waar andere maatschappelijke organisaties en burgers initiatieven begonnen te ontplooien, dan enkel de gespecialiseerde milieu-NGO's en overheidsdiensten, heeft ontwikkelingssamenwerking als actieterrein aan populariteit gewonnen binnen brede lagen van de maatschappij. Dit proces werd mogelijk gedreven door toenemende reismogelijkheden, migratie uit het Zuiden naar het Noorden, de algemene globalisering, bewustmakingcampagnes van gevestigde NGO's, en kritiek op de traditionele ontwikkelingsstrategieën.

In een vorige studie hebben we een poging ondernomen om de grote groepen binnen de vierde pijler te onderscheiden (zie De Bruyn & Huyse, 2009). In de bijlage hernemen we deze tabel. Belangrijk is het onderscheid tussen institutionele en particuliere vierde pijler (ab *ibid.*, pp. 18-19).

Aan de ene kant, [de institutionele vierde pijler] zijn er instellingen uit zowat alle sectoren van de maatschappij die activiteiten en projecten hebben ontwikkeld rond ontwikkelingssamenwerking. Denken we maar aan scholen, vakbonden, overheidsdiensten, ... Deze initiatieven hebben gemeen dat ze toegang hebben tot verschillende soorten van ondersteuning en erkenning binnen de instellingen zelf. (...) Bovendien delen ze binnen hun respectievelijke institutionele structuur eenzelfde jargon en al dan niet dezelfde waarden, normen, kijk en aanpak op ontwikkelingssamenwerking. Er is dan ook een zekere vorm van domeinspecificiteit aanwezig. Vanuit hun eigen domein (institutionele structuur) ontwikkelt men ontwikkelingsinitiatieven, vaak met gelijkaardige organisaties binnen dezelfde sector in het Zuiden.

Aan de andere kant [de particuliere vierde pijler] is er een gehele verzameling van initiatieven die zich heeft ontwikkeld buiten een institutionele structuur. Hiertoe behoren voornamelijk verenigingen, zowel vzw's als feitelijke verenigingen, vriendengroepen en individuen.

Het is vooral de particuliere vierde pijler die in Vlaanderen het onderwerp is geweest van heel wat discussies en beleid. Het vierde pijlersteunpunt van het VAIS en 11.11.11 richt zich bijvoorbeeld in eerste instantie op de particuliere vierde pijler. De begripsverwarring wordt nog vergroot doordat in de praktijk 'vierde pijler' vaak als synoniem voor 'particuliere vierde pijler' wordt gebruikt.

2. Het filanterale kanaal

Een inspirerende andere invalshoek om de opkomst van nieuwe spelers te bekijken, geeft Lau Schulpen, een Nederlandse onderzoeker verbonden aan het Centre voor International Development Issues van de Radboud Universiteit Nijmegen. In

plaats van pijlers, spreekt hij van kanalen. Naast het direct bilateraal, het multilateraal en het indirect bilateraal (ook civilateraal genoemd), onderscheidt hij het filanterale kanaal. De actoren binnen het filanterale kanaal hebben hun vrijwillige karakter als gemeenschappelijk kenmerk. Net als in de tabel in bijlage voor de vierde pijler, maakt hij een onderscheid tussen initiatieven waar ontwikkelingssamenwerking het hoofddoel is, en degene waar dit niet voor geldt. In tabel 2.1 stelt hij een opdeling voor.

Tabel 2.1 Het filanterale kanaal

Filaterale kanaal	
Ontwikkelingssamenwerking geen hoofddoelstelling	Ontwikkelingssamenwerking hoofddoelstelling
Semi-overheid	Politieke lobbygroepen
Maatschappelijke instellingen	Fondsenwervers
Bedrijven	Vrijwilligers
	Foundations/stichtingen
	Individuele ondersteuners
	Kleinschalige ontwikkelingsorganisaties

Bron: Schulpen, 2007, p. 9

Als we dit vergelijken met het concept 'vierde pijler', kunnen we besluiten dat de institutionele vierde pijler min of meer overeenkomt met de drie subgroepen in de linkerkolom. Interessant in het schema is het onderscheid tussen enerzijds initiatieven die zich vooral richten op activiteiten in het Noorden - hetzij via het inzamelen en doneren van (financiële) middelen (fondsenwervers, foundations individuele ondersteuners), hetzij via politieke lobby - en anderzijds initiatieven die inzet in het Zuiden centraal stellen (i.e. vrijwilligers en kleinschalige ontwikkelingsorganisaties).

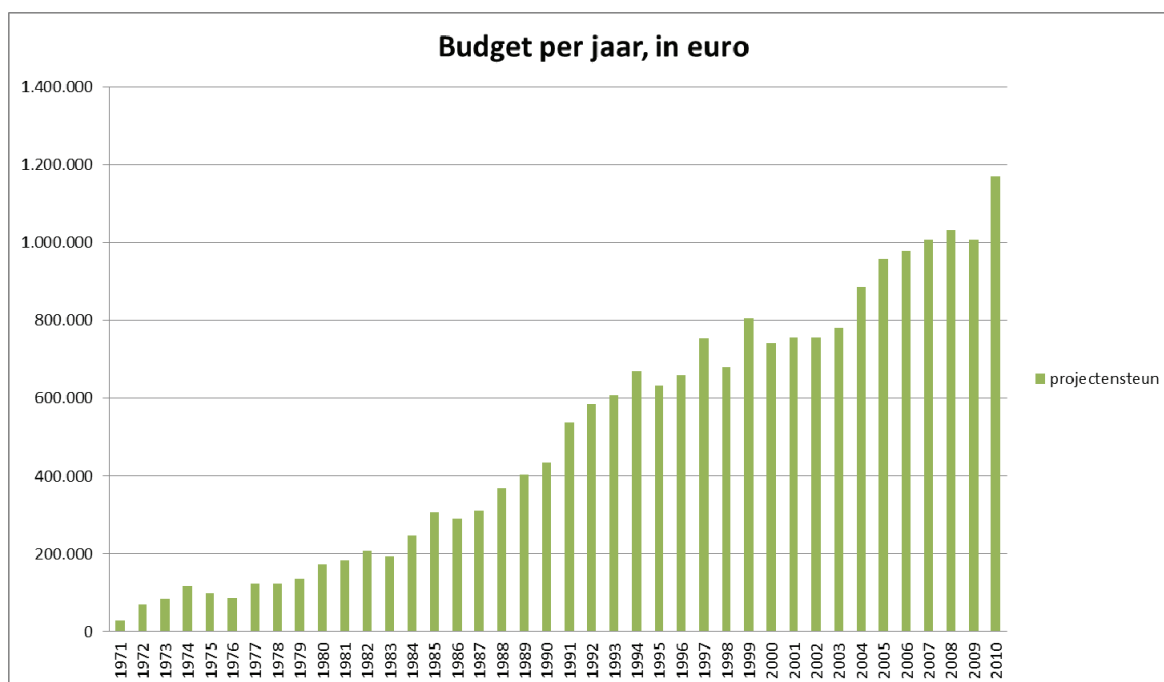
Het denken over de nieuwe actoren is zeker nog niet ten einde en beide invalshoeken (i.e. de vierde pijler en het filanterale kanaal) zijn voor kritiek vatbaar. Toch geven ze ons inziens een goede aanzet tot het verder ontwikkelen van een meer op de realiteit inspelende architectuur van de ontwikkelingssamenwerking.

HOOFDSTUK 3

ONDERSTEUNDE PROJECTEN

1. Inleiding

In de afgelopen veertig jaar (1971-2010) heeft de provincie West-Vlaanderen 1 592 projecten gefinancierd. In totaal werd 20 013 358 euro projectsteun toegekend. Hiermee is West-Vlaanderen de provincie die het grootste budget vrijmaakt voor projectsteun aan ontwikkelingssamenwerking van alle Vlaamse provincies. Jaar na jaar groeide het budget (zie figuur 3.1), wat een beleidskeuze was van het provinciebestuur. Dit vertaalde zich zowel in een verhoging van het toegekende budget per project, als in een toename van het aantal gesteunde projecten (zie tabel 3.1). De subsidies liepen uiteen van 250 euro tot 37 500 euro per project.

Bron: Steunpunt Sociale Planning West-Vlaanderen, op basis van databank van het PNZC, 2011

Figuur 3.1 Jaarlijks door de provincie West-Vlaanderen toegekende budget voor projecten ontwikkelingssamenwerking

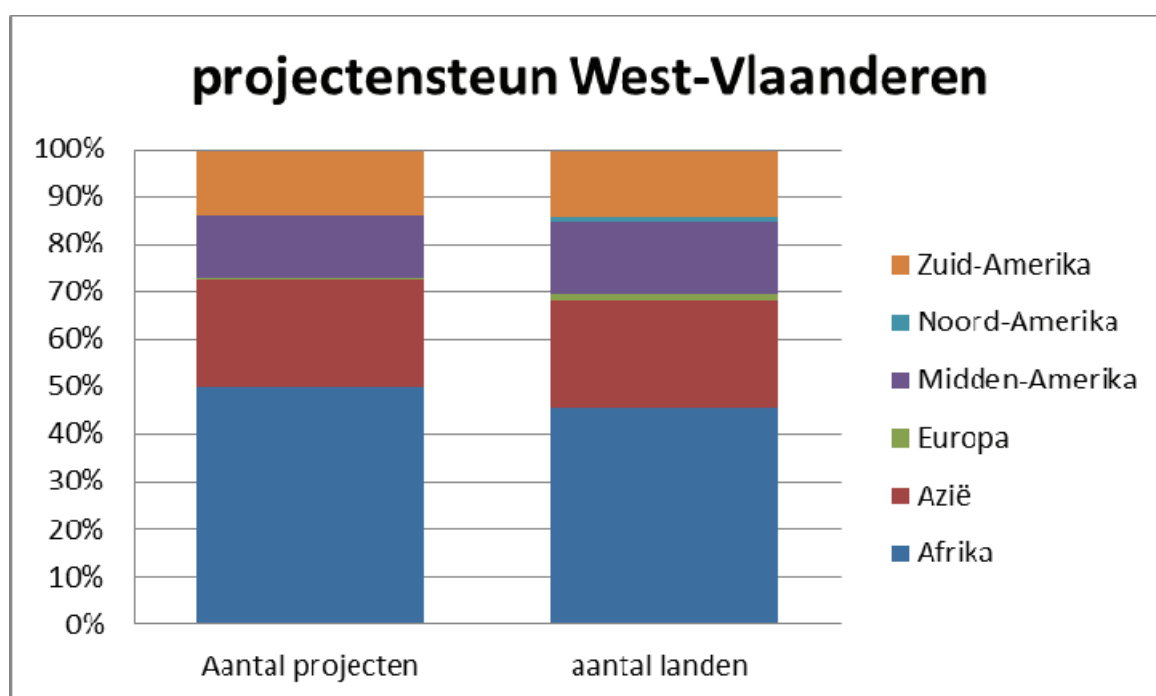
Tabel 3.1 Verdeling van de door de provincie West-Vlaanderen aantal ondersteunde projecten per decennium

Periode	Aantal projecten	Aantal landen	Totaal budget (euro)
1971-1980	38	12	1 041 420
1981-1990	225	59	2 949 685
1991-2000	546	37	6 680 876
2001-2010	829	52	9 341 378

Bron: Steunpunt Sociale Planning West-Vlaanderen, op basis van databank van het PNZC,2011

2. Geografische spreiding van de projecten

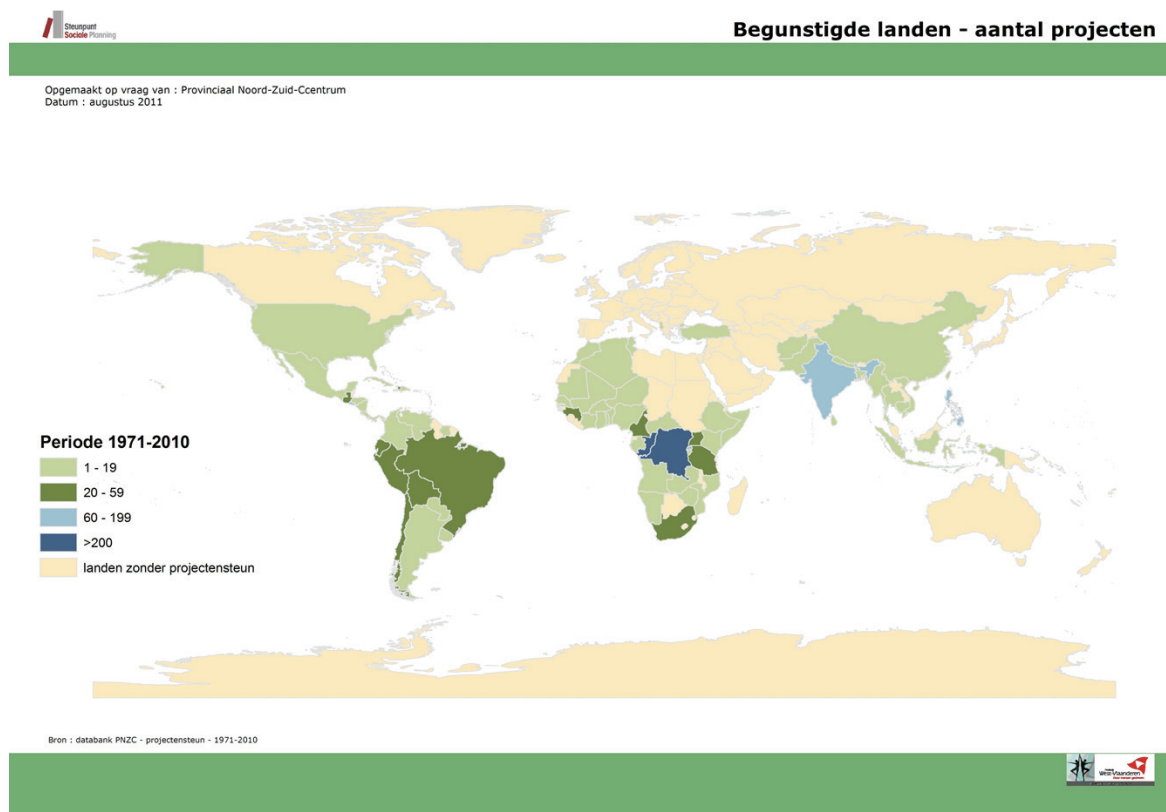
De projecten bevonden zich in 80 verschillende landen. Figuur 3.2 geeft de verdeling over de continenten weer.

Bron: Steunpunt Sociale Planning West-Vlaanderen, op basis van databank van het PNZC,2011

Figuur 3.2 Aantal projecten per continent (1971-2010)

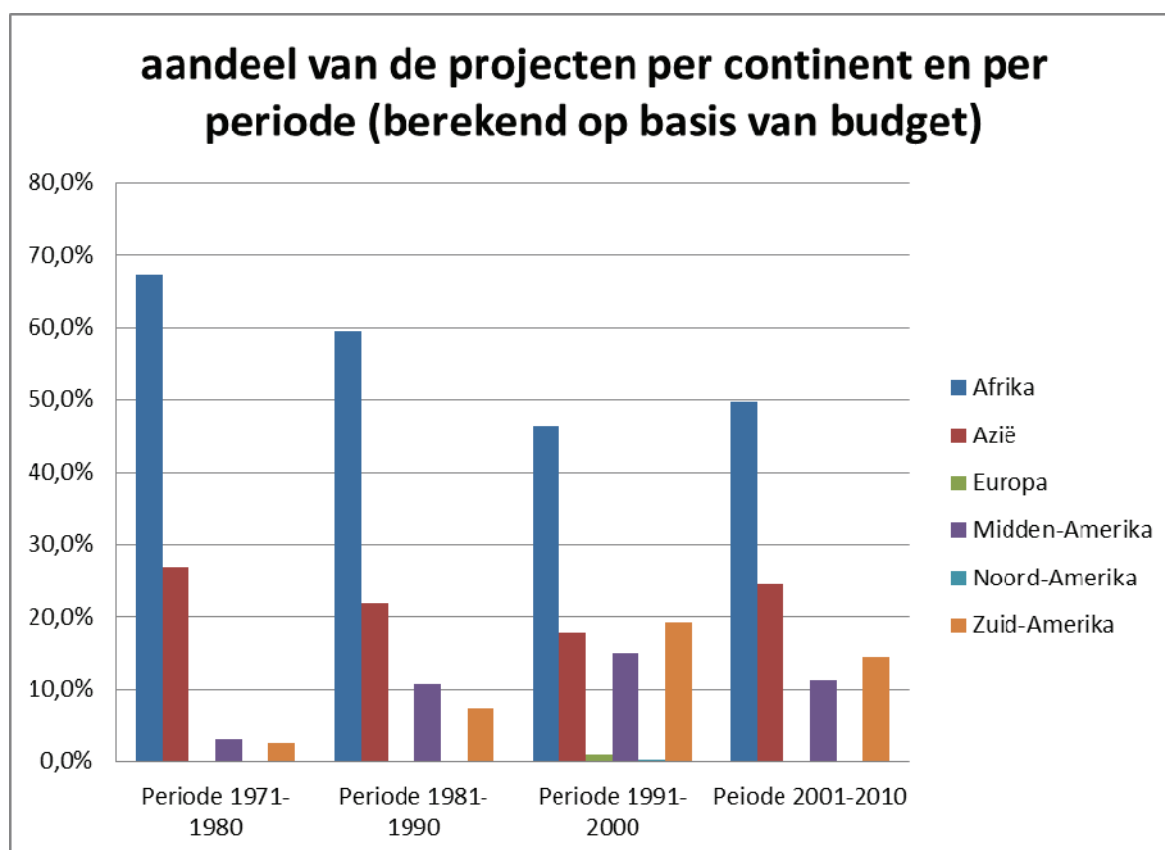
Veruit de meeste projecten (meer dan 400) vinden plaats in de DR Congo. Rwanda, een ander land waarmee België koloniale banden heeft, scoort goed met honderd projecten. In Burundi daarentegen werden maar een twintigtal projecten ondersteund. India komt met tweehonderd projecten op een tweede plaats, gevolgd door de Filippijnen met iets meer dan honderd. Zuid- en Midden-Amerika worden vooral vertegenwoordigd door El Salvador, Guatemala, Brazilië, Bolivia en Haïti (zie kaart in figuur 3.3 en de bijlage voor volledige lijst).

Bron: Steunpunt Sociale Planning West-Vlaanderen, op basis van databank van het PNZC, 2011

Figuur 3.3 Aantal door de provincie West-Vlaanderen ondersteunde projecten per land (1971-2011)

De helft van het budget werd besteed aan projecten in Afrika (figuur 3.4) en 22% in Azië. Amerika is goed voor 26% van het budget: 14,5% voor Zuid-Amerika en 12% voor Midden-Amerika. Projectensteun in Europa en Noord-Amerika is verwaarloosbaar. In Europa gaat het over een project in Turkije en Albanië, in Noord-Amerika betreft het een project in de Verenigde Staten van Amerika.

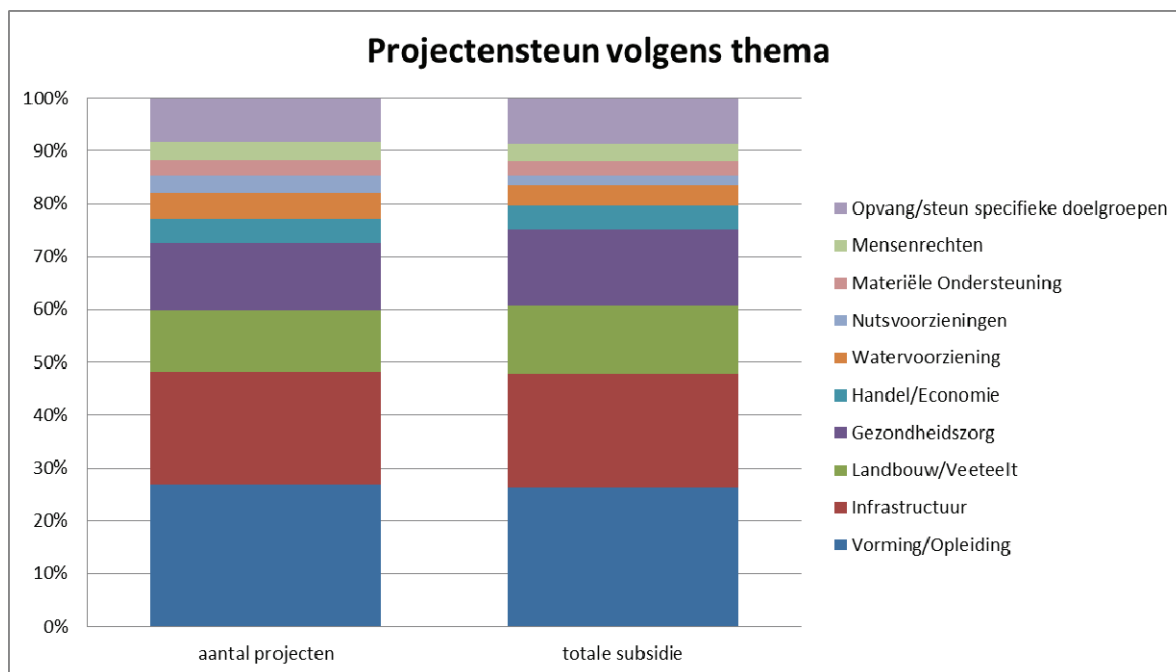

Bron: Steunpunt Sociale Planning West-Vlaanderen, op basis van databank van het PNZC, 2011

Figuur 3.4 Aandeel van de projecten per continent en per periode op basis van het toegekende budget

3. Aard van de projecten

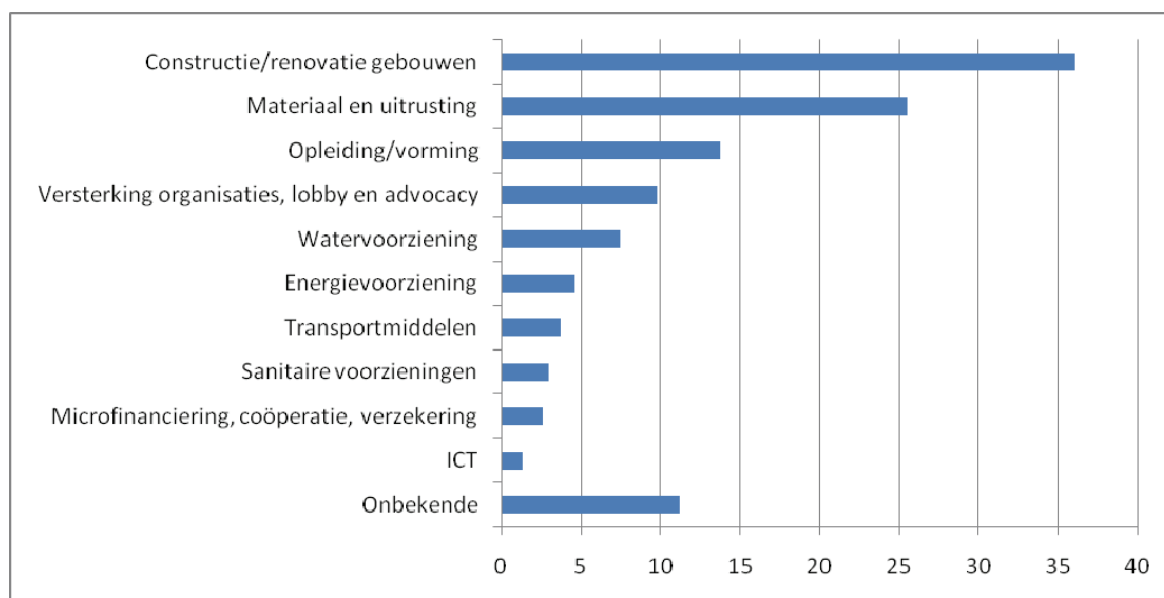
De provincie heeft zelf de projecten ingedeeld naar thema. Aan eenzelfde project werden soms meerdere thema's toegekend. Zo kregen de 1 592 projecten 2 182 thema's toegekend. Figuur 3.5 toont dat vorming en opleiding en infrastructuur de meest vermelde thema's zijn. Samen met landbouw/veeteelt en gezondheidszorg, staan ze in voor bijna drie vierde van de projecten.

Bron: Steunpunt Sociale Planning West-Vlaanderen, op basis van databank van het PNZC, 2011

Figuur 3.5 Projectensteun volgens thema (1971-2010)

We hebben zelf de projecten trachten te classificeren naargelang de concrete aard van interventie in figuur 3.6. Dit geeft ons een beter beeld van wat er in de praktijk wordt gesteund – en nuanceert de voorgaande figuur.

Bron: Eigen analyse op basis van gegevens van het PNZC uit 2011

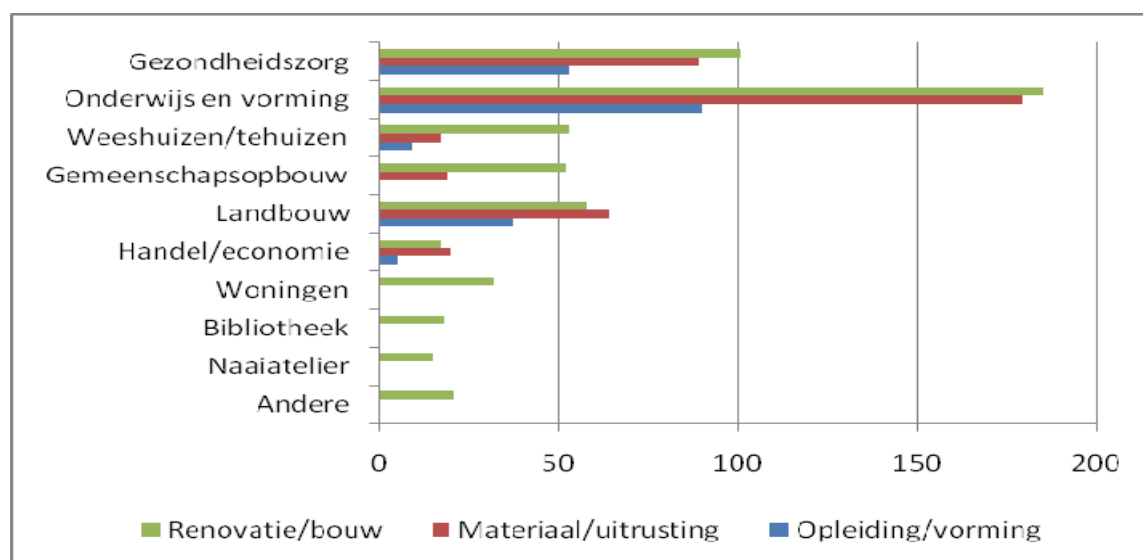
Figuur 3.6 Door de provincie West-Vlaanderen gesubsidieerde projecten 1971-2010 naar aard van interventie (in % op totaal van 1 592 projecten)

3.1 Infrastructuurwerken en materiaalvoorziening, incl. transportmiddelen

Investering in de verschillende sectoren betekent voornamelijk het financieren van infrastructuurwerken, de uitrusting van gebouwen en het verschaffen van materiaal. Zoals we verder zullen zien, zijn de zogenaamde *brick & mortarprojecten* inderdaad de meest voorkomende soort van interventies van vierde pijlerinitiatieven. Figuur 3.7 toont aan dat onderwijs veruit de populairste interventiesector is, gevolgd door gezondheidszorg. In de gezondheidszorg zijn dit dispensaria, ziekenhuizen, ziekenhuiszalen, materniteiten, slaapzalen. In het onderwijs werden er naast scholen, klaslokalen, sanitaire voorzieningen en elektriciteitsvoorziening en sportterreinen, een veertigtal vormingscentra (of delen ervan) gefinancierd. Medisch materiaal omvat onder meer microscopen, verbanden en medicijnen, terwijl er in scholen veelal banken en stoelen, en didactisch materiaal wordt geleverd.

Er zijn meer projecten met een landbouwkundige inslag (zaden, boerderijen, aankoopgronden), dan andere economische activiteiten. We vonden enkele voorbeelden terug waarin een overdekte markt, bakkerijen, of kantoren werden neergezet met provinciale steun.

Enkele specifieke projecten blijken zeer populair: weeshuizen, gemeenschapscentra, bibliotheken, en naaiateliers. Daarnaast waren er 32 projecten die de bouw of renovatie van wooneenheden omvatten. Dit ging om woningen die verwoest waren na een natuurramp of huizen voor daklozen.

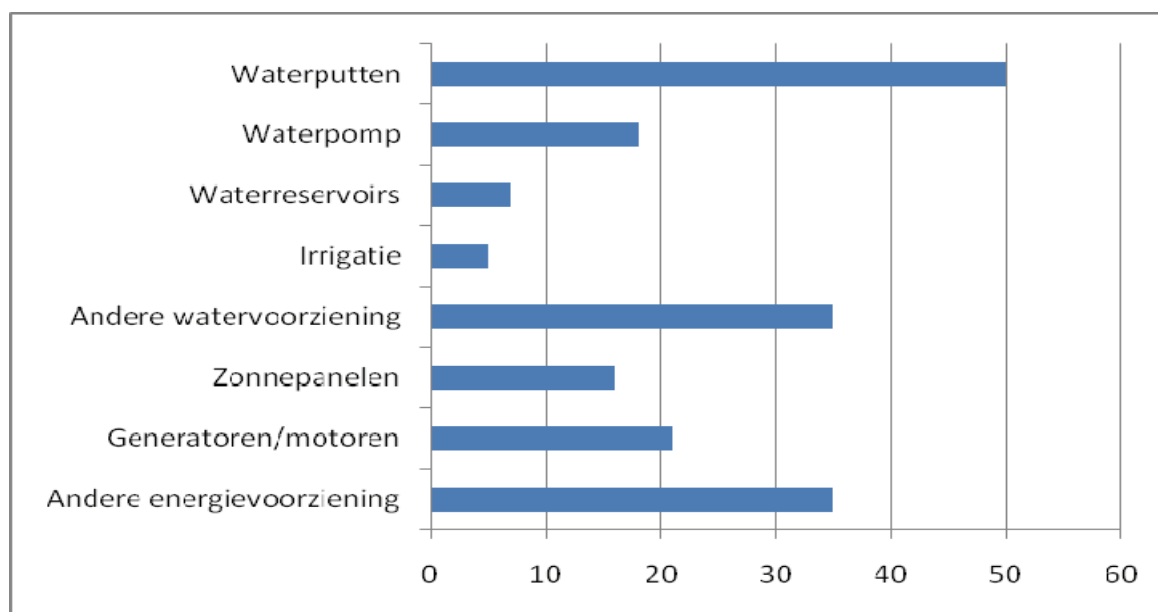
Bron: Eigen analyse op basis van gegevens van het PNZC uit 2011

Figuur 3.7 Sectoren en aard van de door de provincie West-Vlaanderen ondersteunde projecten inzake bouw/renovatie en materiaal/uitrusting en opleiding/vorming 1971-2010 (in aantal)

We tellen verder 57 projecten waarin transportmiddelen werden gefinancierd (vrachtwagens, ambulances, fietsen, ...).

3.2 Sanitair, water- en energievoorziening

Andere infrastructuurwerken die het PNZC financierde omvatten de constructie van toiletten, sanitaire blokken, water en energievoorziening. In totaal zijn er 233 projecten. Bij watervoorziening komen waterputten en waterpompen vaak voor (zie figuur 3.8). Uitgebreide watervoorzieningsprojecten vinden we bijna niet terug. Energievoorziening omvat dan weer generatoren en elektrische bedrading voor nutsinstellingen en de installatie van zonnepanelen.

Bron: Eigen analyse op basis van gegevens van het PNZC uit 2011

Figuur 3.8 Door provincie West-Vlaanderen gesubsidieerde projecten inzake water- en energievoorziening 1971-2010 (in aantal)

3.3 Opleiding en vorming

Alhoewel minder voorkomend, focussen één op de acht projecten zich op vorming en opleiding of sensibiliseringsactiviteiten. In zowat een honderdtal gevallen gaat het hier over de vorming van personeel (artsen en verpleegsters en management in de gezondheidszorg, directeurs en leerkrachten in het onderwijs en vormingscentra). In het onderwijs zijn er tevens dertig projecten waarin opleiding werd gegeven aan leerlingen. Ondernemers als doelgroep komt bijna niet voor, dit in tegenstelling tot landbouwers.

3.4 Organisatieversterking, lobby en advocacy

Het PNZC ondersteunde 150 projecten (bijna 10% van het totaal) die zich expliciet richtten op de versterking van organisaties of gemeenschappen, of op lobby en

advocacyactiviteiten (het was niet mogelijk deze van elkaar los te koppelen in de databank). Veelal bedoelt men programmaondersteuning van NGO's.

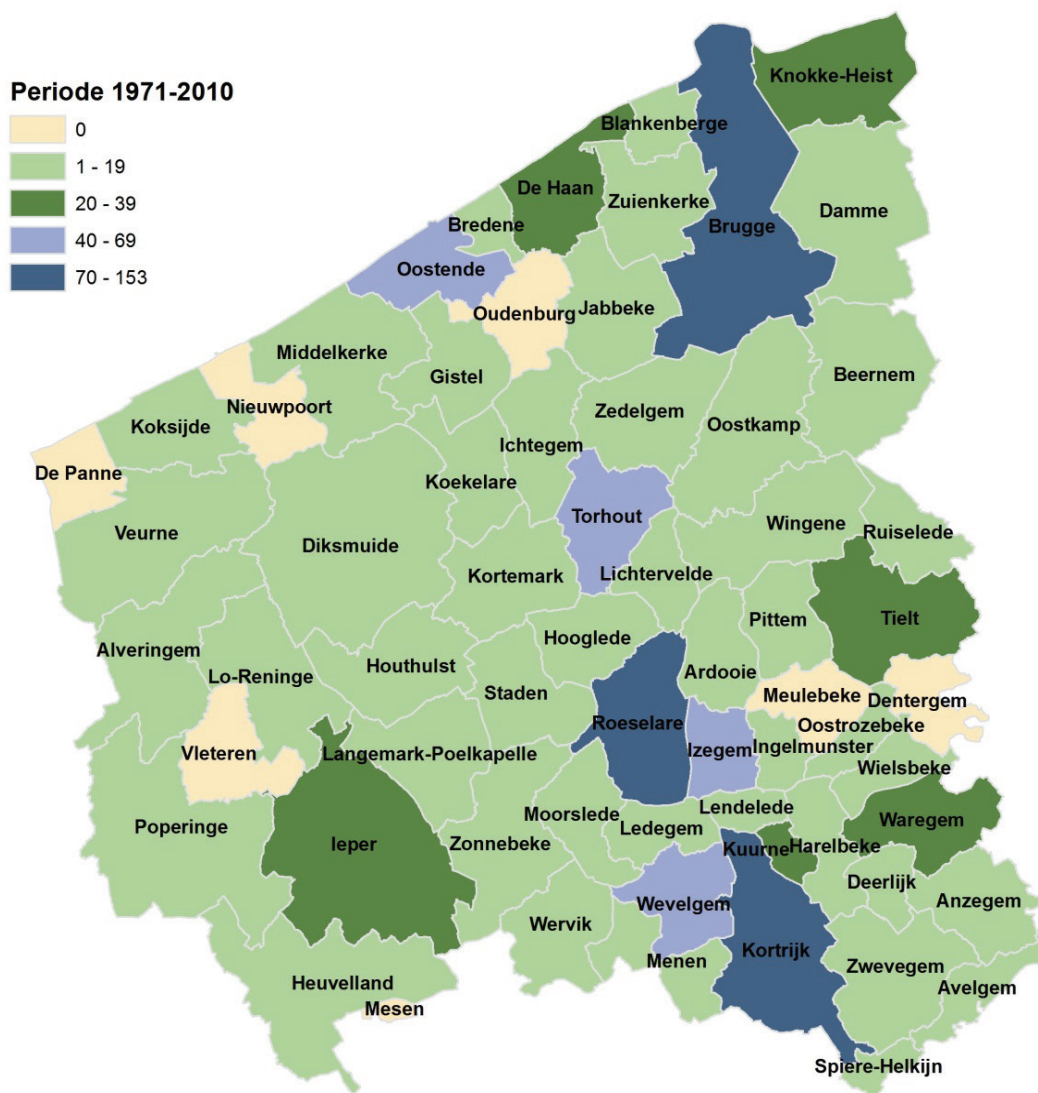
In sommige gevallen hebben de projecten betrekking op coöperatieven en zelf-helpgroepen. Veertig projecten hadden als onderwerp de oprichting van een coöperatieve, of microfinancieringssysteem (deze werden apart gehouden in figuur 3.6).

HOOFDSTUK 4

ONDERSTEUNDE VERENIGINGEN EN PARTNERSCHAPPEN

1. Aantal en spreiding van de West-Vlaamse verenigingen

Een voorwaarde van het huidige Noord-Zuidbeleid van de provincie is dat projecten in het Zuiden enkel financieel ondersteund kunnen worden, als er ook een lokale werking binnen de provincie is. Tot in de jaren 1980 was dit nog geen vereiste. In de periode 1971-1980 was er slechts in zeven gemeenten sprake van een lokale werking. Anno 2010 is er in negen op de tien West-Vlaamse gemeenten minimum een lokale werking van een project dat door de provincie West-Vlaanderen ondersteund wordt. Figuur 4.1 toont de verdeling van de verenigingen over West-Vlaanderen. Dit betekent niet dat de hoofdzetel van de verenigingen in West-Vlaanderen ligt. In hun zoektocht naar fondsen spelen organisaties in op beschikbaarheid van financiering bij gemeenten en provincies. Leden die in West-Vlaanderen wonen, maar wiens organisatie wordt bestuurd vanuit een andere provincie, kunnen immers ook een aanvraag indienen. Uit de interviews bleek meer dan eens dat organisaties op deze manier subsidies aanvragen van verschillende lokale overheden.

Bron: databank PNZC - projectensteun - 1971-2010

Bron: Steunpunt Sociale Planning West-Vlaanderen, op basis van databank van het PNZC, 2011

Figuur 4.1 Lokale werkingen in West-Vlaanderen, die in de periode 1971-2010 één of meerdere projectsubsidies hebben ontvangen

De grootste dichtheid van ondersteunde lokale werkingen treffen we aan in de grote stedelijke centra, zoals Brugge, Kortrijk en Roeselare. Daarnaast is er een vrij grote concentratie in de gemeenten die zich nabij het PNZC hoofdkwartier in Roeselare bevinden. Een mogelijke verklaring voor dit is dat verenigingen⁴ in deze gemeenten beter op de hoogte zijn van het bestaan van de subsidiemogelijkheid. Uit de interviews kwam bovendien tot uiting dat verenigingen de mogelijkheid tot subsidiëring leerden kennen van andere verenigingen die al eens een subsidie hadden gekregen. Acht gemeenten kennen geen lokale werkingen die projectsubsidie van West-Vlaanderen hebben ontvangen.

De cijfers in figuur 4.1 geven ons inziens een overschatting van het aantal verenigingen. Uit een meer gedetailleerde analyse van de gegevensbank van het PNZC die we hebben uitgevoerd blijkt dat het heel moeilijk is om het exacte aantal verenigingen te identificeren. De databank vermeldt vaak verschillende namen voor eenzelfde vereniging doorheen de tijd. Verenigingen veranderden immers van naam of de spelling wisselt van jaar tot jaar. Daarenboven geeft men soms de naam van de vereniging op, terwijl men in een ander jaar de naam van een lid van de vereniging vermeldt. Voor de namen van de verenigingen of partners die in het Zuiden werden ondersteund, stelt het probleem zich nog meer. Op basis van een gecorrigeerde namenlijst komen we op 670 ondersteunde verenigingen in het West-Vlaanderen en 1108 in het Zuiden. Wellicht is dit nog een overschatting. Een meer correcte schatting kan gemaakt worden op basis van de rekeningnummers van de aanvragers. Dit geeft een totaal van minstens 633 West-Vlaamse verenigingen, die door de provincie in de laatste 40 jaar werden ondersteund.

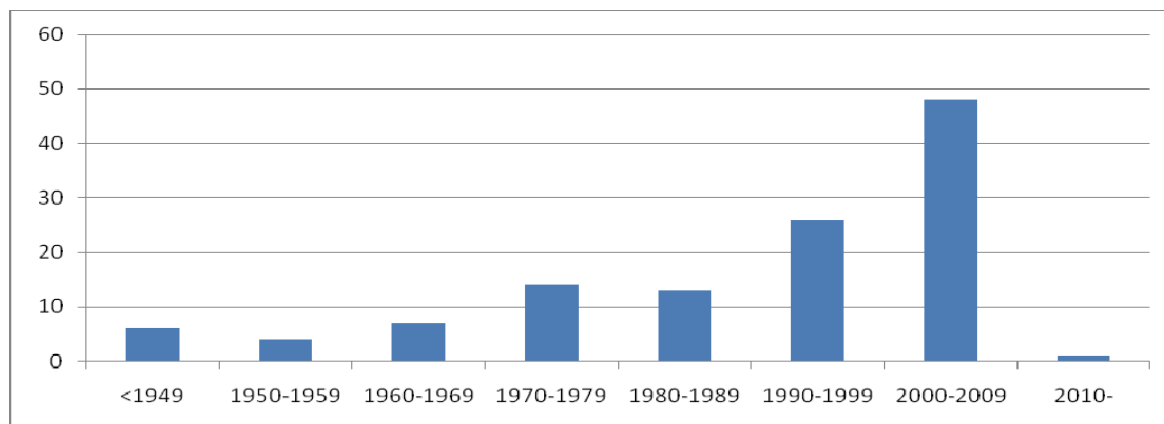
2. Oprichting

De Zuidwerking van de meeste Vlaamse verenigingen werd relatief recent (in de laatste twintig jaar) opgestart zoals figuur 4.2 aangeeft. De toename aan nieuwe spelers in de ontwikkelingssector die elders (zie onder meer Develtere, 2009) wordt waargenomen, wordt hier alleszins niet ontkracht. Uit de figuur kunnen we echter concluderen dat de vierde pijler geen nieuw fenomeen is – ook in de voorgaande decennia waren er initiatieven die zich buiten de ‘klassieke’ ontwikkelingssamenwerking voltrokken. Bij de oudere vinden we vooral de missiewerkingen en missionarissen terug, terwijl de nieuwere de andere particuliere en institutionele vierde pijlerorganisaties omvatten.

De overgrote meerderheid van de initiatieven in onze enquête is nog steeds actief. Slechts 11 op 119 gaven aan dat hun werking definitief is stopgezet. Dit zijn vooral missionarissen die zijn teruggekeerd of overleden – in een paar gevallen

⁴ Een vereniging of lokale werking kan verschillende statuten hebben (vzw, feitelijke vereniging) en kan bestaan uit één enkele persoon.

heeft de lokale congregatie het overgenomen. Zes verenigingen in onze enquête hebben hun werkingen tijdelijk stopgezet wegens gebrek aan financiële middelen.

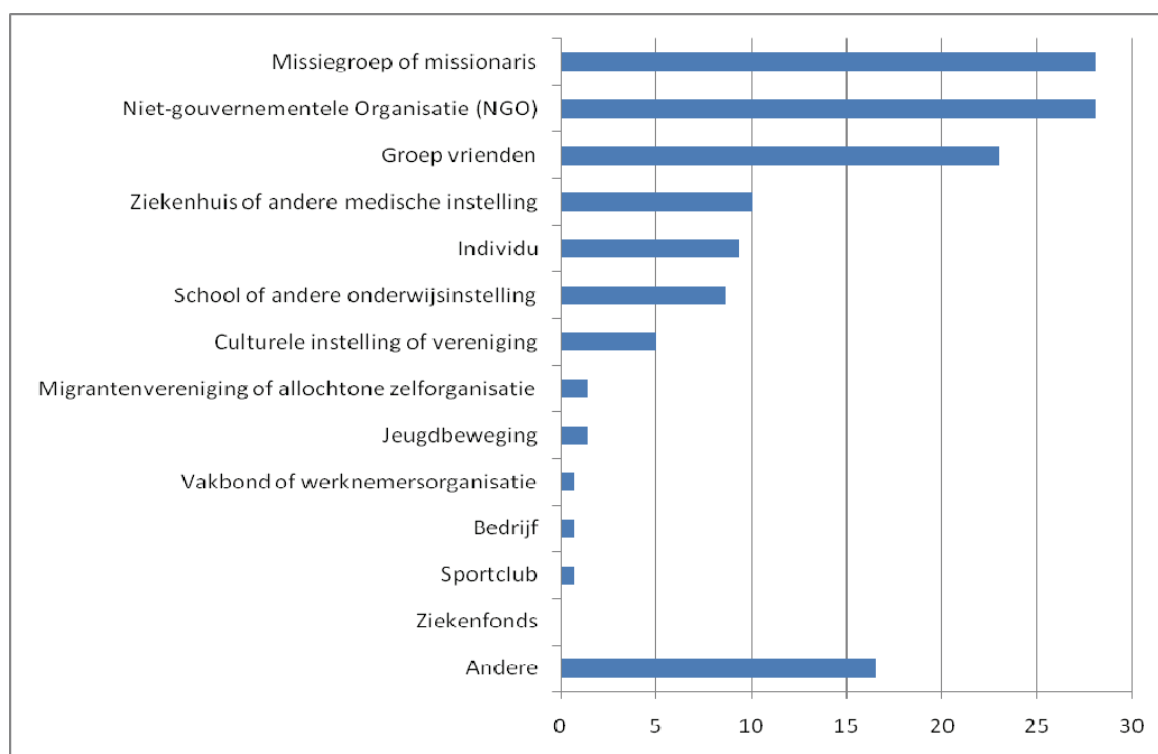

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 4.2 Jaar van oprichting van de verenigingen

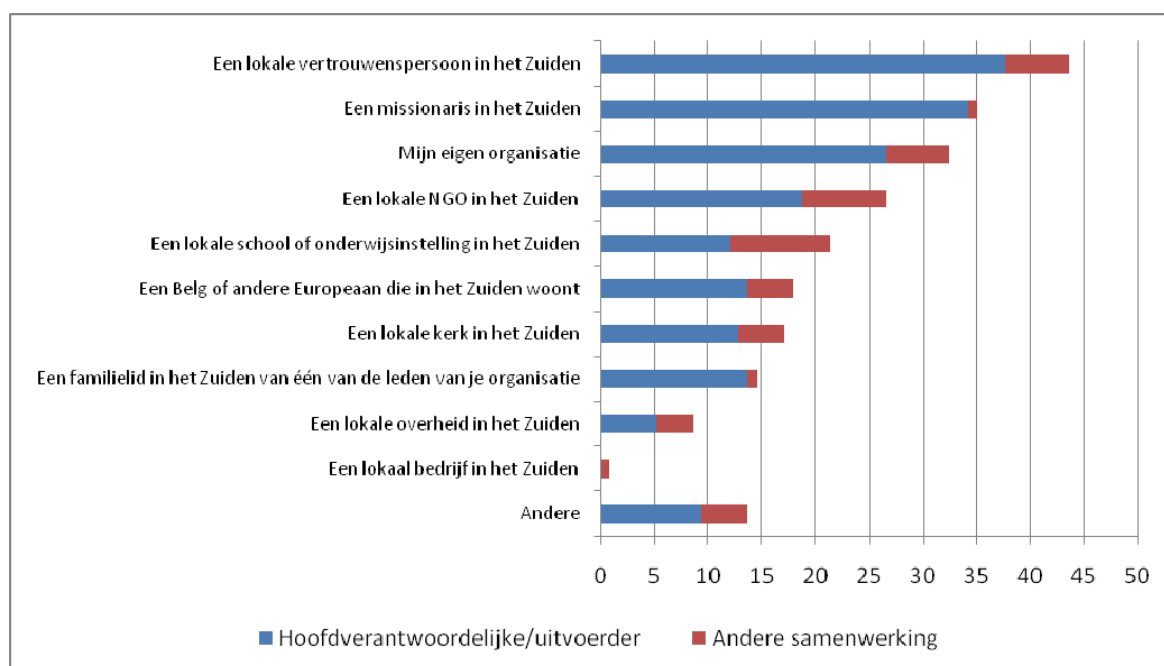
3. Aard van de ondersteunde verenigingen en partnerschappen

Op basis van de databank en de enquête hebben we een idee van de aard van de verenigingen en hun partners in het Zuiden. De betrokkenen (initiatiefnemers, medewerkers, andere vrijwilligers) werd in de enquête een aantal omschrijvingen voorgelegd en gevraagd aan te duiden wat op hun vereniging in West-Vlaanderen en hun partner in het Zuiden van toepassing is (zie figuren 4.3 en 4.4).

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 4.3 Hoe kan je je organisatie het best omschrijven (meerdere antwoorden waren mogelijk) (in % op totaal van 139)

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 4.4 Partners in het Zuiden (in % op totaal 117)

In vorige studies over de vierde pijler (zie Develtere & Stessens, 2007, Huyse & De Bruyn, 2009 en De Bruyn & Godin, 2010) vertrok de analyse van de ondersteunde actoren telkens van de organisaties in het Noorden, maar dit geeft volgens ons een vertekend beeld van de aard van de ontwikkelingsrelatie tussen Noord en Zuid. Uit de interviews en de analyse van de survey kwam tot uiting dat men voor de meeste projecten de Noordelijke actor niet los kan zien van de Zuidelijke actor. Een eerste groep van verenigingen vertrekt vanuit de kennismaking met een bestaand initiatief of organisatie en besluit hiermee samen te werken of het te ondersteunen. Dit kan een ziekenhuis of een school in het Zuiden zijn, of een vereniging of individu die in het Zuiden actief is. De meerderheid van de West-Vlaamse verenigingen is zelf niet in het Zuiden aanwezig, maar werkt samen met een of meerdere partners. De actor in het Noorden vraagt financiële middelen aan voor een welbepaald project in het Zuiden, dat samen met of door een partner in het Zuiden wordt uitgevoerd. In feite kan men dit zien als een entiteit, of beter gezegd een partnerschap. Het partnerschap kan van voorlopige duur zijn, en de betrokkenheid van de partners in het besluitvormingsproces kan verschillen, maar gedurende de opbouw en uitvoering van het project dat door het PNZC werd gefinancierd, is deze samenwerking essentieel.

In een tweede groep van initiatieven start men zelf een project of organisatie op om een bepaalde nood in het Zuiden te lenigen. Volgens de enquête heeft zo'n kwart van de ondersteunde verenigingen deze methode gevolgd. Maar ook hier vinden we partnerschappen tussen Noord en Zuid terug. Enerzijds wordt de West-Vlaamse aanwezigheid in het Zuiden ondersteund door een steungroep in het Noorden, en anderzijds werkt de organisatie voor de uitvoering van het project samen met lokale actoren.

3.1 NGO-werking

In tegenstelling tot wat figuur 4.3 aangeeft, zijn het aantal NGO's die ondersteund worden een kleine minderheid. In de databank vonden we immers slechts een tiental erkende NGO's terug, zoals Vredeseilanden, Trias, 11.11.11, het Rode Kruis, Broederlijk Delen en Damiaanactie. Veel organisaties identificeren zichzelf als NGO, maar hebben dit statuut in werkelijkheid niet – vaak zijn dit vzw's of feitelijke organisaties. De provincie ondersteunt naast enkele NGO's, dus vooral vierde pijlerinitiatieven.

3.2 Missiegroepen en missionarissen

Opvallend is het belang van missiegroepen en missionarissen in types van organisaties. Meer dan één op vier West-Vlaamse initiatieven omschrijft hun lokale werking in België als dusdanig. Liefst een derde van de West-Vlaamse initiatieven heeft een missionaris of missiezuster als partner, en 17% werkt samen met een kerk (zie figuur 4.4). In een enkel geval ondersteunt zelfs een individu een heel

bisdom in de DR Congo. Hiermee onderscheidt West-Vlaanderen zich van vierde pijlerorganisaties in Franstalig België en Nederland (zie De Bruyn & Godin, 2010 en Kinsbergen & Schulpen, 2010). Uit een exploratieve studie in opdracht van de NGO Volens in 2010, bleek dat slechts 4% van de Franstalige organisaties in de enquête een missionaris als partner hadden (De Bruyn & Godin, 2010). We dienen hierbij wel de kanttekening te maken dat religieus gelijkgesteld moet worden met christelijk. In landen zoals de DR Congo is een groot deel van de bevolking inderdaad christelijk, maar in landen zoals India, waar onder meer hindoeïsme en de islam belangrijke geloofsovertuigingen zijn, valt de afwezigheid van partners van andere religies op. Dit heeft evenwel niets te maken met discriminatie, maar kunnen we verklaren door het feit dat de initiatiefnemers vanuit hun eigen achtergrond eerder in contact komen met christenen.

Binnen de partnerschappen kunnen we twee verschillende types onderscheiden. Een eerste groep zijn de missionarissen en missiezusters zelf, een tweede groep omvat de steungroepen van deze geestelijken.

Belgische missionarissen en missiezusters

“Als alle kinderen die ooit missionaris wilden worden het effectief zouden zijn geworden, dan zat heel Afrika vol”

De stem van de Heer klinkt de laatste jaren heel wat minder luid - of wordt althans minder nagevolgd - in West-Vlaanderen (en daarbuiten) dan in het begin en het midden van de voorbije eeuw. Zoals bekend, is het aantal roepingen fel afgenomen en zitten missionarissen nu eerder op vluchten vanuit het Zuiden naar België dan omgekeerd. Dit zijn ofwel priesters, paters of zusters die na decennia terugkeren naar België, of Latijns-Amerikanen, Afrikanen of Aziaten die de vrijstaande plaatsen in de kerkfabriek innemen. Zoals bovenstaand citaat aangeeft van een vrijwilliger bij een steungroep aangaf, was missionaris voor vele kinderen en jongeren een droom die bijna even populair was zoals brandweerman, voetballer, of zanger: “zoals er nu heel wat jongeren ontwikkelingswerkers willen worden, wilde men vroeger missionaris zijn”.

Onder de congregaties die vaak steun ontvingen van de provincie zijn de zusters van de Jacht, en de scheutisten, de zogenaamde witte paters. Eén van de missionarissen motiveert zijn keuze als volgt: “ik ben bij de scheutisten gegaan omdat ik dan zeker wist dat ik missionaris kon worden – bij die van Don Bosco was dit bijvoorbeeld niet zo”. Toch is Don Bosco één van de andere congregaties die men vaak tegenkomt in de door provincie ondersteunde organisaties. Ter illustratie van hoe dergelijke missiewerking startte, gaan we op bezoek bij de zusters Maricolen.

De zusters Maricolen gaan terug tot in de zeventiende eeuw. Ze werden in 1663 gesticht en reeds vier jaar later werd een afdeling in Brugge geopend. Na twee eeuwen contemplatieve orde te zijn geweest, werd men in het begin van de negen-

tiende eeuw apostolisch en concentreerde men zich op kinderopvoeding. Later kwam daar gezondheidszorg, parochiewerk en vluchtelingenwerk bij. “We waren geen missiecongregatie en waren dus ook niet aanwezig in het Zuiden. Op een gegeven ogenblik riep de toenmalige bisschop op tot missionering. Met een viertal andere congregaties hebben we een federatie gevormd en zijn we op de vraag ingegaan – er was immers een nood. Op een bepaald moment zaten er wel twintig zusters in Congo, waarvan twee die uit onze congregatie kwamen.” Eén van deze was een West-Vlaamse zuster die inmiddels, na veertig jaar in de DR Congo te hebben verbleven, is teruggekeerd en die we hebben geïnterviewd: “Ik hoorde dat er zusters werden gezocht voor Congo. Ik had wel geen bijzondere missieroeping, maar was wel avontuurlijk aangelegd. Moeder overste zei me dat ik kon gaan als ik er vroedkunde zou bijdoen. Wel, een week later zat ik in de klas, en een jaar later in Congo – dat was in 1965.”

De meest recente roeping dateert uit de jaren negentig. De zuster komt uit een gelovige familie - haar broer is bijvoorbeeld priester in een West-Vlaams dorp - en wilde al van op jonge leeftijd zuster worden. Haar echte roeping lag in het missionarisch werk, maar ze wist lange tijd niet naar welke regio haar voorkeur ging, of waar ze het meest nodig was. Het antwoord kwam toen ze achttien jaar was en op bedevaart ging naar Banneux, nabij Luik. “Ik vroeg aan Onze-Lieve-Vrouw: waar moet ik heen?” en op dat ogenblik kwam er een bus met Belgische zusters langs. Ze waren vergezeld van hun Congolese zusters uit een verafgelegen regio ten zuiden van Kinshasa, en waren op weg naar de verschijningskapel. “Vanaf dat ogenblik kende ik mijn bestemming”. Het duurde nog twaalf jaar voor ze effectief ter plaatse was. Ze trad in op 21 jarige leeftijd en studeerde en werkte als vroedvrouw en verpleegster tot haar 29ste in een Belgisch ziekenhuis. “Na mijn studies vroeg ik aan de moeder overste of ik naar Congo mocht gaan, en zij gaf me de toestemming. Ze vertelde dat er nood was aan iemand die het lot van weeskinderen op haar zou nemen. In 1994 ben ik dan effectief vertrokken.”

Steungroepen voor Belgische missionarissen en missiezusters

Rond een aantal missionarissen en zusters vormden zich al snel steungroepen. Aanvankelijk waren dit familieleden die een klein bedrag opstuurden naar ‘tante nonneke’ of ‘nonkel pater’, maar in sommige gevallen groeide de aanhang met enkele tientallen sympathisanten, die een fors budget inzamelden. Zo ook in het geval van de laatste zuster. Haar broer vertelt: “we stuurden al eens wat geld op om haar toch een extraatje mee te geven. Vrienden van de familie gaven ook al eens iets. Na een jaar besloten we een vzw op te richten om alles wat formeler te maken. We dachten dat ze met het geld dat we zouden inzamelen dan eens een frigo of wat kleren zouden kunnen kopen. Maar vijftien jaar later slagen we er in om jaarlijks enkele tienduizenden euro’s te vergaren. Met dit bedrag steunen we initiatieven voor de gehele gemeenschap in het dorp waar mijn zuster verblijft. We hadden nooit gedacht dat dit initiatief zo groot ging worden.” Deze missiegroepen

vormen een tweede groep van ontwikkelingsactoren. De leden zitten zelf niet in het Zuiden, maar ageren als fondsenwerfers voor de missionaris of congregatie die plaatselijk actief is.

Een andere getuigenis komt van een moeder van vijf kinderen, die al een tiental jaar de projecten van missiezusters steunt in een afgelegen middelgrote stad in de buurt van Kikwit in de DR Congo: “een volle nicht van mijn vader was sinds 1955 missiezuster in de DR Congo. Ze heeft op verschillende plaatsen gezeten. Eens in de drie jaar kwam ze naar huis en kwam ze bij ons op bezoek. Ik was toen nog klein, maar was zeer geïnteresseerd in wat ze te vertellen had. Ik hing echt aan haar lippen, en wilde ook doen wat zij deed. Ik studeerde later voor verpleegster en wou via een bepaald programma naar Congo gaan, maar was te laat voor me in te schrijven. Ik denk soms, als ik toen was gegaan, wie weet zat ik er nu nog. Nu pakken veel jongeren sneller hun valies en vertrekken, maar toen was dit nog niet zo. Ik ben getrouwd en heb kinderen gekregen, maar de missiezuster verbleef wel telkens bij mij als ze een tijdje naar België kwam. Toen mijn dochter twaalf jaar was en in het zesde leerjaar zat, deden ze op haar school iets over Congo. De missiezuster was toen net op bezoek en er werd van de gelegenheid gebruik gemaakt om haar een voordracht te laten geven op school. Naderhand vroeg de directeur aan de zuster wat ze voor haar konden doen, en ze antwoordde dat ze een school wilde bouwen maar hiervoor de middelen ontbrak. De school zamelde geld in, waarmee het gebouw kon worden opgericht. Nu organiseert de school in België jaarlijks een inzamelactie, en heeft ze een zusterband ontwikkeld met de Congolese school. Bij mij begon het na de voordracht terug te kriebelen om eens naar ginder te gaan en uiteindelijk ben ik er dan toch geraakt. Bij mijn terugkomst heb ik samen met mijn broer een organisatie opgericht om geld in te zamelen en in de afgelopen acht jaar hebben we op die manier een noodhospitaal, een kleuterschool, een naaiatelier, een jongensopleiding en een vrouwenwerking mee helpen bekostigen.”

Wanneer missionarissen en missiezusters voorgoed terugkeren uit het Zuiden, tracht men ofwel zelf als fondsenwerfer op te treden voor de lokale congregatie die het werk heeft overgenomen, of de steungroep ervan te overtuigen de samenwerking verder te zetten. Dit is geen eenvoudige opdracht. Zowat alle zusters en missionarissen die we hebben geïnterviewd, benadrukten hun vrees voor de stopzetting van de steun eens de Belgische aanwezigheid verdwijnt. De missiegroep heeft immers in de eerste plaats persoonlijke banden met de Belgische zuster of pater, en veel minder met de lokale gemeenschap. Teruggekeerde missionarissen hebben vaak al een respectabele leeftijd. Ook al zetten zij zich intens in voor de inzameling van fondsen, toch is dit een activiteit die men voor een bepaalde tijd kan uitvoeren. Opvolging is geenszins verzekerd.

3.3 Coöperanten of vrijwilligers en hun steungroepen

14% werkt samen met een Belgische kennis of coöperant en 17% met een familielid die in het Zuiden verblijft. Dit zijn zeker niet allemaal missionarissen of missiezusters. Hun rol is nu ten dele overgenomen door ontwikkelingswerkers of coöperanten.

De getuigenis van een jonge vroedvrouw die een gezondheidscentrum heeft opgericht is illustratief voor het ontstaan van dit soort van initiatieven. “Na het derde jaar vroedkunde had je de mogelijkheid om op stage te gaan in een ontwikkelingsland. Van de 120 leerlingen waren er ongeveer 20 die deze kans grepen. Ik was één van hen. Zo belandde ik samen met vier andere studenten in El Salvador. Eigenlijk was dit een vrij beschermde omgeving, want men zag er op toe dat je geen risico’s liep. (..) Ik studeerde daarna nog pediater bij, en dan mocht ik nog eens op stage. Je moest zelf je stageplaats zoeken en geld inzamelen om je reis en verblijf te bekostigen. Ik wilde eerst naar Congo, maar daar brak de oorlog uit. Via een pater in Guatemala heb ik dan iets gevonden in een Mayadorpje op veertien uur rijden van de hoofdstad. Er stond een kleine gezondheidspost, waar één lokale gezondheidswerker verbleef. In het begin was ik echt overdonderd door de erbarmelijke levensomstandigheden. Ik sliep op de grond en deed consultaties. In feite deed ik alles zelf, want de gezondheidswerker had weinig tijd, omdat hij moest studeren. Ik kreeg wel raad van hem, maar ik had ook een Spaanse handleiding voor gezondheidswerkers bij. Omdat ik zelf voor vroedvrouw had gestudeerd, wilde ik ook wel iets doen rond dit thema. Dus heb ik de lokale vroedkunde bestudeerd en met de vroedvrouwen gepraat.” Na vier maanden te hebben doorgebracht in het dorpje van 1 200 inwoners keerde ze terug naar België. In Antwerpen heeft ze nog een jaar bijgestudeerd en heeft daar een vrouw leren kennen die als vrijwilligster in India had gewerkt voor NGO’s. “Ik voelde het kriebelen om weer weg te gaan. Eigenlijk wilde ik nog steeds naar Congo gaan, maar mijn vriendin heeft me overtuigd om mee te gaan met haar naar India. Nabij Bangalore heb ik een maand als vrijwilligster in een gezondheidspost gewerkt. Het was een heel verschil met Guatemala, want dit centrum was zeer goed uitgerust en werd goed beheerd.” De ervaring in India inspireerde haar om terug naar Guatemala te gaan en daar haar nieuwe ervaring in de praktijk te brengen.

Een volgend voorbeeld brengt ons tot in Brazilië en werd opgericht door twee studenten na hun studies. Eén van beiden was van opleiding architect. Ze werkten al vier jaar, maar wilden reeds geruime tijd naar het buitenland om rond te reizen, niet enkel voor het avontuur maar ook om iets nuttigs te doen. Op een bepaald ogenblik woonden ze een voordracht van Architecten zonder Grenzen bij. De organisatie legde hen uit wat je met bepaalde houtsoorten en ander materiaal kon doen. “Dit klonk interessant, maar om met de organisatie te vertrekken moest je je eigen project uitzoeken en eigenlijk alles zelf regelen. We besloten dat we het zelf ook konden doen en hebben een vzw opgericht. Vervolgens hebben we beslist waar we naar toe gingen. De houtsoort waar wij mee wilden werken, groeit enkel

in bepaalde regio's in de wereld. Onze keuze is uiteindelijk gevallen op Brazilië." Ze bezochten verschillende dorpen in de regio en gingen na welke gemeenschap geïnteresseerd was in het toepassen van de nieuwe bouwmethoden. Na een gemeenschap te hebben gevonden, hebben ze zich er gevestigd voor een aantal jaar en zijn begonnen met kleine bouwprojecten."

Een laatste voorbeeld handelt over de oprichting van een kindertehuis in Chennai, het vroegere Madras in India. Een Vlaams koppel wilde aan het eind van hun studie voor kinderarts een stage doen in het buitenland. Het was oorspronkelijk de bedoeling om elk jaar een ervaring op te doen in een ander land. De eerste stop was het Zuiden van India: "we waren er nog nooit geweest, maar het sprak ons aan om één of andere reden. Peru zou de volgende halte worden, hadden we al besloten." Van de Indische ambassade kregen ze een lijst met kindertehuizen. "We zijn naar Chennai vertrokken en overdag werkten we in een ziekenhuis, terwijl we 's avond in het kindertehuis verbleven. In dit tehuis bleken er beheersproblemen te zijn. We wilden iets ondernemen en samenwerken met een medewerker van het tehuis die we goed hadden leren kennen en in wie we veel vertrouwen hadden. De spreekwoordelijke druppel die ons deed besluiten om iets te doen, was een bezoek aan de sloppenwijken van Chennai. We zagen twee jongetjes vastgebonden aan een boom. Het bleken broers te zijn van vijf en zes jaar. Ze waren bewerkt met glas door hun moeder die psychologische problemen had. Hun vader, die verslaafd was aan alcohol, had ze vastgebonden om te voorkomen dat ze gingen lopen. Aangedaan door de situatie, stelden we voor om de zorg over de twee kinderen op te nemen. Hij ging hier simpelweg mee akkoord, en verkondigde dat hij dan carrière kon maken in het Noorden. We hebben hem nooit meer teruggezien. Die twee boers waren de eerste jongeren die we hebben opgevangen in het kindertehuis."

In deze voorbeelden zijn het de West-Vlaamse initiatiefnemers die zelf het project hebben opgezet – al dan niet in samenwerking met een lokale partner of gemeenschap. De fysieke aanwezigheid van de Belgische betrokkenen in het Zuiden varieert. In het laatste voorbeeld is de uitvoering geheel in handen van de lokale partner, terwijl in het eerste voorbeeld de Belgische coöperant nog een belangrijke rol speelt.

Net als voor hun religieuze collega's, worden ook voor deze ontwikkelingswerkers steungroepen opgericht.

"Ik werk reeds sinds 1974 in verscheidene medische, sociale en educatieve projecten in Guatemala. Een groepje vrienden, oud-collega's van het technisch instituut waar ik les gaf, nam het initiatief om die te steunen en richtte een vzw op. Deze zamelde geld in voor de projecten waar ik werkte. "Een andere organisatie ontstond dan weer als steungroep rond een vrijwilligster die voor twee jaar naar El Salvador vertrok. Een derde getuigenis komt uit een project uit de Gambia. "Ik was zelf tewerkgesteld in een NGO ter plaatse. Samen met een lokaal team

beslisten we een educatief centrum op te starten. Ik verbleef er vanaf dan zelf nog vijf jaar als coöperant. De vzw in België ondersteunde ons van bij het begin.”

3.4 Steungroep lokale organisatie

De partner in het Zuiden is niet per definitie een Belg. In 44% van de initiatieven is het een lokale vertrouwenspersoon. Dit kan een lokale geestelijke zijn, maar ook een andere lokale vereniging.

De lokale geestelijken zijn niet per se opvolgers van Belgische missionarissen en missiezusters. Aanleiding kan een bezoek van een priester van het Zuiden aan België zijn, of een bezoek aan een land in het Zuiden. De verantwoordelijke van een steungroep voor een lokale priester in India getuigt: “Na een bezoek van onze Indiase pleegzoon-priester was zijn enthousiasme zo groot dat hij ons overtuigde het jaar daarop om zijn werk ter plaatse te gaan bekijken. Dat was meteen de start van onze projecten aldaar.” Een vrouw die reeds tien jaar een parochie steunt heeft een gelijkaardig verhaal. “Ons project is in feite begonnen toen ik bij onze burens langsging en daar een oudere man met zijn Indiase pleegzoon aantrof, die op bezoek was. Onze burens hadden hem op hun beurt ontmoet in hun treincoupé op een reis naar Lourdes. Ik raakte aan de praat met de Indische pleegzoon. Hij bleek een priester te zijn, die elk jaar zijn adoptiefvader bezocht in België. Tijdens zijn verblijf bezochten ze belangrijke bedevaartsoorden in Europa. Hij beschreef in geuren en kleuren de situatie en het leven in India en nodigde ons uit om hem te bezoeken in India. Er zouden immers nog een aantal andere Belgen hem bezoeken naar aanleiding van een huwelijk van een andere Belgische kennis in India. Na een nachtje slapen besloot ik om op de uitnodiging in te gaan. Uiteindelijk heb ik drie weken in India rondgereisd en heb zijn parochie bezocht. Mijn idee over India is helemaal veranderd – er was veel lawaai, maar ook zoveel moois. Vanaf dan ben ik zijn parochie financieel beginnen steunen.”

De verantwoordelijke van een vereniging die een Congolese priester steunt, deelt haar ervaringen: “In 1976, ontmoette ik op een overstapdag van de Chiro een Congolese priester die aan een Nederlandse universiteit studeerde. Ik raakte aan de praat met de priester – want in die tijd kende ik weinig tot geen Afrikanen die Nederlands spraken. Ik herinner nog hoe uitzonderlijk ik dit vond – ik was tenslotte nog maar zestien jaar, en de jaren zeventig in de kleine gemeenten in West-Vlaanderen was een geheel ander tijdperk dan nu – je kwam maar weinig buitenlanders tegen. Samen met mijn familie heb ik vaker met hem afgesproken en uiteindelijk is hij een vriend des huizes geworden. Begin jaren 1980 is hij teruggekeerd naar Congo, en in 1983 ben ikzelf met mijn broer en zus op bezoek gegaan. Eerst een week in Kinshasa en daarna hebben we rondgereisd in de Bas-Congo, waar we ook zijn geboorteregio hebben bezocht. Daar zagen we de armoede. We hoorden ook dat mensen 200 km te voet moest gaan voor een hospitaal. We vroegen ons af of we niets konden doen. We hebben dit besproken met hem en een verpleegster en een Belgische zuster die daar ook was.

Uiteindelijk hebben we een microscoop gekocht en gegeven, en zo is alles begonnen.”

Een lid van een grote Belgische NGO reisde voor een campagne naar India om projecten te bezoeken. De Indische gids die hen rondleidde was vakbondsafgevaardigde en bleek een zeer gedreven en geëngageerd persoon te zijn. Zo zette hij zich bijvoorbeeld in voor mensen met lepra en kinderen met polio. Hij maakt zulk een grote indruk op haar, dat ze besloot zich in België in te zetten voor zijn projecten door fondsen te werven. Later werd ook haar dochter geïnspireerd om zich voor deze organisatie in te zetten. “Ik was zestien toen ik al de verhalen van mijn moeder hoorde en dit maakte een grote indruk op mij. Ik nam me voor iets gelijkaardigs te doen als ik afgestudeerd was. Na mij studie maatschappelijk werk ben ik naar ginder gegaan met twee vriendinnen. Ik heb zes weken verbleven op de plaats van het project en ik heb samen met de Indische contactpersoon nagedacht welke andere projecten we konden opstarten. Hieruit is uiteindelijk een inkomensgenererend geitenproject voortgekomen.”Ondertussen hebben moeder en dochter een Vlaamse vereniging opgericht die dezelfde naam draagt als haar Indische tegenpool. De Indische partner wordt ondertussen geleid door de zoon van de Indische gids.

3.5 Ondersteuning van gemeenschap van familie

Familieleden waarvoor men steungroepen opricht, hoeven niet enkel uitgeweken coöperanten of vrijwilligers of missionarissen te zijn. Een fractie van verenigingen bestaat uit mensen die ooit zelf zijn gemigreerd uit het Zuiden of gehuwd zijn met iemand die is gemigreerd, en die hebben besloten om hun familie of gemeenschap in het land van herkomst te ondersteunen. De familieverbanden nemen verschillende vormen aan.

De verantwoordelijke van een vereniging die zich inzet voor Ghana vertelt: “In 1998 was ik voor het eerst in Ghana om mijn toenmalige schoonbroer, een Gha-nees, te vergezellen. Hij had in België ernstige problemen met een gokverslaving waardoor al het voorziene geld dat door hem en mijn zus bijeengespaard was om in Ghana een familiehuis te bouwen, verteerd was. De bedoeling was om met hem terug te gaan naar Ghana, om aldaar hem van zijn verslaving af te helpen. Zijn verslaving kon hij een tijdlang onder controle houden, maar daarna herviel hij weer. Omdat hij niet in staat was om te helpen met het familiehuis, ben ik in 2000 teruggegaan en ben zelf beginnen helpen en van het een is het andere gekomen.”

Een Oostendse Congolese priester is geboren in een dorpje in de Bas-Congo, de provincie ten westen van Kinshasa. Na zijn middelbaar wilde hij scheutist worden. Na een aantal jaar studie noviciaat in Kinshasa en theologie in Yaoundé in Kameroen, vertrok hij naar Vlaanderen als missionaris. Omdat hij eerst de taal onder de knie diende te krijgen, studeerde hij een jaar Nederlands in Leuven. Na zijn pastorale stage in Kortrijk werd hij tot priester benoemd en verhuisde vervolgens naar Oostende, waar hij nu al zeven jaar werkt. In al die jaren heeft hij zich ook in-

gezet voor zijn geboortedorp van ongeveer 17 000 inwoners. “Er waren immers slechts weinig voorzieningen en ik vond dat ik iets terug moest doen voor mijn geboorteplaats”. Intussen heeft hij een steungroep van zijn parochie rond zich weten te verzamelen, die geld inzamelt voor zijn projecten. Zijn broer superviseert de uitvoering van de projecten. Eén van de betrokkenen beschrijft dat men dit heeft beslist nadat de priester een spreekbeurt had gegeven over zijn vorige reis naar zijn geboortedorp. Dezelfde priester steunt ook nog een andere gemeenschap in de DR Congo. Dit is een voorbeeld van hoe complex de relaties tussen de West-Vlaamse en Zuidelijke verenigingen kunnen zijn. Toch nemen ook hier persoonlijke banden een centrale rol in. De Oostendse priester treedt op als lokale werking van een Congolese leek die actief is op een procure in Kinshasa. Hij was elf jaar toen hij zijn geboortedorp in de Bas-Congo verliet om eerst veertig km verder te gaan studeren, en later in VSA. Geregeld ging hij terug op bezoek in zijn geboortedorp, dat deel uitmaakt van een dertigtal dorpen die op een tiental kilometer van de eerste middelgrote stad liggen. Elk dorp telt een tweehonderd inwoners. Aangezien de dorpen moeilijk bereikbaar zijn, en weinig medische en waterinfrastructuur bezitten, zamelt hij fondsen in om deze nood te lenigen.

Een getrouwd koppel is van de DR Congo afkomstig. Ze hebben elkaar leren kennen in een wijk niet ver van de luchthaven van Kinshasa. Hij is geboren in de Evenaarsprovincie in de DRC, en zijn vrouw is afkomstig van de Bas-Congo. In 1993 moesten zij om politieke redenen vluchten en kwamen terecht in België. Van opleiding landbouwingenieur, werkt hij nu in een centrum waar fietsen gerepareerd worden. Vijftien jaar na zijn vertrek, keerde zij voor een eerste maal terug naar de DRC om hun familie, die nog steeds in dezelfde wijk woonde, te bezoeken. “De levensomstandigheden waren zelfs nog verslechterd ten opzichte van vroeger. Zo was het nu bijvoorbeeld moeilijker om drinkbaar water te hebben.” Ze besloten verschillende inkomensgenererende projecten op te richten in de wijk – bijvoorbeeld een naaiatelier, een coöperatie – en een vzw in België te creëren die geld inzamelde om deze projecten te financieren.

Onder de door West-Vlaanderen gesteunde verenigingen vinden we vooral Congolese migrantenverenigingen terug. Migrantenvereinigingen zijn wel ondervertegenwoordigd in de lijst van de door de provincie West-Vlaanderen ondersteunde organisaties.

3.6 Steungroep lokale instelling

Nog meer dan met lokale ontwikkelingsorganisaties, werken West-Vlaamse verenigingen samen met sociale instellingen. Scholen en ziekenhuizen zijn het meest voorkomend. Een illustratie komt van een Vlaamse professor. “Een vriendin kreeg een aantal jaren geleden een gratis ticket van haar tante om op vakantie te gaan in Guinee. Voor ze vertrok had ze een documentaire gezien op televisie over een hospitaal aldaar. In het Afrikaanse land heeft ze het hospitaal bezocht, en aan de verantwoordelijke dokter gevraagd wat ze voor deze instelling kon doen. Op die

manier is ze het hospitaal financieel en met apparatuur beginnen steunen. Later heeft ze dan een vzw opgericht. Omdat ik zelf wel iets van computers ken, en het project interessant vond, heb ik besloten me ook voor dit project in te zetten door onder meer een medisch lokaal van ICT te voorzien. Omdat ik zelf aan de universiteit verbonden ben, heb ik ook geholpen om Belgische studenten stage te laten doen in dit hospitaal.”

Alhoewel we dit niet kunnen veralgemenen, beschikken de leden van dit soort van initiatieven vaak al over expertise en werkervaring in dezelfde sector. Op die manier komt men in contact met gelijkaardige instellingen in het Zuiden. Een voormalig technisch directeur van een West-Vlaams ziekenhuis, ontving een aantal jaar geleden, toen hij nog actief was in het hospitaal, een pater. Deze vroeg of het ziekenhuis materiaal beschikbaar had voor ziekenhuizen in de Oekraïne en de Baltische staten. “Ik ben op zijn vraag ingegaan en heb medisch materiaal verzameld. Na drie keer een vrachtwagen met materiaal te hebben opgestuurd, nodigde hij ons uit om mee te gaan. Dit is intussen zo’n twintig jaar geleden. De reis ging naar een ziekenhuis in Litouwen. Daar is mijn eerste echte project begonnen. Ik heb meegeholpen bij de renovatie van een pediatrische afdeling, bijscholing aan verpleegkundigen georganiseerd en medische apparatuur voorzien.”

3.7 Samenwerking tussen instellingen

Wanneer het initiatief niet meer enkel uitgaat van een leraar binnen een school, of een dokter uit een ziekenhuis, maar de gehele instelling wordt betrokken in de samenwerking, spreken we van institutionele vierde pijlerinitiatieven. In deze studie zijn ze vertegenwoordigd door medische, onderwijs- en enkele culturele instellingen, maar vakbonden en bedrijven vinden we bijna niet terug. Uitzondering is een ondernemster van een West-Vlaams bedrijvencentrum die bedrijven in een klein West-Afrikaans land heeft geadviseerd. Het kleine aantal van dergelijke initiatieven in de databank zou de hypothese van ander onderzoek kunnen bevestigen dat de institutionele vierde pijler eigen financierings- en ondersteuningsvormen heeft (De Bruyn & Huyse, 2009). Anderzijds kan het natuurlijk dat dit soort instelling minder actief zijn in ontwikkelingssamenwerking dan algemeen wordt aangenomen. Naast ziekenhuizen die ziekenhuizen ondersteunen, zijn er ook enkele hogescholen die stages hebben opgezet met sociale instellingen in het Zuiden. Als bijproduct van de stages worden projecten uitgevoerd.

4. Aanleiding

Uit de getuigenissen van de betrokkenen van de ondersteunde West-Vlaamse verenigingen blijkt dat de aanleiding om zich actief te engageren vaak een combinatie is van verschillende factoren. De interviews en informatie uit de enquête be-

vestigen wat andere onderzoeken (bijvoorbeeld De Bruyn & Godin, 2010; De Bruyn & Huyse, 2009; Develtere & Stessens, 2007; Kinsbergen & Schulpen, 2010) aangeven. Initiatieven spruiten veelal voort uit een ontmoeting tussen Noord en Zuid. Dit kadert in een verblijf in een ontwikkelingsland (hetzij een toeristische reis, een stage, een werk- of studiereis, een familiebezoek). Naast de al hoger vermelde voorbeelden plukken we er nog een West-Afrikaans uit: “We gingen naar Togo naar aanleiding van het huwelijk van mijn zus met een Togolees, die ze tijdens haar studies in België had leren kennen. We hebben daar een vijftal dagen in een dorp geleefd, de mensen leren kennen, en zo is de bal aan het rollen gegaan, ...”. Een steungroep voor een Keniase priester legt de nadruk op de toevalligheid van de ontmoeting. De verantwoordelijke ging op reis naar Kenia, om daar een bezoek te brengen aan het graf van zijn grootoom, die in de Eerste Wereldoorlog is gesneuveld. Daar leerde hij een West-Vlaamse missionaris kennen, die een school uitbaatte. Omdat hij dit project genegen was, besloot hij het financieel te steunen.

Het verzoek van iemand om iets te ondernemen of zich in te zetten voor een zaak is een andere vaak voorkomend aanleiding. Een West-Vlaming is met zijn inzet begonnen toen hij via zijn parochie in contact kwam met een priester uit India en er mee bevriend raakte. De priester kwam om de twee jaar naar België. “Op een gegeven ogenblik vertelde hij dat er waterputten nodig waren in zijn dorp. Hij had geld nodig, maar ikzelf kon dit niet bekostigen, daarom heb ik gezegd dat ik eens ging kijken bij de provincie. Ik heb dit dossier dan aangevraagd en we hebben een bedrag gekregen. Hiermee zijn dan een zestal waterputten gebouwd. “

Wat minder uit de andere onderzoeken naar voor komt is wat we een rimpelingeffect kunnen noemen. Zoals een steen die men in het water gooit rimpelingen veroorzaakt, zo zet de ene ontwikkelingsorganisatie of -activiteit aan tot een andere. Het meest opvallend in de antwoorden is de invloed van de missiewerking. Minstens 40% van alle organisaties hebben hun bestaan rechtstreeks of onrechtstreeks te danken aan een missionaris. Afgezien van de 39 missiewerkingen, zijn er minstens nog 16 andere initiatieven die zijn begonnen na een ontmoeting met een missionaris.

Een aantal initiatiefnemers kwam al van jonge leeftijd in aanraking met familieleden of vrienden van de familie die naar het Zuiden waren gegaan. Wanneer de oom, tante of de oudere broer, die voor een ontwikkelingsorganisatie werkte, op bezoek kwam, luisterde men geïntrigeerd naar de verhalen die deze meebracht. Dit legde de kiem voor later engagement.

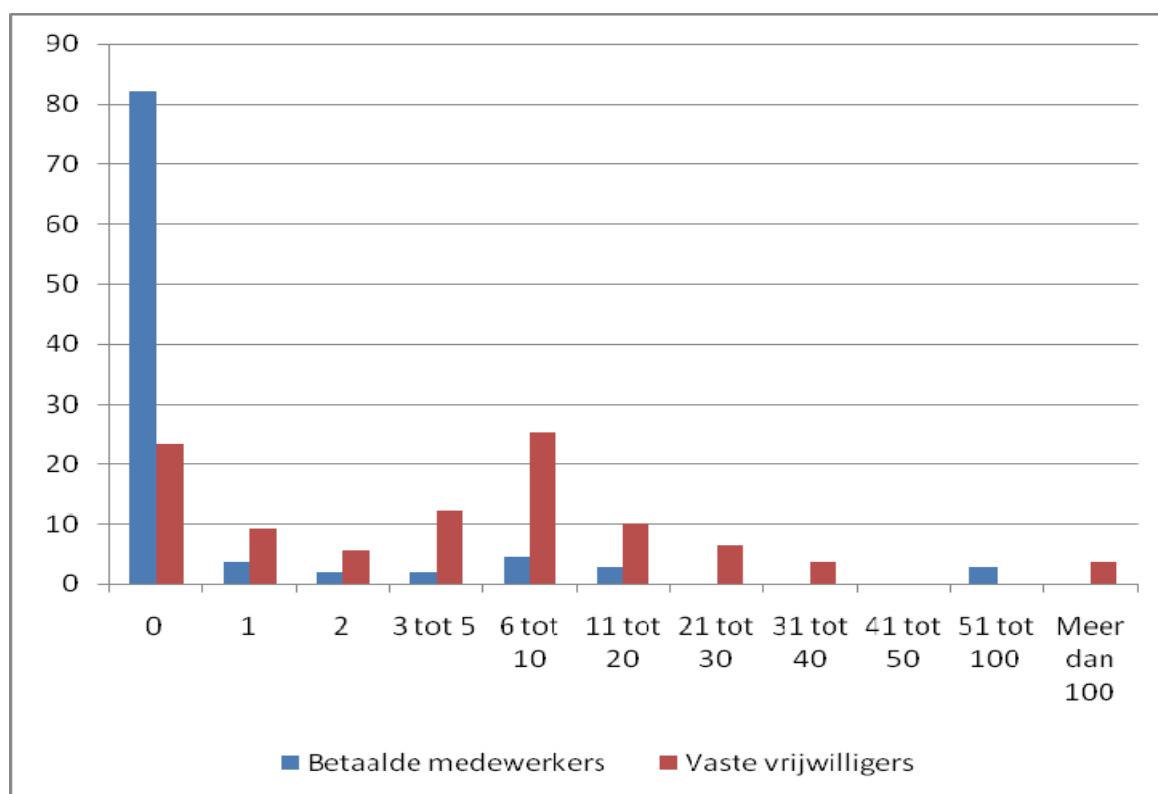
Een andere aanleiding is de ontevredenheid over het bestaande aanbod aan ontwikkelingsinitiatieven en de drang om zelf de handen uit de mouwen te steken. Een journalist en fotograaf maakte bijvoorbeeld vaak wenskaarten op basis van foto's die hij op reis had getrokken. Deze verkocht hij en met de opbrengst financierde hij projecten van goede doelen. Na verloop van tijd was hij echter teleur-

gesteld in deze doelen, omdat ze niets meer van zich lieten weten. Hij vatte toen het idee op om een eigen project te zoeken en te investeren in dit project. Hij ging naar India op zoek naar een project of organisatie waar hij zich voor wilde inzetten. In Tamil Nadu leerde hij een Indische priester en een zuster kennen die directrice was van een school met 1 200 leerlingen. Samen met een vriend en in samenwerking met de zuster en de priester heeft hij land aangekocht en projecten opgestart. In Vlaanderen heeft hij samen met een vriend een vereniging opgezet, die full time geld inzamelt en aan sensibilisering doet.

5. Omvang en budget van de verenigingen

De omvang van de organisaties is zeer uiteenlopend – zowel binnen West-Vlaanderen als tussen de partners in het Zuiden en in het Noorden. Slechts 18% van de West-Vlaamse verenigingen die de vraag naar medewerkers in de enquête beantwoordde beschikt over betaalde werkkrachten (zie figuur 4.5). Niet verwonderlijk zijn het net erkende NGO's die over de meeste werkkrachten beschikken – soms tot meer dan dertig – alsook institutionele vierde pijlers en organisaties voor wie ontwikkelingssamenwerking niet het hoofddoel is. Voor de laatste twee soorten van organisaties is de inzet voor een ontwikkelingsinitiatief deel van de rest van hun takenpakket.

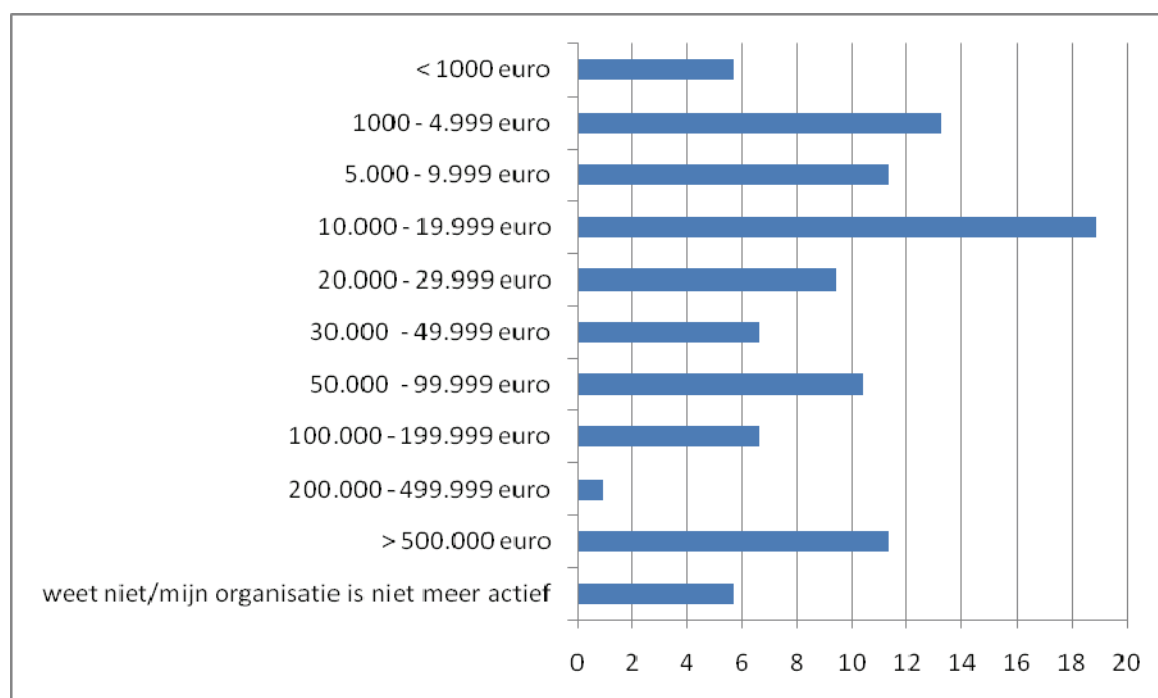
Slechts een zeer kleine fractie van de particuliere vierde pijlerverenigingen hebben betaalde werkkrachten. Zij stellen ten hoogste twee mensen te werk. Voor alle andere geldt inderdaad dat ze een beroep doen op vrijwillige arbeid. Vaak zijn deze organisaties klein (één tot vijf mensen), tot middelgroot (zes tot tien). Uit de interviews leerden we dat in de realiteit de meeste particuliere vierde pijlerverenigingen steunen op één of enkele 'trekkers'. Zij hebben de vereniging opgestart en beheren de administratieve kant van de organisatie. De andere leden zetten zich sporadisch in. Vierde pijlerverenigingen zijn dan ook zeer persoonsgebonden. Wanneer de hoofdverantwoordelijke zich niet meer kan of wil inzetten voor de organisatie, is de opvolging problematisch. We komen hier later op terug.

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 4.5 Aantal medewerkers en vaste vrijwilligers (in % op totaal van 107)

In termen van financiële middelen, noteerden we enkele verrassingen. Er wordt soms aangenomen dat het budget van vierde pijlverenigingen gering is, maar figuur 4.6 nuanceert dit. Eén vierde beschikt inderdaad over een jaarlijks budget van 10 000 euro of minder, maar een derde van de verenigingen zamelde in 2010 tussen de 10 000 en 50 000 euro in. Zeven percent had zelfs 100 000 tot 200 000 euro in kas, en 11 percent 50 000 tot 100 000 euro. Tot deze laatste categorieën behoren voornamelijk missiewerkingen en congregaties en enkele andere particuliere vierde pijlerinitiatieven. Niet verrassend hebben de NGO's de grootste inkomsten (minstens 500 000 euro). De inkomstenbronnen komen in het volgende hoofdstuk aan bod.

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 4.6 Totaalbudget van de vereniging in 2010 (in % op totaal van 106)

Voor de partners in het Zuiden is de situatie complexer. De meeste verenigingen zijn vrij klein in termen van budget en betaalde werkkrachten. Net als in Vlaanderen, vinden we ook hier tal van organisaties terug die enkel uit vrijwilligers bestaan. Daarnaast krijgen enkele hoofdverantwoordelijken een klein inkomen. De steungroep in het Noorden betaalt dit. Soms wordt het inkomen aangevuld met inkomsten uit het project zelf. In het geval van missionarissen en missiezusters geeft de kerkfabriek een kleine bijdrage voor levensonderhoud.

West-Vlaamse verenigingen werken ook samen met een aantal veel grotere organisaties of instellingen. Zo zijn er een aantal congregaties en hele bisdommen die gesteund worden vanuit West-Vlaanderen. Daarnaast behoren sommige ziekenhuizen en scholen tot de grootste van het land in kwestie. Ten slotte, zijn er nog de lokale grote NGO's. Dit zijn evenwel niet enkel de NGO's die partner zijn van de Belgische NGO's. Eén van de allergrootste organisaties kwamen we tegen in Zuid-India. Een organisatie die door een Indische filantroop werd opgericht en geleid, is ondertussen uitgegroeid tot een organisatie die beschikt over scholen, een universiteit, een ziekenhuis, een landbouwcentrum en die verantwoordelijk is voor tientallen andere projecten. De West-Vlaamse partner is daarentegen een kleine vereniging die geheel uit vrijwilligers bestaat.

6. Belang van geschikte partner

Uit de voorbeelden in dit hoofdstuk zou kunnen afgeleid worden dat vierde pijlerinitiatieven niet veel aandacht besteden aan een zoektocht naar een partner. Veel partnerschappen komen immers tot stand door een toevallige ontmoeting of/en uit persoonlijke relaties. Dit is een belangrijk verschil met de traditionele pijlers van ontwikkelingssamenwerking. NGO's en ontwikkelingsagentschappen besteden immers veel werk aan het uitkiezen van gepaste partners, zoals lokale overheden, NOGs en andere civiele organisaties.

Het belang van een geschikte partner werd door zowat alle geïnterviewde betrokkenen echter benadrukt. Meerdere West-Vlaamse verenigingen, die door het PNZC werden ondersteund, hebben met vallen en opstaan gezocht naar een betrouwbare partner in het Zuiden. Uit de enquête leren we dat zowat één op de zes West-Vlaamse verenigingen moeilijkheden heeft om geschikte partners in het Zuiden te vinden. Aan het Indische weeshuis dat door het West-Vlaamse dokterskoppel werd opgericht (zie §3.3 hoofdstuk4), ging een slechte ervaring vooraf: "we werkten eerst in een al bestaand ziekenhuis. We zagen al snel dat er gesjoemel was. De verantwoordelijke werd door vele donoren gesponsord en altijd bleef er wel iets plakken bij de vele projecten. Uiteindelijk zijn we erachter gekomen via een medewerker die ter goeder trouw was. Tijdens een visite van donoren liet de verantwoordelijke van het ziekenhuis een blindentehuis zien. In feite was dit echter zijn eigen huis waar hij blinden even uitnodigde en terug wegstuurde van zodra de donoren weggingen. Die medewerker heeft toen zijn ontslag gegeven uit onvrede met de gang van zaken. Wij zijn dan zelf in zee gegaan met deze medewerker. We hebben eerst huis gehuurd en later grond gekocht en een nieuw weeshuis opgericht". Eens men een geschikte partner gevonden heeft, verandert men niet meer. De West-Vlaamse vereniging die sanitaire blokken in de parochie van een Indische priester financiert, getuigt van een mindere ervaring: "Investerings gebeuren telkens in samenspraak met de Indische priester, want dat is onze vertrouwenspersoon. Hij werkt in een bisdom en moet om de zoveel jaar van district wisselen. We hebben één keer een ander schoolproject van een andere persoon in een ander district gesteund. Dit was na de tsunami. Maar toen we er een tijdje later terug aankwamen bleek dat de banken en tafels voor de school van stoofhout waren gemaakt - echt schrijnend. Ik heb dan beslist om enkel nog met onze vertrouwenspersoon te werken."

Het opbouwen van vertrouwen staat centraal in het ontwikkelen van een succesvol partnerschap. Zoals een verantwoordelijke van een institutionele vierde pijlervereniging antwoordde: "We zoeken goede partners door er een vertrouwensband mee op te bouwen. We investeren in onze partners door hen te bezoeken en ons te informeren, door docenten uit te sturen die hen begeleiden, en door projecten in te dienen die aan bepaalde noden voldoen, waarbij ook onze partners iets te winnen hebben".

HOOFDSTUK 5

PROJECTONTWIKKELING

Het opzetten en uitvoeren van een project volgt in theorie een aantal welomlijnde stappen. De eerste stap is het identificeren van een doel: een behoefte waaraan voldaan moet worden, of een probleem dat dient opgelost te worden. Vervolgens concretiseert men dit doel door tastbare resultaten te definiëren. In een tweede stap zet men de activiteiten uiteen die nodig zijn om de resultaten en dus ook de doelstelling te bereiken. Daarnaast stelt men de begroting op: welke middelen zijn nodig om de activiteiten uit te voeren. De derde stap is de eigenlijke uitvoering van de activiteiten. Tot slot volgt de evaluatie.

In dit deel gaan we na welke aandacht de ondersteunde partnerschappen besteden aan elk van deze stappen.

1. Doelstellingen identificeren

1.1 Algemene doelstellingen

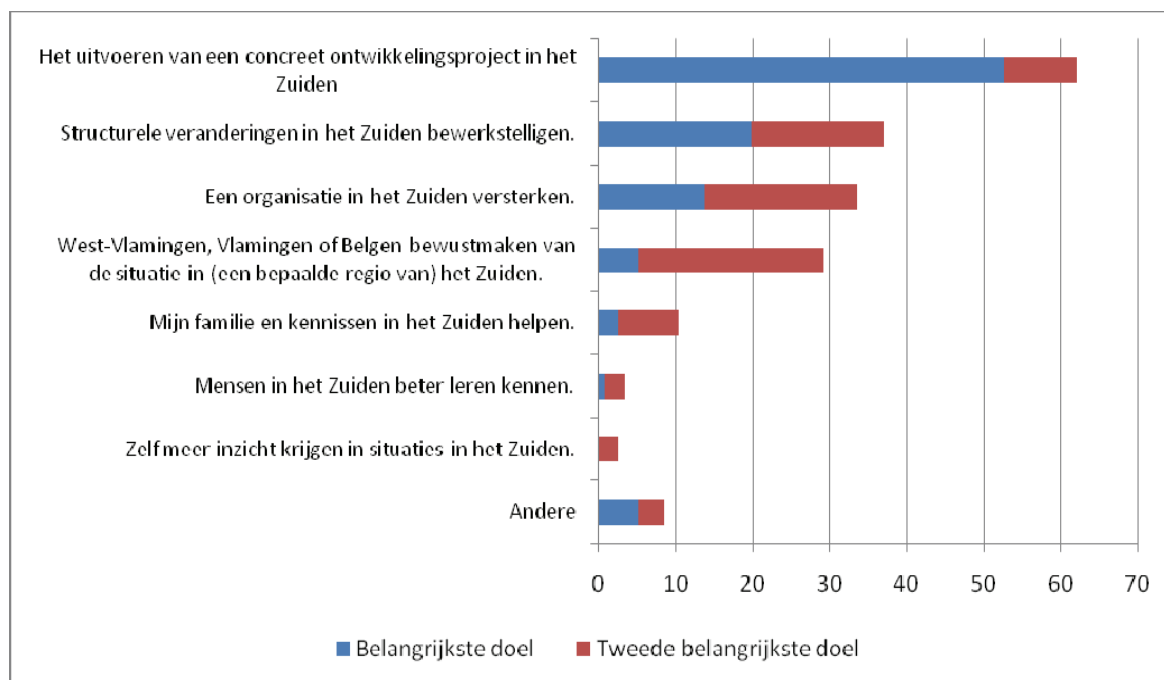
De doelstellingen van de West-Vlaamse verenigingen hebben we bevraagd via de enquête en de antwoorden getoetst aan de interviews. Voor de Zuidelijke partners hebben we ons moeten baseren op de gegevens uit de veldbezoeken.

In de enquête gaf 61% van de West-Vlaamse verenigingen als eerste of tweede doelstelling het uitvoeren van een concreet project in het Zuiden op (zie figuur 5.1). 63% van de bevraagde initiatieven onderneemt nog andere projecten dan enkel degene die door het PNZC werden ondersteund.

NGO's en institutionele en grotere particuliere vierde pijlerorganisaties (inclusief missionarissen) richten zich dan weer op structurele veranderingen. Opvallend is dat ook kleinere en middelgrote organisaties structurele veranderingen naar voor schuiven, terwijl ze eigenlijk vooral op relatief kleinschalige projecten focussen. Uit de interviews komt wel naar voor dat de meeste organisaties niet zo ambitieus zijn en meer concrete doelstellingen vermelden.

Voor slechts een minderheid van de organisaties is sensibilisering in het Noorden een prioriteit, maar voor zowat één op vier behoort het wel tot een volgende doelstelling. Een kleine fractie van de organisaties of individuen geeft

aan dat men voornamelijk aan ontwikkelingssamenwerking doet voor eigen zelfontplooiing. Tien percent zegt dat ze onder meer familie en kennissen willen helpen. Dit zijn voornamelijk steungroepen van missionarissen of coöperanten en migrantenverenigingen.

Bron: HIVA survey, 2011

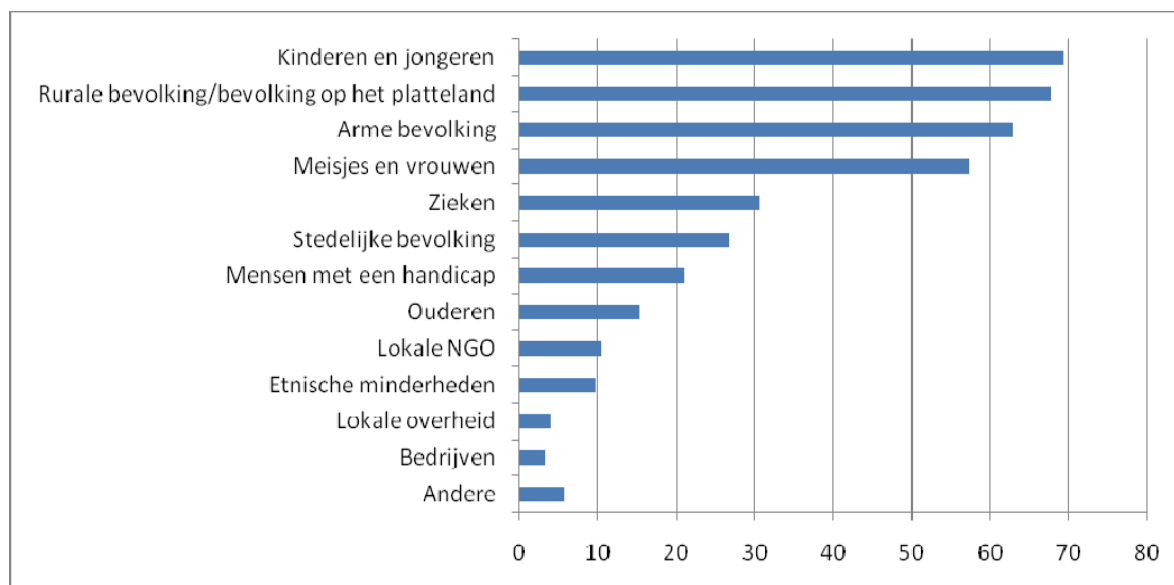
Figuur 5.1 Doelstellingen van de West-Vlaamse verenigingen (% op totaal van 116)

1.2 Doelgroepenidentificatie

Inherent aan het bepalen van doelstellingen is de identificatie van de doelgroepen en hun behoeften. Gevraagd naar de doelgroepen van de West-Vlaamse verenigingen antwoordde slechts 10% een lokale organisatie (zie figuur 5.2). Toch is dit in eerste instantie de primaire doelgroep van veel steungroepen. Men maakt zelden het onderscheid tussen niveaus van doelgroepen oftewel de directe en de indirecte doelgroep. Zo zegt een Belgisch initiatief een gehele gemeenschap te ondersteunen, maar is de hulp in eerste instantie gericht op een partner in het Zuiden. “Wij ondersteunen verschillende congregaties in India. In totaal zitten ze in een paar honderd dorpen en in elk dorp wonen zo’n duizend mensen. In totaal bereiken wij dus duizenden mensen.” Op haar beurt bouwt deze partner bijvoorbeeld een ziekenhuis dat zou moeten worden bezocht door de gehele gemeenschap.

Figuur 5.2 toont dat meer initiatieven zich richten op de rurale dan op de stedelijke bevolking en dat kinderen en jongeren (en meer specifiek straatkinderen en wezen) alsook vrouwen en meisjes meer aandacht trekken dan ouderen en de mannelijke bevolking. Tussen de 20 en 30% concentreert zich op zieken en mensen

met een handicap. Overheden en bedrijven zijn veel minder populair. Uit de interviews blijkt verder dat sommige West-Vlaamse verenigingen en partners in het Zuiden hun doelgroep wel heel ruim interpreteren: “de arme bevolking”, “de ‘gehele bevolking van het land’”, “alle straatkinderen”.

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 5.2 Doelgroep van organisaties (% op totaal van 124)

We zien tevens dat er soms een discrepantie bestaat tussen de doelgroepen die de lokale Zuidelijke organisatie beoogt, en degene die door de West-Vlaamse steungroep worden geselecteerd. Hiermee bedoelen we dat de Zuidelijke partners van particuliere vierde pijlverenigingen zich op een zeer ruime gemeenschap richten, terwijl de West-Vlaamse partners er specifieke doelgroepen uitkiezen die men wenst te ondersteunen. Dit hangt ook samen met wat in Vlaanderen als ‘attractieve bevolkingsgroepen’ wordt beschouwd om fondsen voor te werven. Kinderen, waaronder wezen, zijn bijvoorbeeld een groep die ‘aanspreekt’ bij donoren.

1.3 Inbedding in de lokale context

De verenigingen benadrukken het belang om de context te kennen. Het langdurig zelf aanwezig zijn in het land en de regio, wordt aangehaald als een belangrijke factor om de noden en context te kennen. Missionarissen zijn het uitgelezen voorbeeld van deze aanpak. Een missionaris die al ettelijke decennia op verschillende plaatsen in de DR Congo heeft gewerkt, getuigt: “men moet de bevolking en hun noden goed kennen, en men mag zeker niet overhaast te werk gaan. Dit is een fout die veel buitenlandse organisaties maken. Men komt en men intervenueert zonder de lokale situatie te kennen. Zo heeft een buitenlandse organisatie in de buurt getracht leerlingen van de lagere socio-economische klassen

een plaats in de school te geven, maar uiteindelijk waren het vooral kinderen en vrienden van de chef die er naartoe gaan.” De grote organisaties maken volgens hem weinig tot geen gebruik van de kennis ter plaatse, omdat ze de inbedding van de missionarissen missen. Dit langdurig engagement vinden we tevens terug bij enkele andere particuliere vierde pijlverenigingen, waar vrijwilligers een leven hebben opgebouwd in het Zuiden.

De doelstellingen van de steungroepen van missionarissen en Belgische coöperanten en vrijwilligers lopen gelijk met hun Zuidelijke partners. In se kunnen de steungroepen aanzien worden als fondsenwervende afdelingen van de missionarissen, coöperanten en vrijwilligers in het Zuiden. Voor het bepalen van concrete doelstellingen en resultaten verlaat men zich op de kennis van de partner in het Zuiden. Men gaat er van uit dat deze de situatie kent en de behoeften kan identificeren. Dikwijls is deze hypothese gebaseerd op persoonsgebonden relaties en vertrouwen, in plaats van op uitgebreide behoeftenanalyse. De missionaris, West-Vlaamse vrijwilliger of coöperant is immers familie of een vriend des huizes, die al lang aanwezig is in het Zuiden, en verondersteld wordt te weten waar de problemen zijn en hoe deze dienen te worden opgelost. Zelf kent men de context soms heel wat minder goed. De verantwoordelijke voor een kleine steungroep van een missiezuster die in de DR Congo werkt, zegt: “We kennen de lokale situatie te weinig: wie is te vertrouwen, hoe zijn de relaties met de lokale bevolking? De missiezuster kent deze wel. Maar wat weten wij? De missiezuster is verbonden aan een vzw maar wat betekent dat in Congo? (..) We weten ook niet of er nog andere hospitalen of organisaties zijn in de streek waar ze werkt – maar ik denk dat de missiezuster dit wel weet.”

1.4 Vertrouwen op kennis lokale partner

Niet alleen de steungroepen van Belgische ontwikkelingswerkers, maar ook de meeste West-Vlaamse verenigingen die een partnerschap hebben met een lokale actor, stellen hun vertrouwen in de partner aldaar om de noden te identificeren. De partnerschappen met lokale verenigingen, ontstonden ook uit ontmoetingen en vriendschapsrelaties en bijgevolg stelt men hier eenzelfde vertrouwen in.

Een teruggekeerde missionaris, die een scholencomplex in Kinshasa steunt, illustreert: “Een haalbaarheidsstudie werd niet uitgevoerd. Het is op basis van ervaring van de directrice, dat een nieuwe school wordt opgericht. De noden en projecten worden door haar team zelf bepaald, het Noorden komt er eigenlijk nauwelijks aan te pas. Totale ownership dus.”

1.5 Inbreng en zeggenschap van de partner

Uit de interviews valt op dat de lokale Zuidelijke partner in de meeste bestudeerde partnerschappen de beslissingen neemt over de uit te voeren projecten. Enerzijds waren er steungroepen die dezelfde objectieven als hun partners deel-

den, maar anderzijds waren er voorbeelden van uiteenlopende visies. Deze waren echter niet tegenstrijdig. Het belangrijkste verschil ligt in de ambitie van beide partners. De Zuidelijke partners ambieerden meer en grotere interventies, dan de Noordelijke. Dit leidde soms tot discussies over de concrete resultaten, maar even vaak was er een overeenkomst dat de West-Vlaamse steungroep een deel van de werking van de Zuidelijke partner ondersteunde. Een verantwoordelijke van een West-Vlaamse vereniging verwoordt dit treffend in de enquête: "Ik weet niet of het door de ervaring is van het ondersteunen van projecten, maar het is mijn overtuiging dat je enkel in een eerlijke communicatie met je partners uit het Zuiden en met je werkgroep ter plaatse, waarbij iedereen een evenwaardige partner is die zijn mening mag formuleren en waarbij iedereen eerlijke informatie en inspraak krijgt, tot goede beslissingen kunt komen. Respect voor ieders mening vind ik heel belangrijk. En vanuit de ideeën en voorstellen moet de mogelijkheid bestaan tot een discussie, waaruit dan in harmonie een besluit voortvloeit. Ik leerde ook dat een project ondersteunen heel veel energie vraagt, maar dat je enorm veel vriendschap terugkrijgt, zowel van de eigen werkgroep als van de mensen die je steunt, waardoor je telkens weer nieuwe moed krijgt."

Een West-Vlaamse vereniging, die al twintig jaar actief is in de DR Congo illustreert dit als volgt: "De partner in het Zuiden bepaalt alsmaar meer de accenten en de projecten. De eerste projecten die we uitvoerden waren gericht op voedselvoorziening, landbouw en bosbescherming. Zo leggen we proefvelden aan voor bepaalde teelten. Op vraag van onze partner zijn we dan ook bedrijvig geworden op het gebied van onderwijs. Zo kwam één van onze plaatselijke medewerkers tot de conclusie dat de scholen die in de nabijheid lagen van onze interventies, nauwelijks betrokken werden. "De leerkrachten hebben vaak rond hun schoolje ook een veld liggen om gewassen te verbouwen - dit vult hun karig inkomen aan. Ons project integreert nu deze velden. Dit laat de leerkrachten toe om de kinderen les te geven over het telen van gewassen en het project in het algemeen. De leerkrachten worden betaald via het project. (..) We zijn ook gestart met een vrouwenwerking. De echtgenotes van de Congolese academici waarmee we samenwerken, merkten op dat de vrouwen van de dorpen weinig betrokken werden bij de projecten. Met medewerking van de echtgenotes hebben we dan een vrouwenwerking opgericht."

De zeggenschap van de lokale partners is echter niet altijd zo uitgesproken. In een minderheid van de verenigingen die we bestudeerden, was het de Noordelijke partner die het doel en het project bepaalde – al dan niet in samenspraak met de lokale partner. Een West-Vlaamse vereniging die projecten uitvoert in de DR Congo, consulteert wel de partners in het Zuiden, maar neemt op het einde zelf de beslissingen. Deze werkwijze is enerzijds gedeeltelijk ingegeven door het wantrouwen dat men heeft in de capaciteiten van de partner. Zo gaf een verantwoordelijke van een vereniging het volgende toe: "het is zeer moeilijk om in Afrika iets te doen – ze hebben een ander waardestelsel. (..) Laat de mensen het zelf doen, maar ik zeg, neen, ze kunnen het niet, we moeten het zelf doen. (..) Ik

noem het zelfs een neokoloniaal project. We willen een stichting in België oprichten en van hieruit het project leiden.”

Anderzijds is er de moeite die men heeft om het project uit handen te geven. Een verantwoordelijke zei bijvoorbeeld: “het project is uiteindelijk wel mijn kindje. Het is dan ook normaal dat ik het laatste woord heb.”

1.6 Inbreng van de doelgroepen: behoefteanalyse

Terwijl de Zuidelijke partners een grote inbreng hebben in het bepalen van de doelstellingen, en dit vaak zelf doen, is de inbreng van de uiteindelijke doelgroep heel wat onduidelijker. De lokale partners zeggen wel in te gaan op de concrete noden van de doelgroep, maar uiteindelijk gebeurt dit vaak zonder een echter behoefteanalyse en baseert men zich op de algemene lokale kennis die men heeft over de doelgroep. Bijgevolg beantwoorden mogelijks de doelstellingen en de uitgevoerde projecten in het beste geval slechts aan de noden van een deel van de bevolking. In één voorbeeld wilde de West-Vlaamse partner een onderwijsproject ondersteunen van een partner in India. Volgens de partner was er immers behoefte aan een school in een bepaalde gemeenschap. Terreinen waren voorradig en de bevolking stond er volgens de partner achter. Na verloop van tijd kreeg de West-Vlaamse vereniging echter onduidelijk nieuws over het verloop van het project. Na aandringen bij de Zuidelijke partner bleek dat er onenigheid was ontstaan tussen de partner en de doelgroep. De school zou immers gebouwd worden op het terrein van een voormalige begraafplaats en dat de gemeenschap niet op de hoogte was dat de school daar opgericht zou worden. De gemeenschap was hier tegen en weigerde nog met de partner samen te werken.

Toch hebben we concrete voorbeelden gevonden waar dit niet zo is. Een West-Vlaamse missiezuster verblijft reeds vijftig jaar in de DR Congo. In de Evenaarsprovincie heeft ze lange tijd gewerkt in de landbouw. “Ik gebruikte toen al technieken die nu in zwang zijn in de ontwikkelingswereld. Vrouwen en mannen werden gescheiden en beiden moesten zeggen wat hen gelukkig maakte en wat hen ongelukkig maakte, oftewel het goede en het slechte in hun leven. Toen zagen we al dat er verschillen waren: wat sommige mensen gelukkig maakte, maakte andere mensen ongelukkig. We overliepen en analyseerden de dingen die hen ongelukkig maakten. Bijvoorbeeld ziekten waren volgens hen te wijten aan de duivel. Wij vertelden hen wat de echte oorzaken waren. Bijvoorbeeld het verontreinigde water. We zetten de goede en de kwade zaken in twee rijen op het bord. Met diapositieven en ander didactisch materiaal legden we hen dit uit.”

Een West-Vlaamse vereniging die in Guatemala gezondheidsprojecten uitvoert, baatte al enkele jaren een dispensarium in een dorp uit, maar men wist niet in detail waar de patiënten vandaan kwamen. “Uiteindelijk hebben we de registratie van de patiënten geautomatiseerd en toen merkten we dat een kwart van alle patiënten uit een verafgelegen dorp kwamen. Er was geen andere medische dienst

dichter in de buurt. We hebben dan contact gezocht met de burgemeester van dit dorp en een tweede gezondheidspost opgericht.”

1.7 Inbreng van de doelgroepen: inspelen op concrete nood

Een aantal projecten spruit voort uit een zeer concrete nood van de gemeenschap. Vaak zijn dit drama's die te wijten zijn aan een gebrekkige medische infrastructuur. Zo vertelde een missiezuster in een regio ten zuiden van Kinshasa, dat de vrouwen van de gemeenschap water moesten halen in de nabijgelegen rivier. “Op een dag werd een moeder gegrepen door een krokodil, en hebben we besloten om waterputten in het dorp te bouwen.” De Congolese medewerker van de procure in Kinshasa, die zijn dorp ondersteunt, vertelt dat hij hoorde dat een vrouw uit zijn dorp een kind had verloren omdat het dichtstbijzijnde ziekenhuis te ver af lag. Hij heeft vervolgens vanuit de VS, waar hij toen verbleef, 60 000 euro ingezameld waarmee hij een dispensarium kon bekostigen.

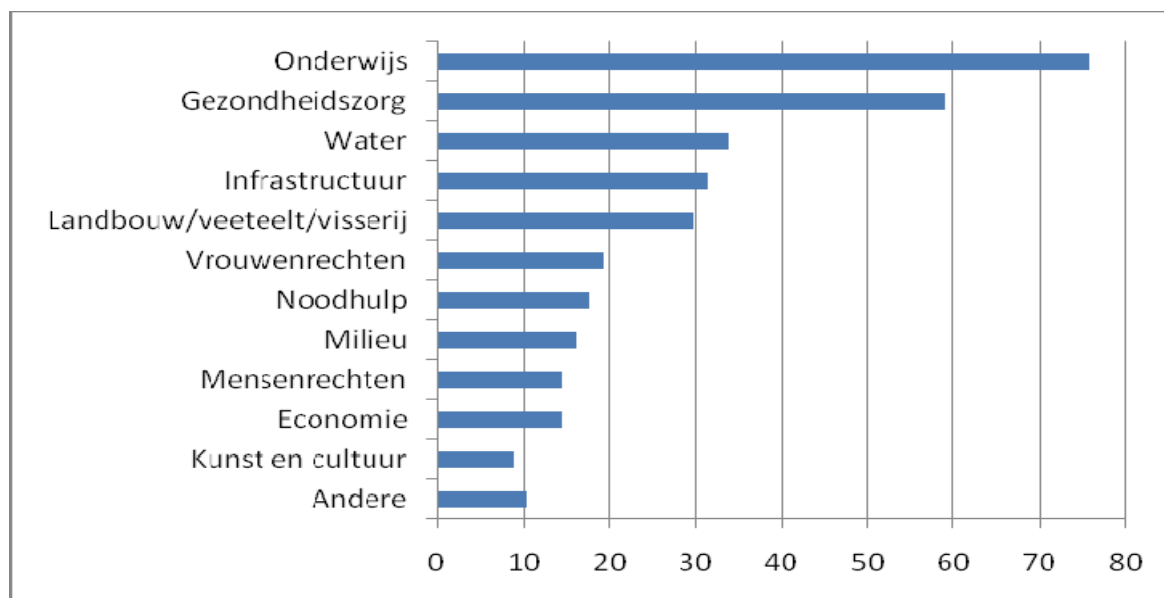
Een andere missiezuster, ook actief in de DR Congo, vertelde dan weer dat een vrouw voor een complexe bevalling naar een hospitaal moest gaan dat op een halve dagreis lag van het dorp. “In ons dorp was er enkel een dispensarium. Een bus van de congregatie werd ingezet en vervoerde een passant nog andere inwoners. Zo ook een verpleegster die samenwerkte met de missiezuster. “Ik herinner het me nog goed. Ze kwam de dag van het vertrek naar mij in een mooi kleedje en ik feliciteerde haar er nog mee, ... Ik heb haar nooit meer teruggezien.” Op de terugweg verongelukte het busje. Zes mensen, waaronder de verpleegster, verdronken. Als reactie op dit drama, eiste de bevolking van het dorp dat er een dispensarium kwam. “En als jullie het niet doen, dan gaan we naar de protestanten” herinnert de zuster zich glimlachend het betoog van de gemeenschap. “Vanaf 1997 zijn we dan begonnen met de bouw en uitbreiding van het bestaande dispensarium.”

De vereniging die in Brazilië met een bepaalde houtsoort gebouwen neerzette, had als eerste project een winkel gebouwd. Als volgende project wilden ze een grotere uitdaging aangaan en een hotel oprichten. “We hebben dit voorgesteld aan de gemeenschap, maar zij waren het er niet mee eens. Ze verkozen een gemeenschapscentrum. Dit zou hen toelaten delegaties te ontvangen, want nu gebeurde dit in schamele hutten. We hebben onze visie dan bijgestuurd en samen met hen de plannen voor het centrum uitgetekend.”

2. Activiteiten

In hoofdstuk 3, werden de door het PNZC gesteunde projecten ingedeeld naar sector en aard. In de enquête werd gepeild naar de algemene werking van de West-Vlaamse verenigingen. Voor de sectoren sluiten de antwoorden aan bij de conclusies van de projectensteun.

Net als in andere Belgische en Nederlandse onderzoeken (De Bruyn & Huyse, 2009 voor Vlaanderen; De Bruyn & Godin, 2010 voor Wallonië en Brussel en Kinsbergen & Schulpen, 2010 voor Nederland) zijn onderwijs en gezondheidszorg de belangrijkste sectoren waarop de initiatieven zich richten.

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 5.3 Interventiesectoren (in % op totaal van 124)

De figuren zijn echter wel ten dele misleidend. De meeste Belgische organisaties en projecten concentreren zich op verschillende sectoren tegelijkertijd.

Een eerste groep van organisaties zijn de NGO's, die zich specialiseren in één of twee sectoren en daar verschillende projecten of programma's uitbouwen.

De tweede groep zijn de missionarissen en missiewerkingen. Kenmerkend voor hun werking is dat ze zich op een hele gemeenschap of dorp richten en projecten ontwikkelen zowel in het onderwijs, de gezondheidszorg, infrastructuur (wegen, ...) als in de landbouw.

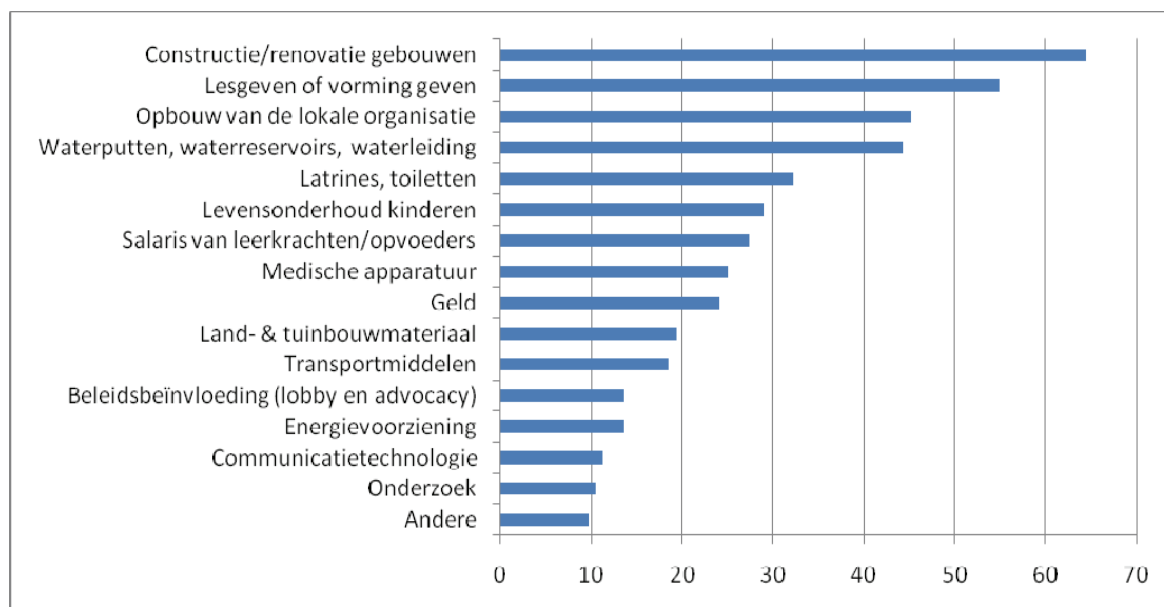
De institutionele vierde pijlverenigingen concentreren zich dan weer wel op een specifieke sector: onderwijsinstellingen op het onderwijs, medische instellingen op de gezondheidszorg, bedrijven op economische ontwikkeling.

Bij de particuliere vierde pijl is het beeld veel diffuser. Een eerste groep van partnerschappen focust op een welbepaald project in een welbepaalde sector. Bijvoorbeeld de oprichting en uitbouw van een weeshuis of dispensarium. Maar even vaak zien we dat dit kleinschalig project zich geleidelijk uitbreidt tot het ondernemen van projecten in andere sectoren. Eerder in §1.5 van dit hoofdstuk beschreven we bijvoorbeeld het Congolese landbouwproject dat werd uitgebreid met een scholen- en vrouwenwerking.

Opmerkelijk is dat sommige Zuidelijke partners zich met meer sectoren en projecten bezighouden, dan waarvoor de Vlaamse vereniging steun verleent. In India vonden we hier voorbeelden van terug. Zo ondersteunt een West-Vlaamse vrouw enkel sanitaire voorzieningen van scholen, terwijl de plaatselijke priester voor zijn parochie nog andere activiteiten opzet. De grote Indische NGO, die we al eerder vermeldde in §5 van hoofdstuk 4, vraagt dan weer enkel steun aan de West-Vlaamse vereniging voor de financiële adoptie van kinderen anders in erbarmelijke omstandigheden zouden moeten werken en voor een paar welbepaalde projecten.

Niet elke soort van ondersteuning komt in aanmerking voor subsidies van het PNZC. Toch merken we over het algemeen dat de West-Vlaamse verenigingen (en dan vooral de vierde pijlerinitiatieven) zich in hoofdzaak richten op activiteiten die inderdaad door het PNZC gesubsidieerd kunnen worden. Bouwprojecten behoren inderdaad tot de meest populaire interventies. Twee derde investeert in gebouwen, 44% in watervoorziening incl. waterputten, en 32% in sanitaire voorzieningen. Ook het verschaffen of aankopen van materiaal en transportmiddelen komen vaak voor (zie figuur 5.4).

Een typische interventie is het financieel adopteren van kinderen of wezen in het Zuiden. Verschillende West-Vlaamse verenigingen hebben dit als belangrijkste bezigheid. Dit laat tevens toe om de donor een persoonlijke band te laten hebben met de doelgroep die hij of zij ondersteunt.

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 5.4 Aard van ondersteuning van West-Vlaamse verenigingen aan het Zuiden (in % op totaal van 124)

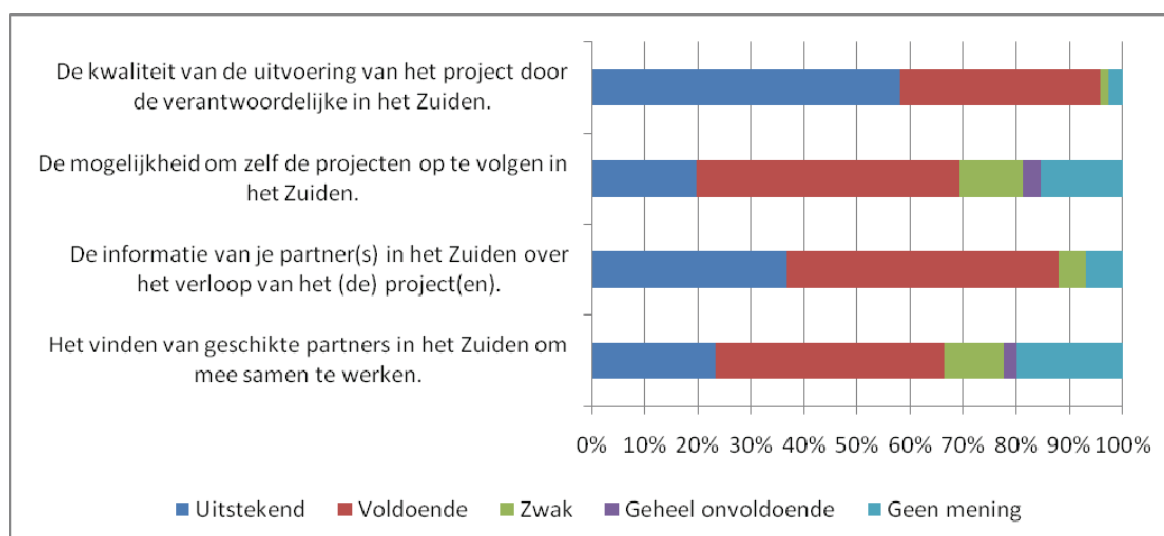
Twee interventies komen echter niet voor in de projectensteun van het PNZC. Ten eerste betaalt meer dan een kwart van de verenigingen de lonen van leerkrachten en opvoeders. Wanneer we dit zouden uitbreiden naar lonen in het algemeen, dan zou dit aandeel stijgen. Dit is gekoppeld aan het tweede soort van steun, namelijk geld. Vaak bedoelt men hiermee het financieren van verschillende projecten, maar in enkele partnerschappen ging het over budgetsteun. De lokale vereniging ontvangt een budget om de algemene werking te financieren.

3. Uitvoering en opvolging

We hebben in de interviews en de enquête gevraagd naar de kwaliteit van de uitvoering van de projecten. In het algemeen verliep deze vlot. Liefst 58% vond de uitvoering door de partner in het Zuiden uitstekend, en 37% voldoende (zie figuur 5.5). Uit de interviews en de veldbezoeken leren we dat dit misschien een wel heel rooskleurig beeld van de werkelijkheid geeft. Verschillende verenigingen merkten op dat de uitvoering niet zonder slag of stoot ging. In §1.6 van dit hoofdstuk vermeldden we reeds het voorbeeld van de school die niet kon gebouwd worden, wegens het niet in acht nemen van de mening van de gemeenschap. In een ander project raakte de vrachtwagen die men had aangekocht wel in de hoofdstad van het land, maar nooit tot bij de regio waarvoor men hem had aangekocht. Een uit de DR Congo weergekeerde missiezuster was heel onzeker over de voortgang van de scholenbouw, die zij nog ondersteunde. Onweersbuien en stormen hadden immers een deel van het gebouw vernietigd en de werken vertraagd. Ze had nu nog maar weinig zicht op de voortgang.

Een Vlaamse vereniging die een Indische priester steunt, vertelt over de uitvoering: “Het beheer van de uitvoering ligt in handen van onze partner en andere lokale priesters – dit is afhankelijk van in welke regio de sanitaire blokken worden geplaatst. Ikzelf voer ook controle uit, alhoewel nu minder sinds mijn gezinssituatie veranderd is. Voor de uitvoering doen we een beroep op de lokale bevolking. We geven hen ook een loon. Als er geen lokale expertise is, trachten we deze elders te vinden.”

De uitvoering van de projecten ligt normaal gezien in handen van de Zuidelijke partner. Vaak wordt de lokale bevolking bij de uitvoering betrokken, zeker als het om bouwprojecten gaat. Vrijwilligers uit België worden ook vaak ingezet – zeker voor ICT-projecten en de plaatsing van zonnepanelen.

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 5.5 De relatie met de partner in het Zuiden (in % op totaal van 117)

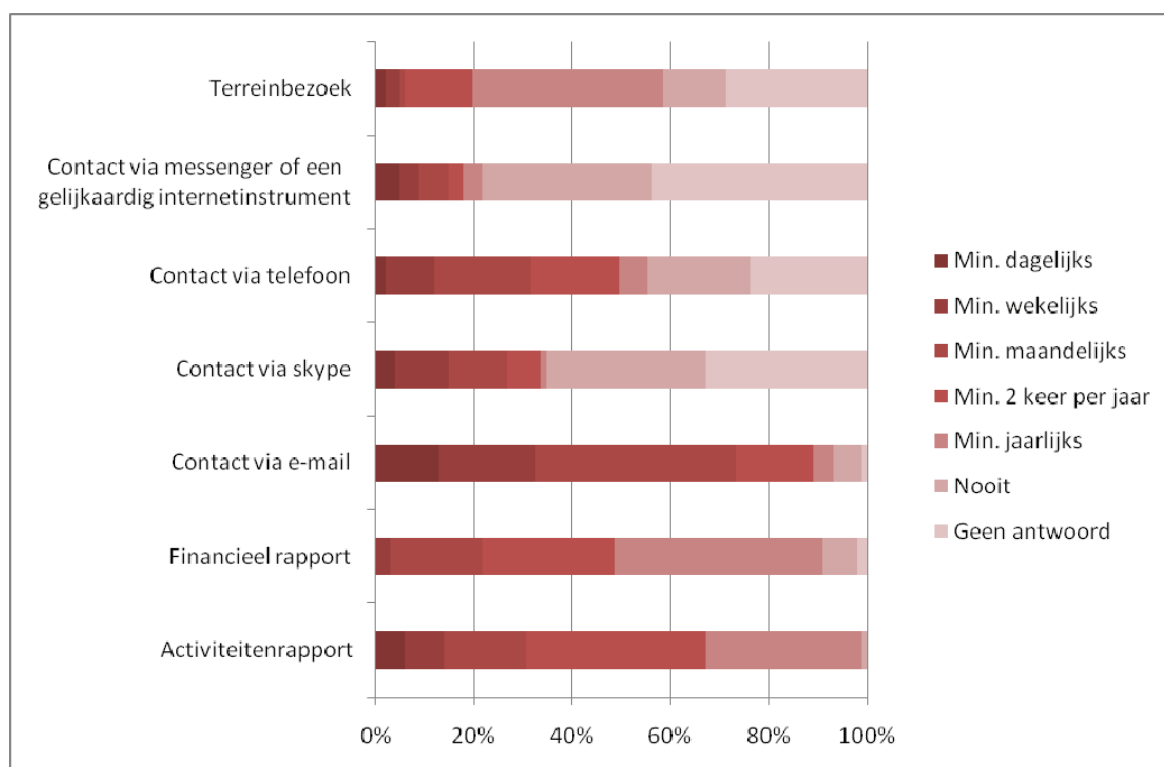
3.1 Opvolging ter plaatse

De meest effectieve opvolging volgens de interviews behelst iemand van de eigen Vlaamse vereniging ter plaatse. Een vereniging die een dorp in de Bas-Congo steunt vertelt: “De opvolging is een groot probleem. Je moet eigenlijk ter plaatse zijn want via telefoon of e-mail is het niet gemakkelijk”. Voor de steungroepen van missionarissen, coöperanten of vrijwilligers zijn het deze laatste zelf die instaan voor de opvolging. Men heeft als het ware zelf iemand ter plekke (in figuur 5.6, zijn dit de verenigingen die ‘dagelijks’, ‘wekelijks’ of ‘maandelijks’ hebben geantwoord op de vraag of er terreinbezoek plaatsvindt). De andere verenigingen trachten dat één van hun leden minstens om de één à twee jaar een bezoek brengt aan de projecten. Zoals een verantwoordelijke van een particuliere vierde pijlvereniging het verwoordde: “Je moet er zelf geweest zijn, dat is de sleutel. Dat je zelf het verschil voelt.” Het dokterskoppel dat een weeshuis steunt in India heeft ondertussen een vereniging opgericht, waarvan het lidmaatschap zich stelselmatig uitbreidt: “Wij gaan één keer per jaar met de hele familie voor een week. Tussendoor gaan ook enkele leden naar ginder. We moedigen dit aan, want dit is een vorm van controle om te kijken dat alles goed loopt. Wij en andere bezoekers verblijven dan in een kamer, een soort guest house, die aan het weeshuis is aangebouwd. Men mag wel niet te lang blijven, want anders verstoort dit de dagelijkse werking van het weeshuis. Het is natuurlijk geen hotel. Sommige leden zijn al tien keer geweest.”

Een terreinbezoek is echter niet steeds mogelijk: “Ons project is in Nepal, op een plaats die zeer moeilijk te bereiken is. Vanuit de hoofdstad moet je eerst zes uur met het openbaar vervoer nemen of een jeep en dan nog twee dagen stappen. Een bezoek aan het project neemt dus minimaal drie weken op van onze eigen vakantie.” Ook de prijs van de vliegreis is voor velen een belemmering: “Ik ben reeds

een keer op bezoek geweest in ons project in Kameroen. Indien ik de financiële middelen en genoeg verlof had, zou ik meer gaan. Anderzijds zou ik het geld van de reis liever sparen en geven aan andere projecten in het Zuiden.”

Sommige verenigingen maken gebruik van medewerkers van andere organisaties die in de buurt werken: “Vanuit ons ziekenhuis gaat om de twee jaar een missie naar het ziekenhuis in de DR Congo dat we ondersteunen. Twee tot drie maal per jaar gaat een missie van Artsen zonder Vakantie (AZV) naar het hospitaal. Via AZV worden wij dan op de hoogte gehouden van de evolutie. Ook Memisa stuurt ons regelmatig de rapporten door. Verder is er rechtstreeks e-mailcontact, maar gezien de problemen in telecommunicatie en stroomtoevoer is de respons onregelmatig.”

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 5.6 Manieren en frequentie van opvolging van activiteiten in het Zuiden (in % op totaal van 101)

Het niet ter plaatse gaan leidt soms tot onaangename verrassingen. Een particuliere vierde pijlvereniging die kookstellen ontwikkelt die aangepast zijn aan de noden van bepaalde streken in het Zuiden, stuurde een nieuw model uit naar een partner in Senegal om uit te proberen: “Het probleem was dat de persoon, die het ginder moest opvolgen, dit niet deed. Men zei dat het goed werkte, maar toen we er zelf op bezoek gingen, bleek dit niet zo te zijn. Ondertussen hadden we er wel al een paar aangekocht. Zo hebben we zes maanden verloren.”

3.2 Communicatiemiddelen

De West-Vlaamse vereniging dient geregeld gedegen informatie van de partner te ontvangen, zodat deze het verloop van het project kan volgen. In een enkel geval is het wantrouwen tussen de Vlaamse vereniging en de Zuidelijke partner wel heel groot. Deze vereniging vertelde dat ze gebruik maakte van informanten binnen de zuidelijke organisatie die haar op de hoogte houden van het reilen en zeilen. Niemand binnen de organisatie weet hier van af. Dit systeem laat haar toe om de mensen die het project leiden in het Zuiden te controleren.

Zoals figuur 5.5 toont, verloopt de opvolging voor de meeste verenigingen minder problematisch. Er wordt gebruik gemaakt van verschillende communicatiemethoden. De opkomst van het internet, alsook van mobiele telefonie heeft de communicatie tussen Noord en Zuid enorm vergemakkelijkt. "Het contact met onze partner in de DR Congo gebeurt via GSM en internet. Dit is echt een revolutie, want vroeger was communicatie veel moeilijker. Nu zijn we op de hoogte van wat er gebeurt, terwijl vroeger de stad waar onze partner zit zowat afgesloten was."

E-mail en in mindere mate telefonie vormen de meest gebruikte communicatiemiddelen (zie figuur 5.6). Ook skype wint aan belang, zoals bij dit partnerschap met een Vietnamese vereniging: "Per kwartaal krijgt België een financieel rapport en activiteitenverslag. Wij bevragen de zaken en houden een skypemeeting om gedetailleerd over de materie te gaan. Deze wordt om de maand georganiseerd, maar als er dringende zaken zijn ook eerder. Jaarlijks houden we ook een internationale meeting die jaarlijks roteert (België, Nederland, Vietnam). We hebben regelmatig contacten met onze stafleden in Vietnam per mail."

Voor een aantal verenigingen zijn deze communicatiemethoden onmogelijk. Missiegroepen die afgelegen congregaties steunen in de DR Congo en India illustreren dit: "Skype is onmogelijk, wegens een tekort aan elektriciteit en de telefoon is te duur." "Er is geen elektriciteit, dus geen mail, en geen of soms heel moeilijk telefoonverbinding mogelijk. Enkel contact via gewone post."

Zowat alle partnerschappen maken gebruik van activiteiten- en financiële rapporten volgens de enquête. Deze schriftelijke rapporten vormen een belangrijk instrument voor de opvolging. Vooral voor de bouwprojecten zijn foto's van groot belang. We dienen hierbij op te merken dat de provincie West-Vlaanderen dergelijk bewijsmateriaal vereist om de aanwending van de subsidies te verantwoorden.

4. Evaluatie en bijsturen

De evaluatie van de meeste projecten gebeurt op outputniveau: is het gebouw opgericht, het materiaal opgestuurd, de vorming gegeven? Via de activiteiten en financiële rapporten, foto's en terreinbezoeken slaagt men erin een goed beeld te hebben van de concrete verwezenlijkingen. Niettemin is men afhankelijk van de

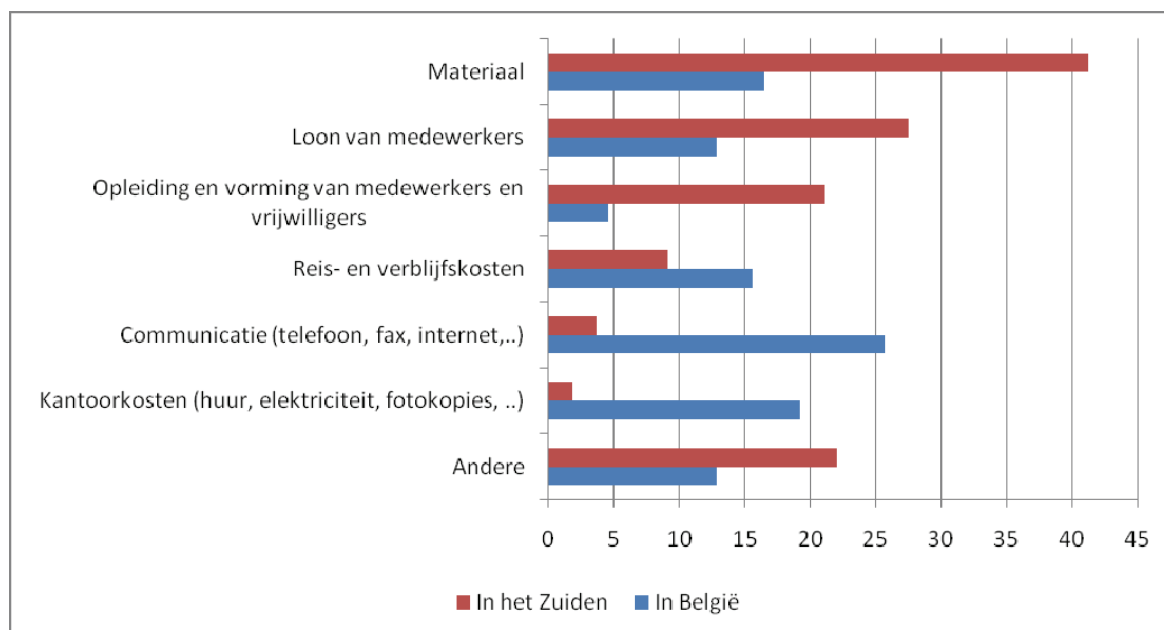
beschikbare informatie van de partner. Zo vertelt de verantwoordelijke van de vereniging, die een onderwijsproject voor kinderen die geen kans hadden om naar school te gaan, ondersteunt: "Volgens onze partner zitten alle kinderen op school, maar op onze rondreis hebben we nog een meisje van elf jaar zien werken in plaats van op de schoolbanken te zitten. Volgens de partner is een meisje van elf echter geen kind meer. Wij zijn het hier niet mee eens, dus zeggen we zelf dat in plaats van 100% er 96% van de jongeren die we willen bereiken, op school zitten."

Slechts weinig verenigingen gaan verder en bestuderen wat de effecten zijn op het vlak van outcome of impact. Outcome en impactevaluatie zijn niet eenvoudig en kosten veel tijd. Vaak wordt er bovendien externe expertise ingeroepen om dit te meten, en dit kan een aardige duit kosten. Dit soort evaluaties wordt dan ook vooral uitgevoerd op vraag van een donor. Zo kreeg een particuliere vierde pijlerinitiatief fondsen van een grote Nederlandse NGO, op voorwaarde dat er op het einde van het proces een externe evaluator het project bezocht.

Wanneer de ambitie van een partnerschap bestaat uit de structurele aanpak van armoedeproblemen, is de gebrekkige aandacht voor outcome en impactevaluatie wel degelijk een probleem. Men kan dan immers geen onderbouwde uitspraken doen of de interventie inderdaad structurele veranderingen teweegbrengt. De meeste verenigingen hebben het idee dat men zelf wel weet waar de knelpunten liggen. Kenmerkend is dan ook volgend citaat van een verantwoordelijk van een vierde pijlerinitiatief: "Je weet vaak zelf wat en waarom iets verkeerd loopt – je bent dan ook zeer kritisch op jezelf."

5. Inzet van middelen

Hoe groter de organisatie en hoe meer men gericht is op structurele ontwikkeling, hoe hoger het aandeel van de budgetten die in België wordt besteed aan het beheer van de activiteiten. De grootste uitgavenposten zijn van logistieke of administratieve aard, of de reiskosten. Voor organisaties met betaalde werkkrachten komen hier salarissen bij. In het Zuiden liggen de eerste kosten beduidend lager, maar salarissen en de opleiding van mensen ter plaatse dan weer flink hoger. Voor bouwprojecten is materiaal de grootste uitgavenpost.

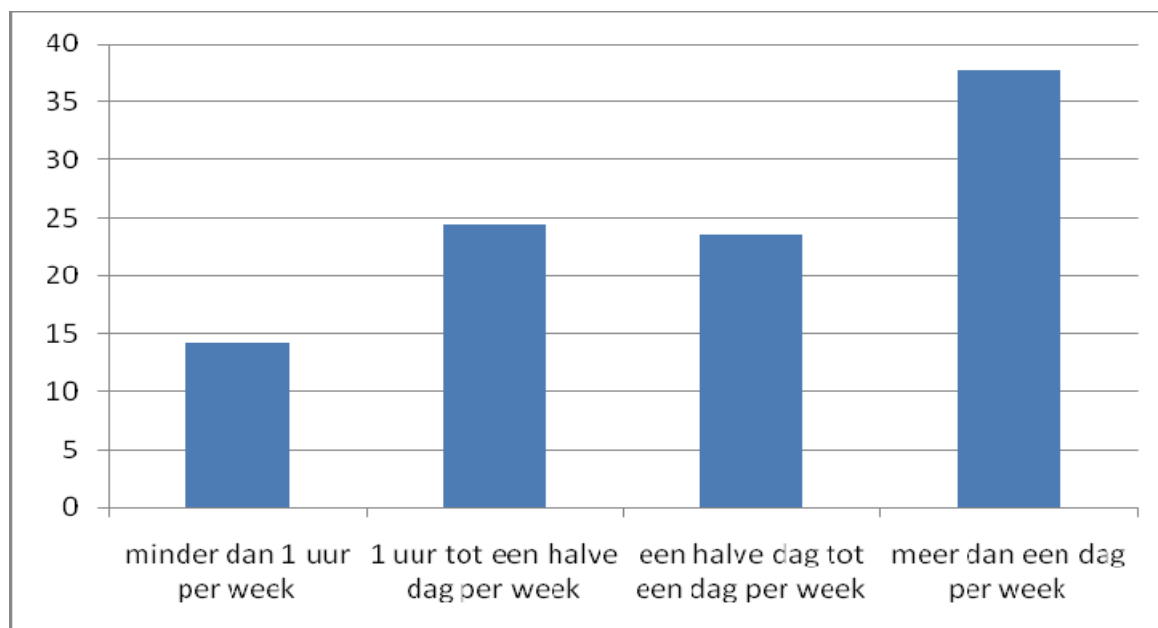

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 5.7 Uitgaven in België en in het Zuiden (in % op totaal van 102)

5.1 Tijdsinzet

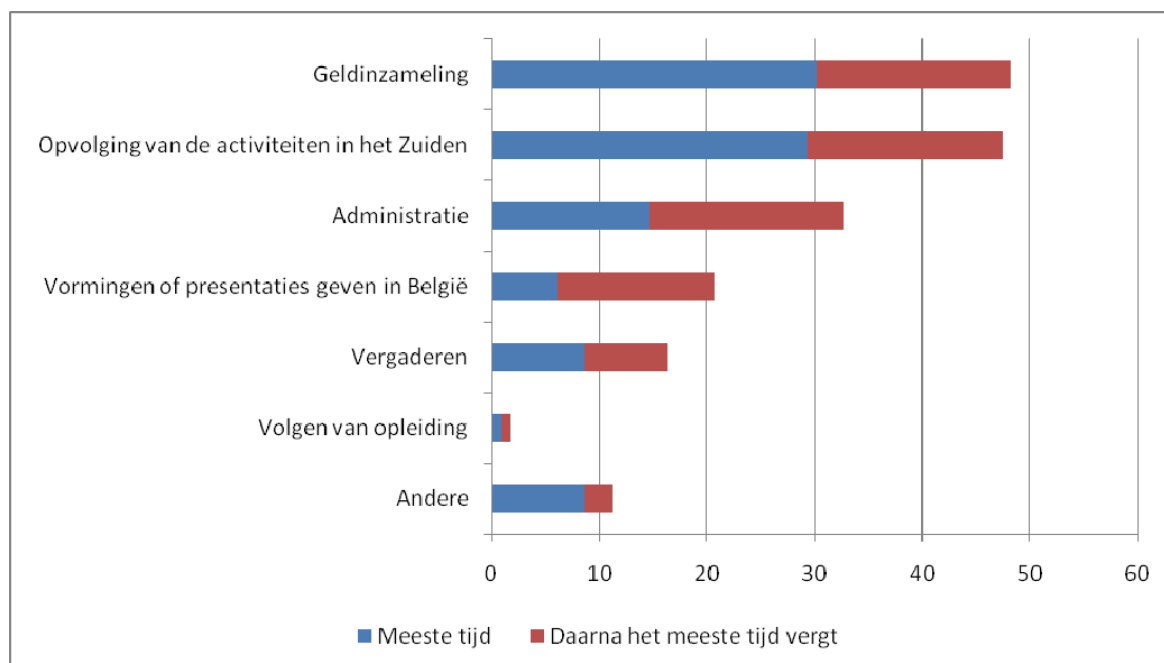
De tijd die men in de initiatieven steekt, mag niet onderschat worden. Afgezien van veldbezoeken aan de projecten in het Zuiden, investeert men al snel en dag per week, zoals figuur 5.8 toont. Het beeld wordt wel wat vertekend omdat de betaalde werkrachten eveneens in de survey werden opgenomen. Laten we deze buiten beschouwing, zegt nog zowat de helft van de respondenten dat ze minstens een halve dag per week vrijmaaky voor het initiatief. Men merkte wel op dat deze tijdsinvestering sterk varieert doorheen het jaar, afhankelijk van de status van het project of projecten enerzijds en van het beschikbare verlof of vrije tijd anderzijds.

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 5.8 Tijdsinvestering in België (in % op totaal van 98)

De meeste tijd wordt besteed aan het zoeken naar middelen (zie figuur 5.9) en de opvolging van de activiteiten in het Zuiden (excl. veldbezoek wel te verstaan). De administratieve rompslomp weegt zwaar voor een derde van de initiatieven.

Bron: HIVA survey, 2011

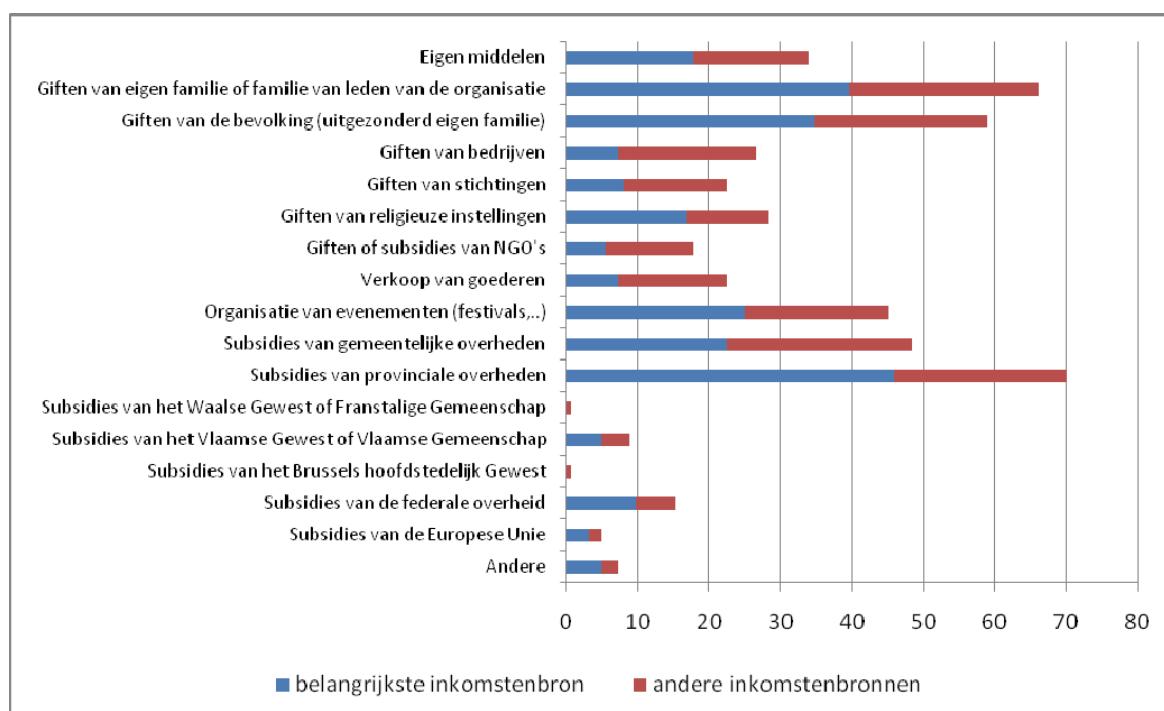
Figuur 5.9 Activiteiten gerelateerd aan het initiatief waaraan men het meeste tijd in België besteedt (in % op totaal van 116)

5.2 Inkomstenbronnen

Het budget van de meeste partnerschappen is relatief beperkt en overstijgt vaak niet de 20 000 euro (zie §5 hoofdstuk 4). Toch zijn er particuliere vierde pijlerorganisaties die er in slagen om jaarlijks 50 000 euro of zelfs meer in te zamelen. We mogen daarbij niet vergeten dat het budget van veel verenigingen fel kan schommelen van jaar tot jaar.

60% van de West-Vlaamse verenigingen zegt over voldoende financiële middelen te beschikken, waarvan voor 7% zelfs zeer tevreden is over hun budget. Voor 23% is het net onvoldoende en voor 6% staat het water aan de lippen staat. Fondsen komen van verschillende bronnen.

Voor de meeste West-Vlaamse verenigingen in de enquête is de belangrijkste inkomstenbron de provincie, wat niet verwonderlijk is aangezien de enquête werd uitgestuurd naar contacten van de provincie. Lokale overheden geven vooral geld aan specifieke projecten. Voor NGO's zijn hogere overheden ook belangrijke inkomstenbronnen – zij hebben immers toegang tot de budgetlijn ontwikkelingssamenwerking van de federale overheid.

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 5.10 Inkomstenbronnen van West-Vlaamse verenigingen (in % op totaal van 124)

De meeste organisaties teren evenwel op giften (ofwel van de familie en vrienden) ofwel van de bevolking in het algemeen. Of men zamelt geld in via de organisatie van evenementen. Organisaties krijgen hierbij de hulp van scholen, die benefieten organiseren. De familie van een missiezuster die zo'n twintig jaar geleden naar de

DR Congo is vertrokken, richtte een jaar na haar vertrek een vzw op om geld in te zamelen: “We dachten dat ze met dit geld dan eens een frigo of wat kleren kon kopen. We hadden nooit gedacht dat dit zo groot ging worden. Je kon je ook inschrijven om maandelijks 100 BEF [2,5 euro] over te schrijven. En vanaf een bepaald bedrag kreeg je een fiscaal attest. Eerst was dit dertig euro, nu veertig euro. Die fiscale attesten zijn heel belangrijk geweest, want dit geeft je organisatie een soort van vertrouwensetiket voor de donor. De staat heeft dit nu wel moeilijker gemaakt. De donor krijgt vier keer per jaar een krantje met nieuws van de missiezuster - vroeger schreef ze dit per brief, maar nu kan ze dit mailen. In totaal zijn er nu 1 150 mensen die steun verlenen. Dat is enorm. De donoren komen van over heel België.” Om een constante inkomensbron te verzekeren, wordt financiële adoptie van een kind of wees of hele familie aangeboden. Ook de fiscale attesten worden aangeduid als belangrijke instrumenten om donoren te werven. In §2.2 van hoofdstuk 6 gaan we in op gevers van giften.

Terwijl bedrijven en stichtingen niet opduiken in de lijst van verenigingen, treden ze wel op als donoren in meer dan 20% van de initiatieven. Hierbij zijn dan nog niet de giften in natura gerekend, zoals voedsel of apparatuur om evenementen te organiseren. De vereniging die ooit werd opgericht door de journalist en een vriend (zie §4 hoofdstuk4), zamelt jaarlijks zo’n 6 500 euro in aan giften van bedrijven. De meeste leerde hij kennen toen hij opdrachten voor hen deed als fotograaf. Daarnaast kunnen mensen weeskinderen financieel adopteren. Op dit ogenblik worden er bijna honderd kinderen financieel geadopteerd. Op die manier is de organisatie verzekerd van twee constante inkomstenbronnen.

Een aantal organisaties doen ook beroep op service clubs, zoals de Lions of de Rotary Club. Ook religieuze instellingen zijn vooral voor missiewerkingen belangrijke inkomstenbronnen. Ten slotte mogen we niet vergeten dat één op drie van de initiatieven eigen middelen in de organisatie steekt.

Zowat de helft van de Zuidelijke partners die we hebben bezocht, zijn vrijwel geheel afhankelijk van de financiële hulp van hun Belgische partner. Andere inkomstenbronnen in het Zuiden vindt men niet en men heeft weinig tot geen link met andere Noordelijke organisaties. De rol van de Belgische partner voor het voortbestaan van het project, kan dan ook moeilijk overschat worden.

Voor de andere helft van de Zuidelijke partners, is de Belgische vereniging slechts één (soms weliswaar een heel belangrijke) donor. Het netwerk van financierders is vaak met hulp van de Belgische partner opgebouwd. Dankzij de Belgische partner leert men andere donoren en organisaties kennen. Een buitenlandse donor geeft bovendien vertrouwen aan andere potentiële donoren. Een Congolese scholennetwerk heeft via de Belgische partner (een teruggekeerde missionaris) toegang tot een indrukwekkend arsenaal van donoren: een blindenmissie, een subsidie van DGOS via een programma met een Belgische NGO, een Nederlands fonds, een Nederlandse NGO, een aantal welgestelde private donoren, een culturele vereniging en een aantal provinciale en gemeentelijke overheden. Donaties variëren tussen de 10 000 en meer dan 100 000 euro. Enkele organisaties hebben

een eigen netwerk van donoren opgebouwd. Eén van de Zuidelijke partners van een West-Vlaamse vereniging, steunde zelfs een scholenbouwproject van een Zuidelijke partner van een andere vereniging. Belgische partners zijn overigens niet altijd op de hoogte van de inkomstenbronnen of de netwerken van de Zuidelijke partner. Dit bleek uit de vergelijking van wat sommige West-Vlaamse verenigingen aangaven als donoren voor de Zuidelijke partner, en wat de Zuidelijke partner zelf meldde.

5.3 Samenwerking en netwerking

Uit de variëteit van inkomensbronnen blijkt dat een aantal West-Vlaamse verenigingen over een zeer uitgebreid netwerk beschikt. Dit netwerk beperkt zich niet enkel tot financierders, maar omvat ook andere vormen van steun en samenwerking. De institutionele vierde pijlverenigingen kunnen een beroep doen op de institutionele structuren in de welke men is ingebed. Opmerkelijk was dat ook enkele particuliere vierde pijlerorganisaties goede banden hebben met NGO's, andere vierde pijlerorganisaties, bedrijven en overheden. De veronderstelling dat particuliere vierde pijlverenigingen in hoofdzaak op een eiland opereren, wordt dus ten dele weerlegd. Dit geldt tevens voor enkele Zuidelijke partners van de Noordelijke organisaties. Het meest in het oog springende voorbeeld is de Indische NGO, opgericht door een plaatselijke filantroop, die in de laatste decennia onder meer onderwijsinstellingen, landbouwprojecten en medische diensten heeft opgericht in Tamil Nadu. De organisatie werkt niet enkel samen met overheidsinstellingen en andere lokale NGO's, maar heeft banden met een verschillende Noordelijke actoren buiten België.

Het partnerschap is echter vaak ongelijk. In sommige gevallen beschikt de Noordelijke organisatie over een uitgebreid netwerk en werkt de Zuidelijke partner vrij geïsoleerd, in andere gevallen is het net andersom. Daarnaast mogen we niet uit het oog verliezen, dat we ook tal van voorbeelden hebben teruggevonden van partnerschappen met particuliere vierde pijlverenigingen die wel de veronderstelling bevestigen: zowel de Noordelijke als de Zuidelijke partner kan geen beroep doen op andere actoren. Dit kan nefaste gevolgen hebben voor de duurzaamheid van de projecten (zie volgend hoofdstuk).

HOOFDSTUK 6

BIJDRAGEN

In dit hoofdstuk worden de bijdragen van de door de provincie ondersteunde projecten – en bij uitbreiding de ondersteunde verenigingen – op drie verschillende niveaus bekeken.

Als eerste behandelen we de bijdrage op het Zuiden. Er wordt een inschatting gegeven van de output, outcome en impact, de relevantie, de effectiviteit, de efficiëntie en de duurzaamheid van de interventies. Het is belangrijk voor ogen te houden dat deze inschatting wordt beperkt door de beschikbare gegevens (zie hoofdstuk 1). Het is dan ook niet mogelijk om voor elk van deze criteria sluitende antwoorden te geven. Zo hebben we weinig gefundeerd basismateriaal om uitspraken te doen over de impact of over de bijdrage op elke doelgroep en betrokken actor in het Zuiden. De combinatie van methoden geeft ons wel voldoende aanwijzingen om een zekere argumentatie op te bouwen en deze te staven met voorbeelden. De invloed op het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in België, komt vervolgens aan bod. Aan de hand van vier factoren wordt deze Noordelijke bijdrage besproken. Ten derde gaan we in op de effecten die de actieve inzet voor deze projecten heeft op de betrokkenen zelf.

1. Bijdrage in het Zuiden

1.1 Bijdrage op outputniveau

In eerste instantie bekijken we de resultaten van de projecten die werden verwezenlijkt met steun van de provincie West-Vlaanderen op outputniveau. Alle gesubsidieerde verenigingen dienen de uitgaven te verantwoorden aan het PNZC. In de overgrote meerderheid van de gevallen was dit geen probleem. Bij zowat alle projecten die we hebben bezocht in India en de DR Congo, werden de vooropgestelde activiteiten inderdaad uitgevoerd. Ook de verenigingen in het Noorden konden concrete resultaten voorleggen en staven met fotomateriaal, en documenten. Op basis van deze drie bronnen van informatie, kunnen we – weliswaar onder voorbehoud, want we hebben niet alle projecten in de databank effectief bezocht –

besluiten dat de meeste projecten die door de provincie West-Vlaanderen werden gefinancierd, inderdaad werden uitgevoerd.

In hoofdstuk 3, werden de ondersteunde projecten besproken. Op het vlak van output zijn de resultaten vrij indrukwekkend.⁵ In tachtig verschillende landen heeft de provincie bijgedragen tot de constructie van meer dan dispensaria, gezondheidsposten, ziekenhuizen en andere medische instellingen, 185 kleuter, lagere en middelbare scholen en vormingscentra, 53 weeshuizen, 52 gemeenschapscentra, 58 landbouwcentra of -terreinen, 32 woningen of woningcomplexen, 18 bibliotheken, 15 naaiateliers, 4 kloosters, een paar overdekte markten, en 2 bakkerijen.

Daarnaast heeft de provincie banken, schoolborden, en ander educatief materiaal gefinancierd voor de inrichting van de klassen, lokalen en sportterreinen van 179 onderwijsinstellingen; medicijnen en medische instrumenten voor 89 gezondheidsdiensten. Voor de uitrusting en het materiaal op het gebied van landbouw en bedrijven, werd onder meer een graan- en maïsmolens, een mixer, een hamermolen, koffiebonenpelmachines, ovens, rijstpelmachines, een suikerrietmolen, een grasmachine, een boomzaagmachine, een afvalpers, een lasgroep en de ontwikkeling en het gebruik van nieuwe kook- en verwarmingsinstrumenten en houtsoorten voor de constructie van woningen en andere gebouwen. Daarbij komt nog de aankoop van tientallen geiten, biggen, kippen, vissen, eenden en zelfs cavia's.

De inbreng omvat ook onder meer 50 waterputten en 17 -pompen, de plaatsing van zonnepanelen in 16 locaties en de aanschaf van een twintigtal generatoren, de financiering van 46 sanitaire blokken en de aanleg van 20 telecommunicatienetwerken. 14 wegen en 2 dammen werden geconstrueerd.

De provincie bekostigde in totaal 57 transportmiddelen, waaronder vissers- en roeiboten, enkele ambulances, verschillende minibussen, jeeps, bestelbussen, vrachtwagen en andere wagens, een paar tractors, een tiental motorfietsen en scooters, en ettelijke fietsen.

In totaal werden 193 opleidingen en vormingen gefinancierd, waarvan zowat de helft in onderwijsinstellingen, een vierde in de gezondheidszorg, en een vijfde in de landbouw.

⁵ De hierna volgende lijst dient om een beter beeld te geven van de omvang van de steun, en deze tastbaarder te maken met concrete interventies. Men moet evenwel volgende caveats voor ogen houden bij de interpretatie: (1) zoals vermeld, hebben we niet alle projecten zelf bezocht en is de informatie dus gebaseerd op secundair bronnenmateriaal, alsook vertrouwen in de betrouwbaarheid van de informatie; (2) de identificatie en indeling van de projecten gebeurde op basis van de databank het PNZC. De gegevens vermelden niet steeds het concrete project. De onderzoeker heeft zelf naar eigen inzicht en dus tot op zekere hoogte subjectief, een interpretatie gedaan; (3) sommige projecten handelden over eenzelfde onderwerp. Het was echter niet mogelijk om een meer gedetailleerde analyse te maken. Dit betekent met andere woorden dat er enkele dubbeltellingen zullen zijn (bijvoorbeeld een ziekenhuis dat meerdere keren werd gefinancierd, telkens voor de aanbouw van een verschillend paviljoen.)

Bij deze lange lijst dient er nog toegevoegd te worden de provincie actief mee hielp aan de versterking van een 150 organisaties, 25 coöperatieven, 11 microfinancieringsinitiatieven, en 4 mutualiteiten.

1.2 Bijdrage op outcome en impactniveau

We vroegen aan de betrokkenen van de initiatieven in België wat volgens hen de belangrijkste veranderingen of effecten waren van de projecten op de doelgroep (hetzij het individu, de gemeenschap of de organisatie) en de partner in het Zuiden. Ze dienden dus zelf een inschatting te geven van de verwezenlijkingen. Meestal beschikte de vereniging zelf niet over sluitend bewijsmateriaal om deze uitspraak te staven. Zoals §4 in hoofdstuk 5 aangaf, worden weinig diepgaande impactevaluaties uitgevoerd. Er werden door de betrokkenen veel verschillende verwezenlijkingen opgenoemd – van spirituele bijdragen tot emancipatie van een bevolkingsgroep. Hieronder geven we echter enkel de belangrijkste en meest voorkomende thema's weer waar organisaties naar eigen zeggen realisaties op outcomeniveau hebben geboekt. Waar mogelijk illustreren we dit met concrete voorbeelden.

Verbetering toegang en kwaliteit onderwijs

Onderwijs is veruit de meest populaire sector van de ondersteunde partnerschappen (zie bijvoorbeeld §3, hoofdstuk 3). Het is dan ook niet verwonderlijk dat veel verenigingen aangeven dat er op dit domein belangrijke resultaten werden verwezenlijkt. In de enquêtes en de interviews gaat men er vaak vanuit dat de bouw van een school of de inrichting van klassen automatisch bijdraagt tot een verbetering van de onderwijsmogelijkheden voor de jongeren uit de gemeenschap. We hebben op het terrein kunnen vaststellen dat leerlingen de weg vinden naar deze scholen en dat de instellingen operationeel zijn. Het eenvoudigweg neerpoten van een gebouw zonder daarbij aandacht te besteden of de school wel over de financiële middelen beschikt om leerkrachten te betalen en de infrastructuur te onderhouden (zie bijvoorbeeld Vossen, 2008), is een fout die de door ons onderzochte initiatieven hebben vermeden. Afgezien van de bouw en het onderhoud van infrastructuur, tracht men de toegang tot het onderwijs te verbeteren door leerlingen en families, die niet over de middelen beschikken om het schoolgeld en –materiaal te betalen, financieel bij te staan. Ondersteuning van het onderwijs gaat echter verder dan enkel het voorzien in de infrastructuur van instellingen en het sporadisch geven van vormingen. Curriculumontwikkeling, uitbouw van onderwijssystemen, versterking van het management, versterking van lerarenopleidingen zijn slechts enkele andere mogelijke interventies die structurele bijdragen opleveren. Voorbeelden van dergelijke interventies waren veel moeilijker te identificeren bij de ondersteunde projecten en verenigingen. Dit

soort van interventies vindt men in eerste instantie terug bij de klassieke actoren binnen de ontwikkelingssamenwerking.

Toch zijn er enkele voorbeelden voorhanden binnen de West-Vlaamse vierde pijler. Een West-Vlaamse vzw die zich in Vlaanderen inzet voor mensen met een beperking, heeft NGO's in een Zuid-Afrikaanse bijgestaan in de ontwikkeling van het curriculum voor begeleiders van mensen met een beperking en de versterking van hun organisaties. Dit project verliep in samenwerking met een Belgische universiteit en werd erkend door de Zuid-Afrikaanse overheid. Ondertussen is het project overgenomen door de lokale overheden en NGO's.

Een tweede voorbeeld verwijst naar een scholencomplex voor doven en gehoor-gestoorden in Kinshasa. Het onderwijsproject dateert in feite van 1980. Ter ere van de 100ste verjaardag van de evangelisatie in de DR Congo richtten twee Belgische missionarissen met steun van de katholieke kerk een school op voor kinderen met een auditieve en mentale handicap. Er waren immers weinig tot geen voorzieningen in het land en deze kinderen worden volgens de directrice van de school uit het publieke leven gehouden. In de daaropvolgende jaren werden er verspreid over Kinshasa vijftien primaire en secundaire scholen bijgebouwd. Eén van de missionarissen overleed en de andere keerde terug naar België, van waar hij het project verder opvolgt en ondersteunt. De leiding werd overgedragen aan een lokale directrice. Het scholencomplex beschikt intussen over centra voor motorisch gehandicapten, kinesithérapie, een orthopedie en een gezondheidsdienst. De kwaliteit van de voorziening laat echter te wensen over. Financiële middelen voor zeer geavanceerde instrumenten heeft men niet. Zoals de directrice het al lachend illustreerde: "Tijdens een bezoek aan België heb ik een bezoek gebracht aan een school ten noorden van Antwerpen voor kinderen met een handicap. Ze was uitermate goed uitgerust, zeer indrukwekkend, maar had maar heel weinig leerlingen. Eigenlijk zou er een combinatie moeten zijn van onze leerlingen en die school". De bedoeling was om uiteindelijk in elke parochie een school te hebben. Aangezien de hoofdstad door de stijgende bevolking nu 150 parochies telt, wordt dit een onmogelijke opdracht. Ondertussen is het scholencomplex uitgegroeid tot de grootste onderwijsvoorziening die zich op deze doelgroep richt. In totaal lopen er 2 012 kinderen school, waarvan 54% doven en slechthorende, 41% met een mentale handicap en 5% met een motorische. Ter vergelijking, de drie andere bestaande scholen die zich op deze doelgroep richten, tellen volgens de directrice tezamen zo'n 350 leerlingen. Betrouwbare cijfers over het totale aantal kinderen met een auditieve of mentale handicap bestaan er niet, maar volgens de directrice lopen schattingen tot enkele honderdduizenden. Ze geeft dan ook toe dat de school maar een zeer kleine fractie van de totale doelgroep bereikt. In de nabije toekomst zullen er wel nog vier scholen bijkomen. Deze zullen een andere pedagogische aanpak volgen. Kinderen zullen hier namelijk samen les krijgen met kinderen zonder handicap. Dit laat toe meer welgestelde ouders aan te trekken. Deze extra inkomsten dienen om meer financiële zekerheid te krijgen voor de andere scholen. Het scholencomplex tracht bovendien de bevolking bewust te maken

van de problematiek door spotjes op radio en televisie te lanceren. Daarnaast tracht de school te lobbyen bij het beleid om meer aandacht te schenken aan deze doelgroep. Voor de bouw en de uitrusting van de school doet de directrice een beroep op fondsen van donoren, waarmee ze in contact is gebracht door de Belgische missionaris. Evaluatie van de projecten wordt niet alleen door haarzelf uitgevoerd, maar ook door externe evaluatoren aangesteld door enkele grote donoren.

Verbetering toegang en kwaliteit gezondheidszorg en betere hygiënische omstandigheden

Gezondheidszorg is de tweede belangrijkste interventiesector van de West-Vlaamse verenigingen. Net als bij onderwijs richten de meeste initiatieven zich op materiaalvoorziening en de bouw van lokale infrastructuur, en in mindere mate op de occasionele vorming van medisch personeel. Aan de organisatie van het gezondheidssysteem of de uitbouw van bijvoorbeeld ziekteverzekering besteden de West-Vlaamse particuliere vierde pijlerorganisaties veel minder tot geen aandacht. Dit betekent evenwel niet dat er geen resultaten op het vlak van outcome kunnen worden voorgelegd. De voornaamste outcome die we hebben geconstateerd, is de uitrusting van medische infrastructuur in gebieden die verstoken waren van basisvoorzieningen, waar lokale overheden en internationale donoren uitmunten in afwezigheid.

Een mooi voorbeeld is de oprichting van de in §3.3, hoofdstuk 4 beschreven oprichting van twee gezondheidsposten in een afgelegen gebied in Guatemala. Volgens de verantwoordelijke van het project hebben zo'n 10 000 inwoners verspreid over 22 dorpen een verbeterde toegang tot gezondheidszorg. Daarnaast investeert de organisatie in de opleiding van plaatselijke gezondheidswerkers, want de afgelegen gebieden worden niet aantrekkelijk gevonden voor gekwalificeerd medisch personeel. Belangrijk in dit initiatief is de continue samenwerking met het ministerie van gezondheidszorg, waardoor de inbedding in de plaatselijke officiële structuren wordt gewaarborgd.

Betere teeltmethoden en een verhoging van de landbouwproductie

Naast gezondheidszorg en onderwijs, is de landbouw en de veeteelt een sector die uitgelezen sector voor de West-Vlaamse initiatieven (zie §3, hoofdstuk 3). De voornaamste verwezenlijkingen liggen volgens de verenigingen op het vlak van een verbetering van de landbouwtechnieken en -productie. De grootste groep van projecten ondersteunt de lokale landbouwers met de aanschaf van een ploeg of een tractor, die het mogelijk zou moeten maken om de velden te bewerken en de productie rendabeler te maken. We hebben echter ook enkele voorbeelden gevonden van organisaties die een veel ruimere vorm van landbouwondersteuning hebben ontwikkeld in partnerschap met lokale verenigingen. Naast de gevestigde NGO's die gespecialiseerd zijn in rurale

ontwikkeling, identificeerden we in de DR Congo enkele initiatieven die in samenwerking met lokale universiteiten en landbouworganisaties programma's hebben lopen om de teelt van verschillende gewassen te onderzoeken.

Ontwikkeling van een regio en de verhoging levenskwaliteit van een gemeenschap

In hoofdstukken 3 en 5 hebben we reeds vermeld dat een deel van de partnerschappen zich op verschillende sectoren tegelijk richten, of dat men geleidelijk aan het activiteitenpakket uitbreidt naar andere sectoren. Op die manier zegt men bij te dragen aan de ontwikkeling van een gehele regio. In de DR Congo zijn historisch gezien de bekendste voorbeelden de missionarissen en congregaties die met financiële steun van onder meer Belgische steungroepen en subsidies van lokale overheden wegen, bruggen, dispensaria en scholen hebben opgericht en onderhouden. Relatief recenter vinden we een aantal organisaties terug die gelinkt zijn aan een individu die uit een bepaalde streek afkomstig is, en zich engageert om middelen in te zamelen in het Noorden om basisinfrastructuur op te bouwen. Men argumenteert telkens dat, net als bij de gezondheidszorg en onderwijs, deze gebieden en bevolkingsgroepen verstoken zijn van steun van de overheid of andere donoren. Zonder de inbreng van middelen van de West-Vlaamse verenigingen en partners zouden deze regio's deze infrastructuur niet hebben kunnen opbouwen.

Verbeterde opvang en kansen voor weeskinderen

Een specifieke doelgroep voor wie naar eigen zeggen vooral particuliere vierde pijlverenigingen het verschil maken, zijn de weeskinderen. Ook geldt wederom het argument dat de bevolkingsgroep aan hun lot wordt overgelaten. Een succesvol voorbeeld brengt ons tot in Tamil Nadu, India, meer bepaald het weeshuis dat in samenwerking met een West-Vlaams dokterskoppel werd opgericht. Ondertussen herbergt het weeshuis vijftig kinderen. De kinderen worden geselecteerd door de lokale Indische partner, die zeer breed netwerk heeft van civiele organisaties en overheden in de sloppenwijken van Chennai. "Hij spreekt met de verschillende organisaties en de families, en vraagt steeds welke kinderen het meest nood hebben. We checken steeds of de info correct is, want nu wensen er al veel ouders hun kinderen bij ons in te schrijven vanwege de goede opvang. (..) Er zijn nu twaalf 'pure' wezen. De ouders of familie kan de kinderen bezoeken, en sommige doen dit eens om de maand. Er is ook een geval geweest waarbij de ouders hun kind weer hebben opgehaald nadat hun situatie verbeterde." De kinderen krijgen opvang gedurende hun gehele schoolloopbaan. Zelfs hogere studies worden betaald. Per maand heeft het weeshuis 90 000 roepies nodig. Dit komt bijna integraal van de West-Vlaamse donor. Vijftien kinderen hebben ondertussen het home verlaten om te gaan werken en/of gezin te stichten:

“Soms zien we ze nog, maar het contact verwatert na een tijd”, aldus de Indische coördinator. Een student is afgestudeerd als burgerlijk ingenieur. Op dit ogenblik volgen er acht jongeren een hogere opleiding. “Eén meisje studeert wiskunde - en zij zal de organisatie van het home ook daarna wellicht vervoegen - twee jongens hotel en catering, één jongen ingenieur in communicatie, vijf meisjes een business opleiding, en één meisje gaat voor onderwijzeres.”

Inkomensgeneratie en tewerkstelling

Inkomensgeneratie en tewerkstelling werd maar door een fractie van de verenigingen aangeduid als de belangrijkste verwezenlijking. Men concludeert wel vaak dat de uitvoering van de projecten resulteert in lokale tewerkstelling. Deze tewerkstelling is dikwijls maar van korte duur (i.e. gedurende de periode dat bijvoorbeeld een gebouw wordt neergezet) en varieert in termen van renumeration. Soms doet men een beroep op vrijwillige inzet van de lokale bevolking, omdat het project immers, aldus de argumentatie, bestemd is voor de lokale bevolking. Toch zijn er enkele voorbeelden waar een meer duurzame vorm van inkomensgeneratie werd gerealiseerd.

Een jong lid van een net opgerichte West-Vlaamse vereniging stippelde samen met het hoofd van haar Indische partnerorganisatie een geitenproject uit. In het Indische dorp hadden de gezinnen karige inkomens en de Indische organisatie was op zoek naar mogelijkheden om deze aan te vullen. Men besloot aan ieder gezin één tot drie geiten te geven. Na achttien maanden dienden ze eenzelfde aantal geiten terug te geven. Aangezien een geit vruchtbaar is na zes maanden, konden de gezinnen op die manier hun veestapel stelselmatig uitbouwen. In totaal werden er 450 geiten gegeven aan 150 gezinnen. Deze werden bekostigd door de provincie. De resultaten zijn gevarieerd. Eén van de bezochte gezinnen heeft naar eigen zeggen op vijf jaar tijd al zo’n vijftig geiten kunnen verkopen. “Aangezien één geit ongeveer drieduizend roepies waard is, en een gezin van vijf personen tweeduizend roepies per maand nodig heeft om te overleven, is dit een zeer goede opbrengst”, aldus de Indische verantwoordelijke. Voor tien tot twintig families heeft het project niets opgeleverd, aangezien ze geen zorg konden dragen voor de dieren.

Een tweede project beoogde de inrichting van een naaiatelier. Dankzij de financiële hulp van de provincie en een andere West-Vlaamse gemeente, kon een West-Vlaamse vereniging een naaiatelier bouwen voor haar Congolese partner. Het naaiatelier verschaft opleiding aan vrouwen uit de wijk en zou hen ook tewerkstelling en een inkomen moeten bieden. In dit project is het echter niet zeker of deze laatste doelstellingen worden behaald. De lokale partner vaart er alleszins wel bij, want het atelier is erin geslaagd uit te groeien tot een klein bedrijfje dat tegen betaling herstel- en versteldiensten aanbiedt aan de lokale bevolking. De vrouwen in het atelier genieten inderdaad een opleiding, maar het is onduidelijk waar ze achteraf tewerkgesteld kunnen worden.

Versterking van organisatie

In §1, hoofdstuk 5 kwam tot uiting dat zowat één derde van de verenigingen die deelnamen aan de enquête de organisatie in het Zuiden wenst te versterken. Afgaande op de interviews en de antwoorden op de vraag naar de belangrijkste verwezenlijkingen, blijkt dat dit geen eenvoudige opdracht is, want slechts een fractie van de respondenten van vierde pijlerorganisaties vermeldt dat de belangrijkste resultaten van hun interventies zich op dit vlak bevonden. In de door ons bezochte projecten in de DR Congo en India konden we weinig voorbeelden van capaciteitsopbouw van de lokale organisaties identificeren.

In een eerste groep van partnerschappen treedt de Noordelijke partner louter op als fondsenwerver en heeft men geen ambities op vlak van capaciteitsopbouw.

In een tweede groep van partnerschappen beschikt de Noordelijke partner niet over de geschikte middelen en know-how om de capaciteiten van de Zuidelijke partner te versterken. Dit kan zijn omdat de Zuidelijke partner reeds voldoende kennis en vaardigheden heeft om projecten te ontwikkelen en uit te voeren. Het betekent niet dat de Zuidelijke partner geen baat zou hebben bij interventies die de bepaalde capaciteiten van de organisatie kunnen versterken. De vaardigheden die men dient te ontwikkelen, behoeven echter zeer specifieke kennis, waar de Noordelijke partner geen ervaring in heeft. Zo tracht een Congolese organisatie een microfinancieringsinitiatief op te richten, maar verloopt dit problematisch, omdat men de boekhoudkundige en financiële kennis ontbeert. Bij de Noordelijke partner kan men tevens niet te rade gaan, want deze heeft ook geen ervaring op dit vlak. Het vaakst was er echter nood aan organisatorische versterking. Wanneer de activiteiten van de Zuidelijke partner groeien en er beheersproblemen optreden, is er vanuit de Zuidelijke partner een zeer specifieke behoefte aan managementsteun. In het volgende hoofdstuk komen we hierop terug.

In een derde groep van partnerschappen kon men wel een gefundeerde argumentatie opbouwen wat betreft organisatieversterking. Dit zijn - buiten de gevestigde NGO's -voornamelijk partnerschappen met Noordelijke actoren uit de institutionele vierde pijler. Bijvoorbeeld een bedrijvencentrum dat advies en raad verstrekt aan bedrijven in een West-Afrikaans land; of ziekenhuizen die met ziekenhuizen samenwerken.

1.3 Relevantie

Uit de analyse van de wijze waarop verenigingen hun doelstellingen bepalen en de doelgroepen bevragen (zie hoofdstuk 5), volgt de conclusie dat uitspraken over de relevantie van een project niet noodzakelijk stoelen op een uitvoerige behoefteanalyse. West-Vlaamse verenigingen vertrekken vaak vanuit de hypothese dat de Zuidelijke partner of de instelling die men steunt sowieso de doelgroepen bereikt en de doelgroepen de diensten verleent waaraan zij behoefte heeft. Deze hypothese is gebaseerd op de jarenlange ervaring van de partners of de instellingen in

de regio waar ze actief zijn, en op de vertrouwensrelatie die men ermee heeft opgebouwd. Hoe relevant de projecten zijn voor de indirecte doelgroep, d.w.z. voor de doelgroep van de lokale instelling of de Zuidelijke partner, is dan ook moeilijk met zekerheid vast te stellen.

Een complementaire strategie is dat men inspeelt op directe behoeften van een deel van de bevolking. In dit geval is de relevantie van het project overduidelijk voor die bepaalde doelgroep. Een volgend argument dat wordt aangehaald om de relevantie te staven, is de idee dat er zoveel problemen zijn, dat elke interventie die gedragen wordt door een deel van de gemeenschap of althans door de Zuidelijke partner, sowieso inspeelt op een bestaande nood. Zo gaat een deel van de West-Vlaamse steun naar de constructie en inrichting van infrastructuur in gebieden waar nog niets aanwezig was. De gemeenschappen in deze regio's werden als het ware vergeten door de nationale en lokale overheden, en blijven verstoken van Westerse of andere steun.

De relevantie van de steun voor de Zuidelijke partner is veel eenvoudiger vast te stellen. In de meerderheid van de bezochte projecten was de West-Vlaamse inbreng echter de enige of toch de belangrijkste, zonder dewelke de nodige infrastructuur niet verwezenlijkt kon worden. Opvallend is hier telkens de afwezigheid van de staat als actor die de nodige fondsen zou kunnen leveren. Vooral in de DR Congo is dit een steeds weerkerende opmerking.

1.4 Effectiviteit

Wanneer we enkel naar de output van de projecten kijken, staat de effectiviteit van de verenigingen niet ter discussie. De resultaten zijn er, want de projecten werden uitgevoerd. Op het vlak van ruimere doelstellingen wordt het vager. Hierboven argumenteerden we dat de outcome en impact moeilijk vast te stellen is – niet enkel door ons, maar ook door de verenigingen zelf.

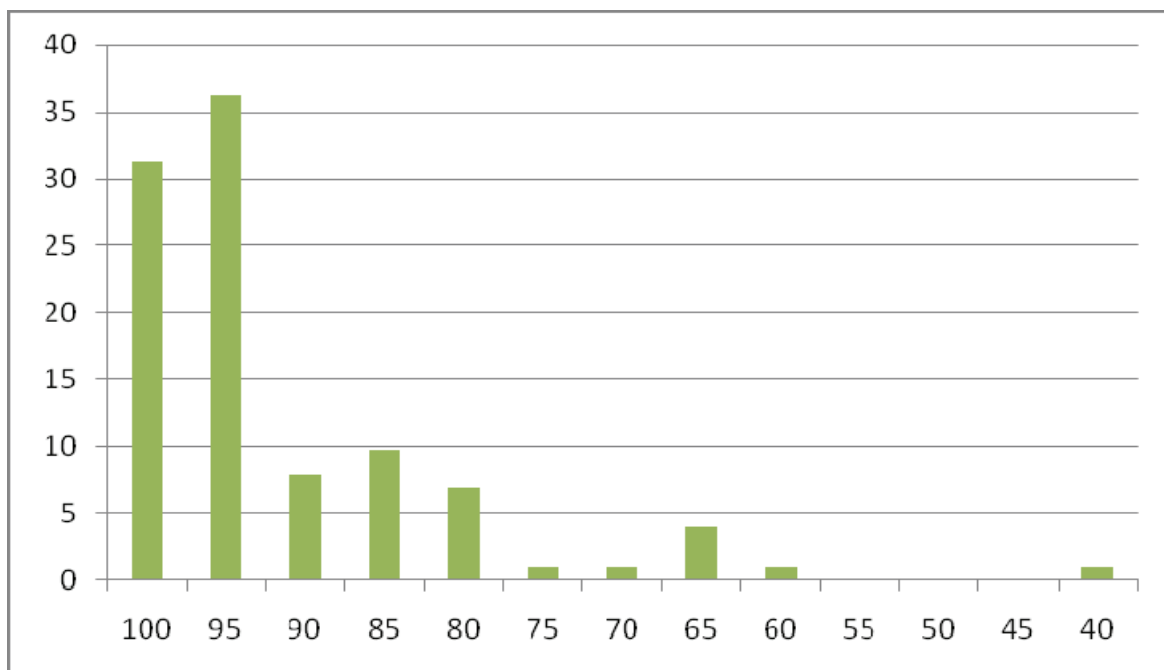
Zowat alle organisaties staan zeer positief over het behalen van hun doelstellingen. Liefst 34% (op 113 respondenten) evalueert de mate waarin de doelstellingen werden verwezenlijkt als 'uitstekend' en 61% als 'voldoende'. Slechts 4% evalueert de uitkomst als 'zwak' en geen enkele organisatie geeft zichzelf een 'geheel onvoldoende'. Dit is opvallend, omdat de aangegeven doelstellingen soms veel verder gaan dan enkel output.

Deze antwoorden doen echter denken aan een column die de Nederlandse onderzoekster en journaliste Mirjam Vossen, die zelf een particulier vierde pijlerproject bestuurt, twee jaar geleden schreef voor het vierde pijlersteunpunt van het VAIS en 11.11.11 en in aangepaste vorm al elders heeft voorgelezen. De column, getiteld 'Goed bezig' hekelt op een zeer constructieve manier de goednieuwsshow van particuliere vierde pijlerinitiatieven – maar gaat eigenlijk ook op voor andere ontwikkelingsorganisaties. Ze verwondert zich erover dat de meeste informatie die op websites van vierde pijlerinitiatieven staat te lezen enkel ingaat op de successen die behaald worden en de indruk wekken dat er geen problemen zijn.

Dit staat in schril contrast met de ervaringen met haar eigen project, waarbij onder meer een insectenplaag, een zwakke toezichthouder en geldproblemen tot mislukkingen hebben geleid. Ze maakt de bedenking dat veel projecten wellicht met gelijkaardige problemen te kampen heeft, maar de betrokkenen dit schroomvallig toegeven, omwille van de "hete adem van donateurs in de nek" (Vossen, 2009, p. 3).

1.5 Efficiëntie

Eén van de weerkkerende discussieonderwerpen tussen de vertegenwoordigers van traditionele pijlers en van de vierde pijler is het omgaan met de ingezamelde fondsen. Een in onze interviews vaak gebruikt argument is dat vierde pijlerinitiatieven een veel groter deel van hun inkomsten opsturen of aanwenden in het Zuiden, dan de traditionele ontwikkelingsactoren. De enquête bevestigt nogmaals dit beeld (zie figuur 6.1). Zowat één derde zegt dat er niets blijft hangen in het Noorden, en voor de helft van de organisatie is slechts een halve tot anderhalve euro van elke tien euro die men inzamelt bestemd voor de werking in België. Koppelen we dit aan de output en de relatief lage budgetten, dan kunnen we argumenteren dat vierde pijlerverenigingen (of althans degene in onze selectie) over het algemeen efficiënt hun middelen inzetten.

Bron: HIVA survey 2011

Figuur 6.1 Aandeel van het budget van de organisatie geïnvesteerd in het Zuiden (in % op totaal van 102)

Dit is echter slechts een deel van het verhaal. Bij de organisaties die meer geld in België besteden, vinden we niet enkel NGO's terug. Grosso modo is het zo dat het aandeel van het budget besteed in België toeneemt naargelang de grootte van de West-Vlaamse vereniging. In hoofdstuk 5 zagen we dat de tijd die men in België aan administratieve en logistieke zaken besteedt, niet onderschat mag worden. Zo lang de takenlijst binnen de perken blijft kan men dit in de vrije tijd doen, maar bij een toenemende groei aan activiteiten wordt dit moeilijk. Zeker als men daarnaast nog een voltijdse andere baan moet uitoefenen. Om de werking van de vereniging te waarborgen, hebben sommige verenigingen besloten om een werkkraft aan te nemen.

1.6 Duurzaamheid

Net als de outcome en de impact, reiken onze gegevens niet ver genoeg om boude uitspraken te doen over de duurzaamheid van de projecten. De door ons bezochte projecten hadden wel als gemeenschappelijke factor, dat men inspanningen deed om te verzekeren dat de aangekochte voertuigen, het ingerichte hospitaal, de opgebouwde school onderhouden werden en gebruikt. Dit hangt echter nauw samen met de aandacht die men geeft of kan geven aan de opvolging van de projecten. Kenmerkend aan de vierde pijlverenigingen is wel het langdurige engagement en samenwerking dat men aangaat met de partner in het Zuiden. West-Vlaamse partners blijven dan ook op de hoogte van de staat van de uitgevoerde projecten. Het voornaamste probleem doet zich voor in het loslaten van de partner of het doorgeven van projecten aan lokale verenigingen. Vooral de lokale Zuidelijke partners die geheel afhankelijk zijn van de West-Vlaamse steun, zouden hun activiteiten moeten stopzetten wanneer die er niet meer is.

2. Bijdrage tot het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking

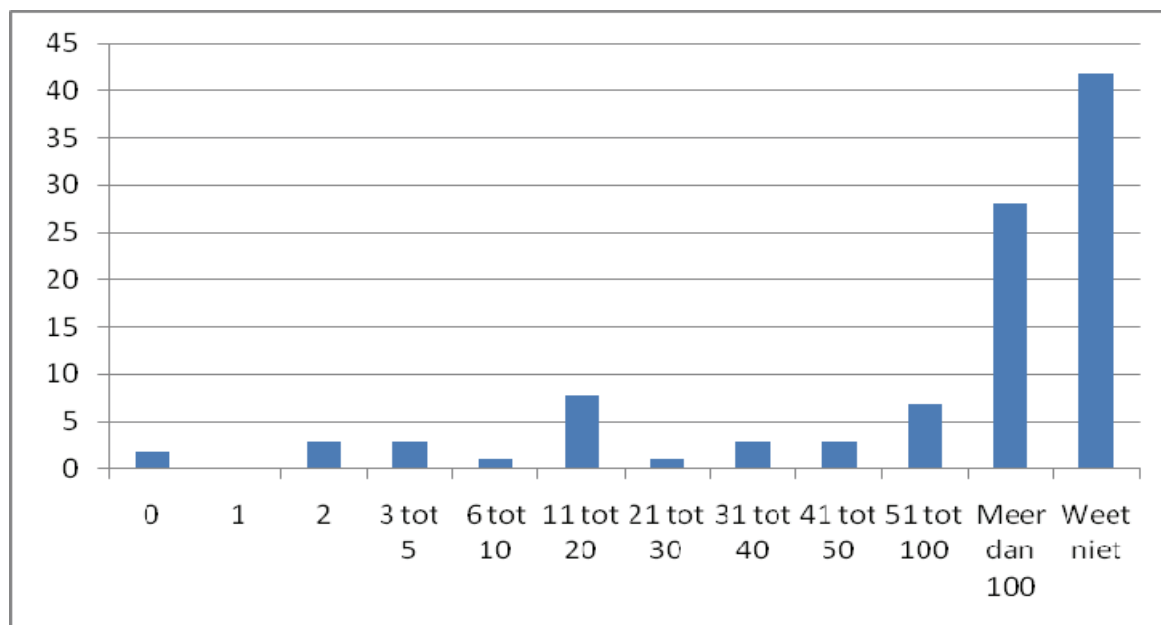
Er zijn verschillende factoren die een aanwijzing geven over de bijdrage van de ondersteunde verenigingen tot het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in het Noorden.

2.1 Giften

Een eerste manier om het draagvlak te onderzoeken is te kijken naar het aantal mensen dat bereid is geld te donoren. Dit betekent dat mensen vertrouwen hebben in de werking van de vereniging.

Meer dan een kwart van de organisaties zegt over meer dan honderd schenkers te beschikken (zie figuur 6.2). Interessant is dat dit zeker niet enkel de NGO's zijn – ook missiewerkingen en andere particuliere vierde pijlverenigingen behoren hiertoe. In een vorig hoofdstuk kwam naar voor dat verenigingen aanzienlijke tijd

steken in het informeren van de bevolking van hun activiteiten en het werven van fondsen. Instrumenten zoals financiële adoptie en fiscale attesten helpen hierbij.

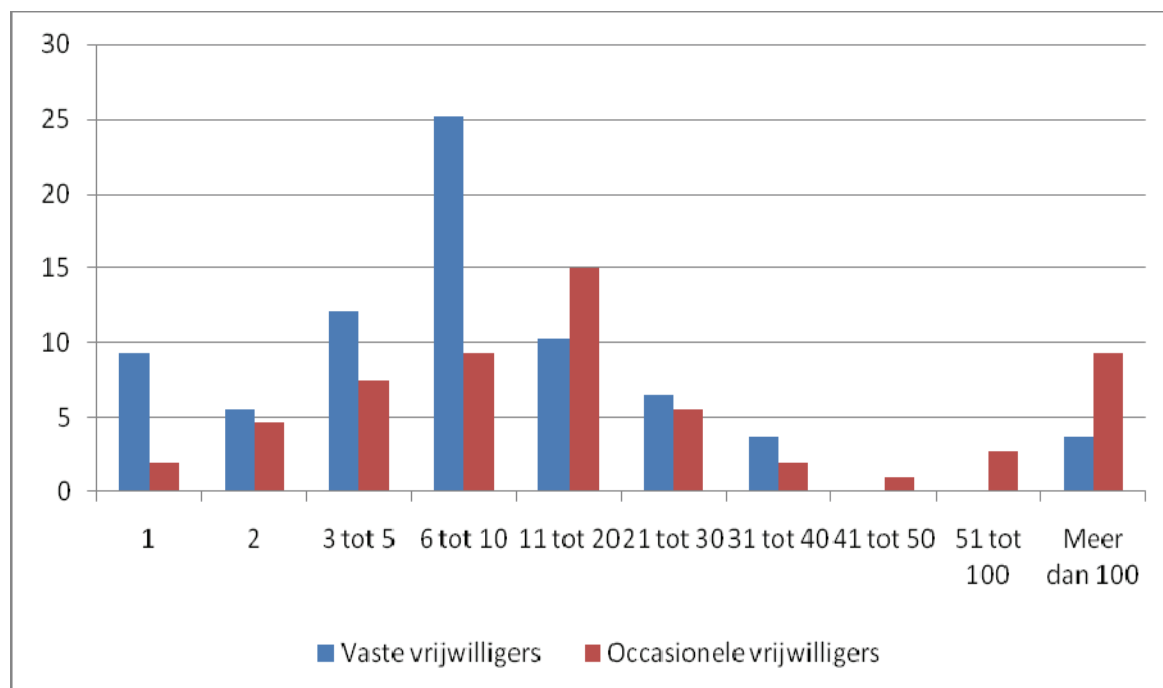

Bron: Websurvey HIVA, 2011

Figuur 6.2 Gevers van giften (totaal van 103 – ‘weet niet’ verwijst naar verenigingen die wel over donoren beschikken, maar niet weten hoeveel gevers dit zijn)

2.2 Vrijwilligers

Het aantal mensen dat zich vrijwillig wenst in te zetten voor een project of vereniging vormt een indicatie voor het draagvlak voor de ontwikkelingsactiviteiten van die organisatie. Figuur 6.3 geeft aan dat de West-Vlaamse verenigingen ook op dit vlak behoorlijk wervend zijn. Hier zijn het echter voornamelijk de NGO's die hoog scoren. De meeste andere initiatieven kunnen rekenen op een tiental vaste of occasionele vrijwilligers.

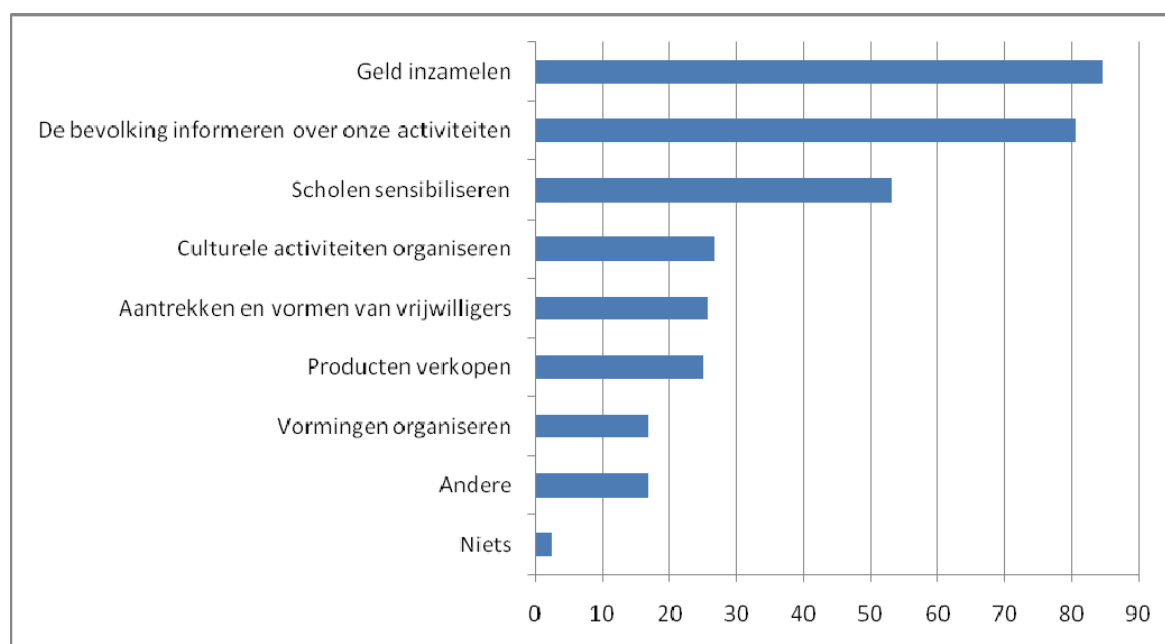
Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 6.3 Vaste en occasionele vrijwilligers per vereniging (in % of totaal van 107)

In termen van vrijwillige steun kan het draagvlak nog wel verbeterd worden. 36% van de verenigingen geeft immers aan dat ze onvoldoende vrijwilligers aantrekken, terwijl dit voor 40% net voldoende is. Slechts 2% is zeer tevreden over het aantal vrijwilligers. Een kwart van de initiatieven besteedt tijd aan het aantrekken en vormen van vrijwilligers, zoals figuur 6.4 in de volgende paragraaf aangeeft.

2.3 Bewustmaking

Alhoewel bewustmaking van de bevolking slechts voor een minderheid van de verenigingen een prioriteit is (zie figuur 6.4), geeft 80% aan dat men de bevolking tracht te informeren over het initiatief en meer dan de helft dat men naar scholen gaat om de jongeren te sensibiliseren. Vaak staat dit echter ook in het teken van het inzamelen van middelen om de activiteiten in het Zuiden te kunnen uitvoeren. Sensibilisering door vierde pijlerorganisaties is bijgevolg gelinkt aan het eigen initiatief en de eigen activiteiten die men onderneemt. Men brengt een concreet verhaal van een concreet project. Soms gebruikt men dit project om een verbinding te maken met een ruimer betoog rond ontwikkelingssamenwerking.

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 6.4 Activiteiten die men in België onderneemt (in % op totaal van 124)

Desalniettemin kwam uit de interviews naar voor dat men vaak verder wil gaan dan enkel informatie over het eigen project verschaffen. Een verantwoordelijke van een particulier vierde pijlerproject in de DR Congo stelde bijvoorbeeld: “Ik spreek soms voor oudere vrouwen van een ondernemersorganisatie en het valt me telkens op hoeveel voordelen er heersen ten aanzien van de Congolezen. Men zegt ook steeds dat alles beter was in de koloniale tijd. Ik probeer dan ook deze denkbeelden via discussie aan het wankelen te brengen en op het einde van de middag blijkt dit toch te lukken, denk ik. (..) Bij kinderen is het helemaal anders. Zij vragen eerder over het leven ginder, wat eet men, wat is de mode, ... Maar misschien is dat omdat de lerares ze op voorhand heeft opgedragen dit te vragen.” Een initiatiefneemster van een project in Latijns-Amerika zegt “de mensen proberen te overtuigen dat men hier in België beseft dat het grootste deel van de wereld minder kansen en mogelijkheden heeft om zich te ontwikkelen.”

Vierde pijlerorganisaties geven voordrachten in scholen of op bijeenkomsten georganiseerd door andere maatschappelijke organisaties waarmee men een band heeft. Bijvoorbeeld het kind of een neef of nicht gaat naar dezelfde school, of men kent een onderwijzer die er les geeft; of men is lid van een vereniging of serviceclub: “ik ben lid van veel verenigingen en het is makkelijk voor me om uitgenodigd te worden voor de achterban van deze organisaties te spreken. Ik moet dus geen personen ronselen.” Ingang vinden bij scholen of organisatie waar men niemand kent, is voor meer betrokkenen niet mogelijk.

In de meeste gevallen is het maar één of enkele betrokkenen van de organisatie die deze informatie of bewustmakingsactiviteiten op zich nemen. Dit vergt heel wat tijd en het is bijgevolg niet steeds mogelijk om zich hiervoor vrij te maken. Uit

figuur 5.10 in § 5.1, hoofdstuk 5, bleek immers dat in termen van tijdsbesteding, administratie en fondsenwerving belangrijker zijn. Bovendien vinden sommigen zich op een gegeven ogenblik te oud om zich hiervoor nog te engageren. Men richt zich vervolgens op de opvolging van de activiteit in het Zuiden. Een andere opening is een bezoek van de partner of de uitvoerder in het Zuiden. “Om de twee jaar komt de missiezuster naar België en in september en oktober gaat ze dan overal spreken. Om de vijf jaar organiseren we bovendien een academische zitting, waarop we een academicus uitnodigen. (..) We proberen in scholen de boodschap over te brengen dat er nog veel armoede is in het Zuiden. Soms verschieten de mensen omdat men niet wist dat er ginder nog levensomstandigheden zijn, zoals we hier in België honderd jaar geleden kenden. (..) We willen ook aantonen dat je met inzet iets kan veranderen en in gang zetten, en op die manier hoop geven.”

Toch is het niet steeds eenvoudig om de bevolking te interesseren voor het project. Men zoekt onderwerpen die aanspreken, zoals bijvoorbeeld de thematiek rond straatkinderen. Opportuniteiten worden soms gevonden in thema's die actueel zijn, zoals vijftig jaar Congolese onafhankelijkheid. Dit kan eveneens in het nadeel zijn, getuige een lid van een steungroep voor een missionaris: “het is wel moeilijk om kinderen te interesseren voor het werk van de missionaris die we ondersteunen in Congo. Missionarissen hebben al een slechte naam, en nu nog meer met al de perikelen in de kerk”.

Inleefreizen of visites aan de projecten vergen veel organisatie, maar is volgens de verenigingen die dit aanbieden, een zeer effectief instrument om mensen bewust te maken en om fondsen te werven. Een West-Vlaamse vereniging actief in Tamil Nadu vertelt: “We organiseren ook groepsreizen. We zijn hiermee begonnen, omdat sommige donateurs het project wilden zien. De gehele trip duurt zestien dagen en telkens gaan er zes tot tien mensen mee. In totaal hebben we al een tiental reizen georganiseerd. Als mensen enthousiast terugkeren steunen ze onze projecten en zetten ze zich vrijwillig in. Sommige deelnemers zijn daarna op eigen houtje zelfs teruggegaan.”

Een aantal verenigingen hebben daarenboven de weg naar de media gevonden. Enerzijds publiceren verschillende verenigingen geregeld informatiebladen over de activiteiten van hun partner en hebben de meeste verenigingen een website. Een vijftigtal organisaties heeft zich bovendien ook aangemeld op het vierde pijlersteunpunt van het VAIS en 11.11.11. Anderzijds, hebben enkele organisaties de aandacht getrokken van kranten en tijdschriften. De organisatie die een weeshuis steunt in India kreeg bijvoorbeeld een prijs voor haar project van een bekend damesblad, terwijl een vereniging actief in Afghanistan geregeld in de media verschijnt. Het PNZC speelt overigens een belangrijke rol in het bekend maken van de activiteiten. Menig initiatief maakt gebruik van de infodagen georganiseerd door het PNZC om hun activiteiten te presenteren. Daarnaast maakte de regionale

televisiezender meerdere reportages over de projecten in de DR Congo. Ze bezochten de projecten samen met de provinciale delegatie.

2.4 Stimuleren van andere initiatieven

De interviews leverden nog een laatste, en voor ons onverwachte vaststelling op: ontwikkelingssamenwerking is besmettelijk, om het met een boutade te zeggen. Verschillende initiatieven hebben anderen ertoe aangezet zelf actie te ondernemen en een eigen project te steunen of te ontplooiën in het Zuiden. De burens van de hoofdverantwoordelijke die een priester steunt in India, steunen nu zelf een organisatie.

2.5 Conclusie

Hierboven werden verschillende elementen aangehaald die er op wijzen dat de West-Vlaamse verenigingen een positieve invloed hebben op het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking. Dit manifesteert zich op verschillende niveaus, zowel in de breedte (d.w.z. aantal mensen) als in de diepte (d.w.z. aard van engagement).

Dit zouden we kunnen voorstellen als uitdijende concentrische cirkels. In eerste instantie zijn er de initiatiefnemers en direct betrokkenen van de verenigingen en projecten. Het zelf actief ondersteunen of uitvoeren van een project in het Zuiden, is een zeer invloedrijke manier om inzicht te krijgen in ontwikkelingssamenwerking en het Zuiden tout court. Dit wordt in de volgende bladzijden aangetoond. Ditzelfde engagement vinden we terug bij de mensen die door de bestaande projecten op de idee komen om zelf een initiatief op te starten. In de tweede cirkel vinden we de vrijwilligers terug die zich geregeld inzetten voor de projecten in het Noorden of het Zuiden. Een derde cirkel bevat de directe familie en vrienden – zij die zich niet noodzakelijk inzetten, maar wel op de hoogte zijn van de activiteiten. Willens nillens, beïnvloedt dit hun kijk op ontwikkelingssamenwerking. Een vierde cirkel bevat de gevers van giften en materiaal. Deze is vaak omvangrijker dan de vorige cirkels, en het engagement beperkt zich tot materiële steun, maar toch hebben zij een positieve kijk op het desbetreffende project. Een vijfde cirkel omvat de mensen die worden bereikt met de presentaties van de verenigingen of andere bewustmakings- of promotieacties. Het meten van de effecten van bewustmakingacties is echter een oefening waar ook de traditionele ontwikkelingsactoren mee worstelen (zie bijvoorbeeld Van Ongevalle et al., 2011). Een laatste en grootste cirkel zijn al de mensen die al eens hebben gehoord van de projecten via de media of het doorbladeren van bijvoorbeeld het jaarboek van het Noord-Zuid Centrum. Afgaande op het aantal mensen dat bereid is giften te geven en zich vrijwillig in te zetten, alsook de

media-aandacht, kunnen we wel besluiten dat het aantal mensen dat de West-Vlaamse verenigingen bereiken niet onderschat mag worden.

3. Persoonlijke effecten

Een aanleiding is niet voldoende voor mensen om in actie te schieten. Niet iedereen die als toerist naar arme delen van de wereld gaat, besluit immers een project te steunen of een organisatie op te richten. Er moet ook een zekere gedrevenheid aanwezig zijn, en die is vaak zeer persoonsgebonden; dit zijn de meer abstracte factoren, gelieerd aan interesses, emoties, en ervaringen. Louter enthousiasme is alleszins niet voldoende, volgens een lid van een steungroep van een missionaris: "Als je te enthousiast bent, kan je ook met je hoofd tegen de muur lopen en dan sneller opgeven als er dan iets niet mee zit. Je moet je dus zeker voor een langdurige periode kunnen engageren." Uit de interviews bleek dat de drijfveren tevens een aanuiding zijn van wat de betrokkenen uit het project zelf halen. We peilden in dit onderzoek naar de invloed die de ondersteuning van projecten in het Zuiden heeft gehad op de leden van de West-Vlaamse verenigingen en hun partners zelf. Met andere woorden de meer persoonlijke invloed die de inzet voor het Zuiden heeft.

Altruïsme is op het eerste gezicht de belangrijkste drijfveer. Zo stelt een lid van een particuliere vierde pijler: "Men vraagt soms aan me, waarom doe je niks aan de armoede hier. In het Zuiden heeft men echter minder kansen dan hier. Eerlijk gezegd, zelfs als ik het geld bezat om een zwembad te plaatsen, ik zou het niet willen. Liever geven aan mensen ginder, wij leven in veel luxe." Een betrokkene van een gezondheidsproject vult aan: "Ik wil graag mensen helpen – en in het Zuiden kunnen we veel doen met weinig."

Uit de antwoorden van de betrokkenen blijkt dat het zich inzetten voor het Zuiden, niet enkel uit altruïstische redenen gebeurt, maar om eigen (psychologische) behoeften te vervullen. De conclusies kunnen we ordenen op basis van de bovenste treden van de behoeftepiramide, die de Amerikaanse psycholoog Maslow in het midden van vorige eeuw ontwikkelde. Maslow (1943) stelde dat elke mens een aantal primaire behoeften heeft die hij of zij tracht te verwezenlijken, en dat deze behoeften hiërarchisch gerangschikt zijn. Dit betekent dat men eerst bepaalde noden moet vervullen vooraleer men meer aandacht kan besteden aan andere behoeften. De onderste trede van de piramide wordt ingenomen door onze lichamelijke behoeften (voedsel, kleding, onderdak), gevolgd door de behoefte aan veiligheid en zekerheid, aan sociaal contact, aan waardering en erkenning en ten slotte zelfverwezenlijking.

3.1 Zelfontplooiing

"Wij hebben veel van hen veel geleerd, zij misschien een beetje van ons"

Bovenstaand citaat werd gegeven door een initiatiefnemer van een project in de DR Congo. Het is illustratief voor wat volgens velen de grootste bijdrage is van het zelf de handen uit de mouwen steken voor het Zuiden, het is namelijk één van de sterkste leermethoden. En de bijdrage op de betrokkenen in België is misschien wel groter dan die op de doelgroepen in het Zuiden. Interessant is dat slechts een fractie aangaf dat zelfontplooiing of -verrijking een belangrijke doelstelling was (zie figuur 5.1 in §1.1, hoofdstuk 5). Maar wat leert men? Uit de antwoorden kwamen volgende grote onderwerpen naar voor.

Het *leren kennen van andere culturen*, gebruiken en inzichten is een eerste thema dat werd aangestipt. Een initiatiefneemster van een Kameroens schoolbouwproject stelde: “de interculturele kloof is zeer erg voelbaar zelfs zonder er geweest te zijn: wij werken met papier, zij werken met woord; wij werken gendergelijk, zij werken vanuit een zeer sterke mangerichte structuur. Toch brengen ze respect op voor ons denken door vrouwen in de lokale stuurgroep op te nemen en ook de bankverrichtingen in het Zuiden worden gedaan door een vrouw.” Een vertegenwoordiger van een internationale NGO, actief in Ethiopië illustreerde het als volgt: “Het heeft me geleerd oog te hebben voor feitelijke of culturele barrières in de uitvoering van de plannen, daar open en flexibel op in te gaan en desnoods vooropgezette doelen aan te passen of los te laten. De concrete en intense samenwerking en zien wat daaruit kan voortvloeien is een excellent hulpmiddel in de strijd tegen clichés en vooroordelen die tegenover landen als Ethiopië heersen.”

Ontwikkelingssamenwerking *helpt je te relativiseren* en je eigen situatie te appreciëren volgens minstens een kwart van de betrokkenen. Vaak verwoordde men dit als: “Ik maak me niet meer druk om niet essentiële zaken”, of “dit doet mij elke dag zeggen: ‘wat hebben wij het hier toch goed’, ook al hebben wij geen regering toch blijft alles hier rustig verder draaien.”

Anderen leggen dit meer omstandig uit, zoals een lid van een NGO: “Het opent je wereldbeeld en leert sommige zaken in een breder perspectief te zien. Door kleine kinderen, gedrogeerd en amper gekleed, soms letterlijk van de straat te rapen besef je dat we in België soms klagen over banale dingen. Door in nauwer contact te staan met de partners in het Zuiden ga je meer respect opbrengen voor hun cultuur, hun manier van werken - dat is misschien nog het belangrijkste. Wanneer ik op terreinbezoek ga, voel ik me klein terwijl de partners me zien als ‘de organisatie uit het Rijke Westen’. Ik wil ze tonen dat ik respect heb voor hen en dat de rollen eigenlijk omgekeerd zouden moeten zijn en dat we op gelijke hoogte staan. Door deze houding aan te nemen voel ik veel meer wederzijds respect.” Of zoals een initiatiefnemer van een particuliere vierde pijler zegt: “Het heeft me capabel gemaakt om om te gaan met bepaalde situaties in het Noorden. Mijn persoonlijke visie, waarden en pedagogisch inzicht worden op die manier ook voortdurend bijgestuurd. Het persoonlijk interpretatiekader waardoor ik naar de werkelijkheid kijk wordt door opgedane ervaringen aangepast en op een actuele manier hervormd.”

Bij minstens een derde is de *kijk op ontwikkelingssamenwerking* of *de mogelijke bijdrage die men heeft*, veranderd. Een vrijwilligster bij een grote particuliere vierde pijlerorganisatie, actief in Latijns-Amerika verwoordt dit als volgt “ik ben kritischer geworden, maar weet nu ook dat het niet makkelijk is iets te realiseren volgens de visie die je zelf ook echt nastreeft. Theorieën en visies kunnen heel mooi en waar zijn, maar zijn helaas soms veel moeilijker uit te voeren dan gedacht.” Vaak worden de ambities bijgesteld, zoals de stichter van een Hondurees initiatief getuigt: “Ik heb Honduras leren kennen op een redelijk intense en kritische manier en geleerd dat niet alles altijd mogelijk is, dat heel wat beïnvloed wordt door de geschiedenis, de politiek van een land. Ook geleerd dat de mensen die geld hebben de macht in handen hebben en dat dit niet gemakkelijk te veranderen is. Daarnaast bekijk ik de dingen op een andere manier (..), misschien (..) wat minder positief (..) en daarnaast zijn een aantal naïeve ideeën over ontwikkelingssamenwerking (..) nu zeker en vast (..) bijgesteld.” Een vertegenwoordiger van een grote NGO zegt “Door die ervaring, waarbij zelf werken in het Zuiden heel belangrijk was, zie ik de zogenaamde problemen die wij in België ondervinden, vaak in een ander perspectief. De internationale dimensie is voor mij altijd aanwezig bij het inschatten van problemen of thema’s. Ik heb ook de laatste tijd veel meer aandacht besteed aan duurzaamheid in het algemeen, omdat ik ook geconfronteerd word met de zware gevolgen van de klimaatsverandering voor de familiale boer in het Zuiden. Ik apprecieer ook de strijd die vrouwen hier hebben geleverd voor gelijke rechten, omdat ik in het Zuiden zie hoe vaak de vrouw nog een tweederangsburger is. Ik vind het altijd belangrijk om niet caritatief om te gaan met internationale samenwerking, omdat ik gezien heb hoe dit de mensen vooral afhankelijk maakt.”

Een andere NGO-medewerker legt de nadruk dan weer op het belang van participatie: “De ervaring met projecten in het Zuiden heeft ons nog beter herinnerd aan het feit dat we vooral moeten samenwerken. Luisteren naar wat zij als noden aanvoelen en niet altijd onze impuls volgen.” Niet iedereen is echter zo positief over de inbreng van de lokale bevolking. Een hoofdverantwoordelijke van een economisch project in een Afrikaans land investeerde ook in ontwikkelingssamenwerking om zichzelf te verwezenlijken, maar zijn argumentatie stond in schril contrast tot die van de andere verenigingen: “er zijn zoveel problemen in dat land – en zo weinig capaciteiten. Ik wil misschien wel voor mezelf bewijzen dat er zelfs in Absurdistan dingen mogelijk zijn.”

3.2 Waardering en erkenning

Waardering en erkenning voor het gedane werk is een behoefte waar één op de acht verenigingen naar verwijzen. Deze erkenning (of ‘dankbaarheid’ zoals sommige het noemen) kan uitgaan van de plaatselijke bevolking: “We voelen ons gelukkig dat we die arme mensen hebben kunnen helpen”, “men ziet dat de mensen dankbaar zijn voor wat we allemaal gedaan hebben” of “ik ben nog meer gemoti-

veerd om mensen daar te helpen, men is er zo dankbaar, wat een verschil met België.”

Waardering kan gevonden worden in België: “Ik heb steeds enorm veel sympathie van de mensen ondervonden voor mijn inzet en dat is voor mij van onschatbare waarde.”, zegt de voorzitter van een particuliere vierde pijler. Uit de enquête bleek overigens dat zo’n 47% van de organisaties (op 116) vindt voldoende of veel erkenning te krijgen van andere Belgische ontwikkelingsactoren, terwijl 29% zei weinig of geen erkenning kregen.

Sommigen halen uit dit gevoel een stimulans voor het dagelijks leven in België: “In het begin ging ik het voor het avontuur, maar dan is toch het besef gegroeid dat je met je inzet iets kan verwezenlijken en een impact kan hebben. In zekere zin verzamel je op die manier ook goede *karma*,” aldus een lid van een Braziliaans vierde pijlerproject. Hij vertelt dat als hij dan al eens een mindere dag heeft in België en minder productief is op zijn werk, hij kracht haalt uit de zaken die hij heeft verwezenlijkt voor de plaatselijke bevolking: “dan weet je “ik heb nog wat goede *karma* over van mijn tijd in het Zuiden.”

3.3 Sociaal contact

Er zijn ook heel wat betrokkenen die verwijzen naar de nieuwe vrienden en mensen die men via het initiatief heeft leren kennen. Een vrijwilligster stelt zelfs dat haar engagement niet echt iets heeft veranderd voor haar zelf, maar dat haar “sociaal netwerk wel ferm is uitgebreid.” Anderen verwijzen dan weer expliciet naar het voelen van meer verbondenheid met mensen uit het Zuiden.

Tijdens de interviews hebben we vastgesteld dat het engagement een middel kan zijn om een persoonlijk drama te verwerken, of althans een bestaande leegte op te vullen – in de mate van het mogelijke.

HOOFDSTUK 7

BESLUIT: EEN “ANTRO-POLOGISCHE” BENADERING?

1. “Antropo-logische” benadering

Volgens Patrick Develtere werkt de vierde pijler volgens een antropo-logica in plaats van een planningslogica. De planningslogica, die – althans in theorie – wordt gevolgd door de traditionele ontwikkelingsactoren, vertrekt vanuit de idee dat “de instellingen en mensen uit het Zuiden een eigen lange termijnstrategie en bijbehorende programma’s ontwikkelen waarover ze zelf de controle hebben. Zelfstandig en aangepast aan de lokale werkwijze, pakken ze de behoeften van het doelpubliek aan en bouwen ze rechten op. (..) [Ontwikkelingssamenwerking dient gebaseerd te zijn op de principes van de Verklaring van Parijs]: nationaal eigenaarschap, werken in lijn met nationale prioriteiten en procedures, harmonisatie en coördinatie van de hulp, resultaatgericht werken, en wederzijds verantwoording.” (Develtere, 2009, p. 234) De werking van de vierde pijler vertrekt dan weer van interpersoonlijke relaties en vertrouwen in de talenten van de partner.

1.1 Persoonlijke interactie

De meeste partnerschappen met vierde pijlverenigingen in deze studie ontstonden ofwel vanuit een ontmoeting tussen personen uit het Noorden en het Zuiden, ofwel vanuit familiale relaties. Zelfs wanneer men samenwerkt met een grote instelling of organisatie in het Zuiden, is het in de praktijk met één persoon binnen die organisatie. Deze persoonlijke relatie heeft nog het meest weg van een vriendschapsband tussen de Noordelijke en Zuidelijk actor. De familiale relaties komen tot uiting in de steungroepen die een familielid in het Zuiden financieren, of migranten die hun familie in het land van herkomst ondersteunen. Tal van verenigingen zijn in feite kleine familiebedrijfjes, waar de moeder de dochter heeft aangestoken met haar enthousiasme, of de broer het overneemt van zijn zuster, of koppels samen beslissen om zich in te zetten voor het Zuiden. Eenzelfde beeld vinden we terug bij enkele Zuidelijke organisaties.

De persoonlijke band verzekert en stimuleert het engagement van beide partners voor de projecten. Dit maakt dat beide partners zich eigenaar voelen van een gemeenschappelijk en tevens persoonlijk project. Het verklaart ook ten dele de

vrijwillige inzet van de leden van de Noordelijke verenigingen. Een persoonlijke band brengt vertrouwen met zich mee. Noordelijke verenigingen hebben vertrouwen in de kennis van de Zuidelijke partner om de prioritaire behoeften van de gemeenschap te identificeren, en de projecten naar behoren uit te voeren. Terzelfdertijd zoeken verenigingen voortdurend naar een bevestiging van dit vertrouwen, via telefonische contacten, verslagen, ... Ook in het Zuiden is deze drang naar een bevestiging van het engagement voor het project aanwezig.

De keerzijde van de nadruk op persoonlijke relaties is de onduidelijkheid wat er gebeurt eens die band er niet meer is. Bijvoorbeeld wanneer de contactpersoon van de organisatie in het Zuiden elders gaat werken of wonen, of de Noordelijke contactpersoon wegvalt. Dit zijn cruciale momenten voor de partnerschappen, want het bestaan ervan komt dan in het gedrang.

1.2 Nieuwe en gelijkwaardige partnerschappen?

De vierde pijlerinitiatieven herbergen een diversiteit aan partnerschappen (zie hoofdstuk 4), maar het valt te betwijfelen of deze inderdaad zo nieuw zijn. Steungroepen voor missionarissen en vrijwilligers in het Zuiden bestaan al mee dan veertig jaar, en we mogen niet vergeten dat zowat elke derde pijlerorganisatie ooit is gestart als particuliere vierde pijlerinitiatief. De toename van dit soort initiatieven is wel een recent fenomeen. Wat ook nieuw is, zijn de opkomende samenwerkingen tussen instellingen – de zogenaamde institutionele vierde pijler. In deze studie hebben we hiervan een paar voorbeelden gevonden, maar het vormt zeker niet de meerderheid.

Niettegenstaande de persoonlijke aard van de samenwerking, blijft het partnerschap in de meeste gevallen een relatie van donor en begunstigde. Alhoewel het plaatje veel diverser is, neemt de Noordelijke vereniging de rol van fondsenwerver en financierder op – of wordt in deze rol geduwd. De Noordelijke vereniging is voor de Zuidelijke partner zowel een bron van inkomsten, als een vertegenwoordiger van hun zaak in het Noorden. Via deze partner kan men aan andere financiering geraken. In veel gevallen zou zonder input van de West-Vlaamse partner er geen project zijn geweest.

1.3 Aanwending van nieuwe expertise?

De inbreng van nieuwe spelers in ontwikkelingssamenwerking zou nieuwe expertise met zich meebrengen. Voor de partnerschappen met institutionele en enkele particuliere vierde pijler is dit inderdaad het geval. Vanuit bijvoorbeeld de gezondheidszorg, het onderwijs of het ondernemerschap wenden zij hun sector-specifieke kennis aan voor projecten in het Zuiden. Opvallend is dat de leden vaak (vrijwillig) actief zijn in andere maatschappelijke organisaties (vakbond, vrouwenbeweging, milieubeweging). De ervaringen opgedaan in deze milieus, past men toe op het werk in en met het Zuiden.

Maar in deze studie zijn er tevens voorbeelden van verenigingen wiens leden een zekere achtergrond hebben in of met het Zuiden en/of actief zijn in ontwikkelingssamenwerking. Bovendien is menig verantwoordelijke van een ondersteunde organisatie lid van een plaatselijke ontwikkelingsraad. Deze hanteren min of meer dezelfde inzichten en hetzelfde jargon en maken worden geconfronteerd met gelijkaardige problemen als de leden van de traditionele pijlers.

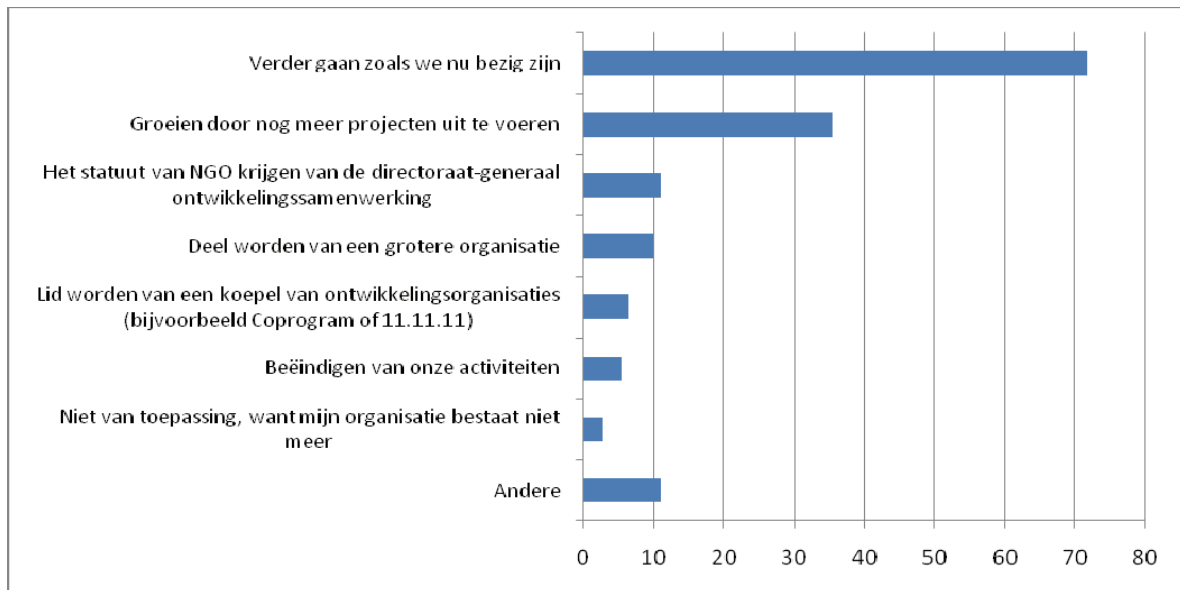
1.4 Ambitie – concreet project of structurele veranderingen?

Vierde pijlerorganisaties focussen voornamelijk op de uitvoering van concrete projecten. Soms is dit één enkel project, soms is dit een project dat deel uitmaakt van een grotere interventie, en dit een project in een rij van opeenvolgende, maar niet steeds voorspelde interventies. In deze studie kwam tot uiting dat een aanzienlijke groep van verenigingen uiteindelijk structurele veranderingen wil bereiken. De vraag blijft dan ook of dit op basis van projectsteun verwezenlijkt kan worden.

De resultaten uit de enquête in figuur 7.1, tonen dat één derde van de verenigingen nog wil doorgroeien, en een minderheid zelfs een NGO wil worden. Bij de Zuidelijke verenigingen was het enthousiasme om uit te breiden nog veel groter. Het is hier dat de ambities van de Zuidelijke en Noordelijke partners al eens uiteenlopen.

Bij een grotere groep van verenigingen reikt de ambitie veel minder ver: het partnerschap focust op de ontwikkeling en uitvoering van een welbepaald project. Het project speelt in op een concrete nood (van de partner of een deel van de gemeenschap), en als het inderdaad deze behoefte vervult, is het project geslaagd. Een in Brazilië actieve vereniging meldt: “Soms verwijt men ons op arrogante wijze dat we op grotere schaal geen impact hebben. Maar dat is ook helemaal niet onze bedoeling – we weten dat we enkel op zeer lokaal vlak misschien een verschil kunnen maken.” De overgrote meerderheid wil gewoon de activiteiten verder zetten (zie figuur 7.1).

Dit partnerschap is weliswaar in de tijd niet beperkt. Een constante in de discourses van de betrokkenen in het Zuiden en het Noorden was dat men geen idee had van wanneer het partnerschap en de investeringen zouden stoppen. Stilzwijgend gaat men een engagement aan voor jaren.

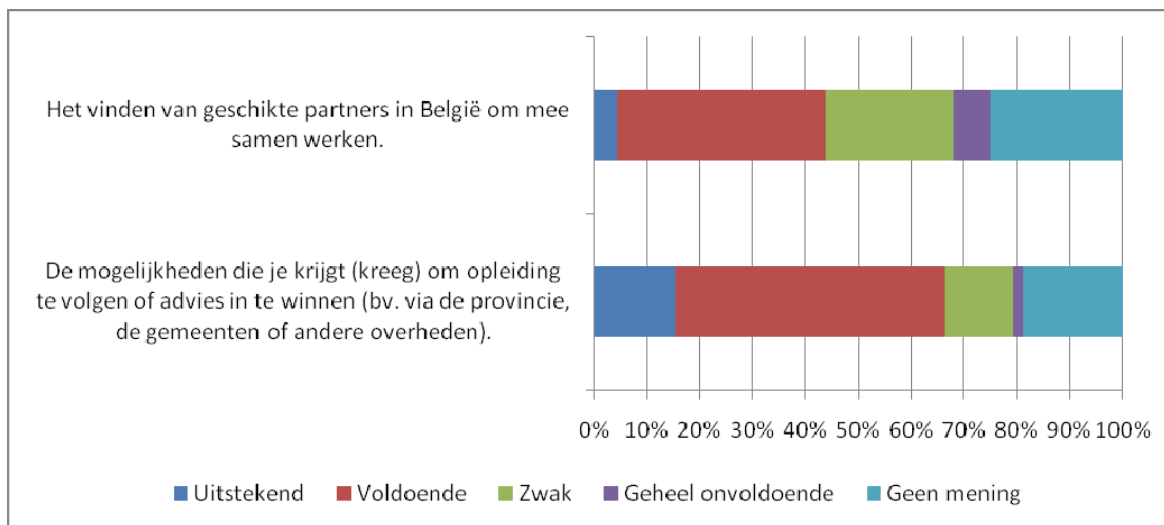

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 7.1 Antwoord op vraag: "Hoe zie je de toekomst van je organisatie in bijvoorbeeld 5 jaar?" - meerdere antwoorden waren mogelijk (in % op totaal van 110)

1.5 Lerende organisatie

Een volgend kenmerk van de bestudeerde vierde pijlerorganisaties, is de wil tot het aanleren van nieuwe inzichten. Eén van de belangrijkste persoonlijke bijdragen was overigens de mogelijkheid tot zelfontplooiing (zie §3.1, hoofdstuk 6). Ook al gaat men soms prat op de goede inbedding in de plaatselijke gemeenschap, de meeste verenigingen zijn van mening dat ze niet de waarheid in pacht hebben. Men schoolt zich bij via cursussen of boeken of het internet en volgt de media op. Andere organisaties in Noord en Zuid worden gecontacteerd voor raad en daad. In de voorbije jaren heeft de vierde pijler meer erkenning gekregen van de overheid en de NGO-wereld, getuige hiervan het vierde pijlersteunpunt van het VAIS en 11.11.11. Toch heeft één derde moeilijkheden om partners in Vlaanderen te vinden en één op acht organisaties is op zoek naar bijkomende opleiding en advies (zie figuur 7.2).

Bron: HIVA survey, 2011

Figuur 7.2 Appreciatie van de opleidingsmogelijkheden en het vinden van een geschikte partner in België (in % op totaal van 116)

1.6 Complementair of competitie?

Zijn de zogenaamde nieuwe spelers in ontwikkelingssamenwerking complementair aan de traditionele actoren, of treden ze er mee in competitie? Deze studie geeft argumenten voor beide visies. De vierde pijlverenigingen vullen inderdaad op verschillende manieren een leegte op.

Enerzijds vinden we ze terug in gebieden waar traditionele actoren of overheden afwezig zijn. Bovendien ondernemen ze activiteiten die buiten het bereik liggen van de andere drie pijlers. Ze kunnen bijvoorbeeld zeer snel een concrete nood invullen. Een medewerker, die zich bezighoudt met fondsenwerving, netwerking en sensibilisering bij een grote NGO, en zelf een vierde pijlvereniging heeft opgezet, getuigt: “Geleidelijk aan is het luik projectwerking binnen de NGO afgenomen. Bij een bijeenkomst van de organisatie, kwam er een zuster langs en ‘ze ging op mijn tenen staan’ - ze bekritiseerde onze NGO dat men niets deed in een bepaalde Indische regio. Ik heb beginnen nadenken wat we konden doen en heb samen met onder andere enkele studenten verpleegkunde die de streek hadden bezocht, een vzw opgericht die specifieke projecten kon steunen.”

Anderzijds hebben we in India en de DR Congo de veelheid van donoren geobserveerd. Nationale agentschappen, opkomende economieën, multilaterale organisaties, lokale overheden van Europese landen, grote NGO's, internationale stichtingen, migrantenverenigingen, missionarissen en andere vierde pijlverenigingen investeren allemaal op hun eigen manier in het Zuiden. Lokale organisaties zien soms door het bos de bomen niet meer en lopen verloren in dit amalgaam van Noordelijke actoren. Tussen deze actoren zelf is er overigens weinig coördinatie (en dit geldt voor alle pijlers) en door hun kleinschaligheid staan de particuliere vierde pijlorganisaties achteraan in de rij van bekendheid.

1.7 Besluit

Rest de vraag of projectensteun van de West-Vlaamse verenigingen een zinvolle vorm van ontwikkelingssamenwerking is. Dit hangt in grote mate af van een aantal factoren, die betrekking hebben op de werking van de partnerschappen. In eerste instantie wordt de duurzaamheid, relevantie, effectiviteit en structurele bijdrage beïnvloed door het vinden van betrouwbare en geschikte partners in het Zuiden. Het samenwerken met reeds bestaande organisaties, die goed zijn ingebed in de lokale gemeenschap, op de hoogte zijn van en relaties onderhouden met andere relevante actoren die in dezelfde interventiesectoren actief zijn (bijvoorbeeld overheden, andere NGO's, nutsinstellingen, bedrijven,..) en over een zekere expertise beschikken, verhoogt de kansen op succes. We hebben echter ook voorbeelden gezien waarin de West-Vlaamse vereniging een dergelijke organisatie zelf oprichtte die aan deze factoren voldeed. Een tweede belangrijk element is de aandacht die men besteedt aan een grondige behoefteanalyse, waarbij men rekening houdt met de verzuchtingen en noden van de verschillende partijen waarop interventies mogelijk betrekking hebben. Daarbij mag niet vergeten worden deze partijen te betrekken in de ontwikkeling en uitvoering van de projecten. Een derde element is het belang dat men hecht aan opvolging en evaluatie van de gedane interventie. We merkten dat dit laatste element vaak omwille van geld- en tijdsgebrek mindere aandacht krijgt.

De verenigingen die deze elementen centraal stellen, kunnen over het algemeen mooie resultaten voorleggen op het vlak van output en outcome. Uit dit onderzoek is gebleken dat de projectensteun niet noodzakelijk leidt tot structurele veranderingen op lokaal gebied. In feite hebben we slechts weinig onomstotelijke bewijzen gevonden dat dit het geval zou zijn. Dit betekent allermindst dat dit per definitie niet zo is, maar om dit vast te stellen is een diepgaandere outcome- of impactevaluatie wenselijk. De projectensteun van de onderzochte verenigingen is wel degelijke zinvol gebleken wanneer we de resultaten bekijken op meer lokale schaal. Voor zover de analyse dit toeliet, stelden we vast dat de projecten inspelen op welomlijnde en pertinente – vaak materiële – noden in het Zuiden, ofwel van een bepaalde gemeenschap, ofwel van een organisatie of instelling. Meer bepaald zijn dit specifieke noden die zeer moeilijk ingewilligd kunnen worden via de traditionele kanalen van ontwikkelingssamenwerking. De persoonlijke banden tussen de Noordelijke en Zuidelijke partners laten toe om flexibel en snel in te gaan op een concrete vraag. Projectensteun is tevens makkelijker praktisch te beheersen voor de particuliere vierde pijlverenigingen. Het laat toe tastbare resultaten te identificeren, alsook de uitvoering van de activiteiten te controleren. De meeste particuliere vierde pijlverenigingen beschikken immers over relatief weinig constant inzetbare medewerkers. De ontwikkeling en uitvoering van (kleinschalige) projecten is misschien minder ambitieus, maar getuigt wel van een zekere zin voor realisme voor wat kan uitgevoerd worden.

Dit betekent tevens dat van de in deze studie onderzochte projectensteun slechts weinig (vierde pijler)initiatieven de structurele oorzaken van armoede en andere problemen aanpakken. De oorzaken van bijvoorbeeld gebrekkige gezondheidszorg, onderwijs, en landbouwontwikkeling, zijn in hoge mate te wijten aan het onder meer gebrek aan factoren zoals een adequate lokaal, regionaal of nationaal bestuur, ongelijke machtsstructuren in een regio, technische capaciteiten van de verantwoordelijke actoren, algemeen gebrek aan financiële middelen. Boudweg gesteld, doen de meeste initiatieven aan symptoombestrijding. In die zin zijn de onderzochte initiatieven complementair aan de ontwikkelingsinitiatieven die de structurele oorzaken trachten aan te pakken.

Ten slotte blijkt uit de studie dat de bestudeerde projectensteun, uitzonderingen daargelaten, in het beste geval indirect de capaciteiten van lokale partners versterkt. Zoals eerder gezegd, is de ontwikkeling en uitvoering van een project is in eerste instantie gericht op het behalen van tastbare resultaten. Organisatieversterking is vager en moeilijker te communiceren aan potentiële donoren. De rol die deze laatste spelen in de keuze van interventie mag om die reden niet onderschat worden. Vooral particuliere vierde pijlerverenigingen zijn immers voor hun financiering in hoge mate afhankelijk van lokale overheden en individuele gevers – donateurs die vaak concrete resultaten in de vorm van gebouwen, aantal financiële adoptiekinderen, materiaal en dergelijk, als bewijs van de goede besteding van hun geld willen zien.

2. Aanbevelingen voor de provincie West-Vlaanderen

2.1 Belang van provinciale steun

Deze studie beoogde niet een evaluatie te maken van de provinciale steun of de werking van het Provinciaal Noord-Zuid Centrum. Toch leverden de interviews en de enquête informatie over het belang van deze steun voor de werking van de partnerschappen.

De mogelijkheden tot subsidiëring, zijn met stip de belangrijkste bijdrage. Deze en andere studies (zie bijvoorbeeld De Bruyn & Huyse, 2009) tonen dat de provincies een voorname bron van inkomsten zijn voor Vlaamse vierde pijlerverenigingen. Uit dit onderzoek bleek dat dit tevens geldt voor Zuidelijke partners. Ook het beschikbare bedrag wordt zeer op prijs gesteld. Zonder de West-Vlaamse steun zouden sommige projecten nooit of veel moeilijker gefinancierd zijn geworden.

Ten tweede vormt de financiële steun een vorm van erkenning voor de inzet van deze verenigingen, zowel in het Noorden als het Zuiden. Het feit dat deze steun al enkele decennia loopt, benadrukt het engagement van de provincie.

Een derde bijdrage ziet men in de raad en het advies van het PNZC. Menig initiatief meldde dat de medewerkers van de provincie constructieve kritiek leverden en degelijke adviezen gaven. De aangeboden opleidingen spelen tevens in op concrete behoeften.

Tot slot verschaft de provincie gelegenheden om de eigen vereniging te promoten bij een breder publiek en met andere organisaties in contact te komen.

2.2 Aanbevelingen

Financiële steun voor advies en consultatie

Op dit ogenblik is het niet mogelijk om technische steun in te huren voor de versterking van een organisatie of project in het Zuiden. Een aantal partnerschappen spraken echter deze behoefte uit. Enerzijds was dit op het vlak van specifieke expertise voor de uitvoering van een complex project, waarover men zelf de nodige kennis ontbreekt. Een partnerschap actief in de DR Congo heeft bijvoorbeeld een microfinancieringsinstelling opgericht, maar ontbeert duidelijk de financiële en boekhoudkundige know-how om dit project tot een goed einde te brengen. Zo zijn er te weinig klanten die de kredieten terugbetalen. Hier zou een lokale specialist in microfinanciering een oplossing kunnen bieden.

Anderzijds komen partnerschappen in de problemen wanneer hun organisaties te snel groeien, door alsmaar meer projecten uit te voeren. Op een gegeven moment resulteert dit in een organisatorische crisis. Een specialist in management kan soelaas brengen. De grote Indische NGO waarover we eerder spraken (§5 hoofdstuk 4 en §2, hoofdstuk 5), is bijvoorbeeld op enkele jaren tijd uitgegroeid tot één van de belangrijkste civiele organisaties in het zuiden van Tamil Nadu. Ze is nu actief in de landbouw, het onderwijs, de gezondheidszorg en noodhulp. Tijdens dit gehele groeiproces was één persoon verantwoordelijk voor de gehele werking. Op de duur was het dan ook duidelijk dat het beheer van de organisatie geherstructureerd diende te worden. De Indische NGO heeft subsidies gekregen van een Engelse NGO om een specialist ter zake in te huren om dit proces te begeleiden.

Verdere coördinatie met andere overheden

Naast de provincies ondersteunen tal van gemeentelijke overheden en de Vlaamse overheid op verschillende manieren vierde pijlverenigingen. In de laatste jaren is gelukkig niet enkel de ondersteuning toegenomen, maar ook de samenwerking tussen deze overheden. We pleiten dan ook voor een verdere coördinatie van de activiteiten. Daarbij komt dat er nog steeds een grote kloof bestaat tussen de drie andere pijlers en de vierde – misschien niet meer zozeer op het vlak van erkenning, maar zeer zeker wat betreft de kennis over elkaar. Nationale agentschappen en NGO's zijn vaak niet op de hoogte van de aanwezigheid van

vierde pijlerinitiatieven in de Zuidelijke regio waar ook zij actief zijn. De provincie (evenals andere regionale overheden) kunnen hier een nuttige rol vervullen als verspreider van informatie naar de andere overheden en NGO's. Alleen al het coherent bijhouden van de gesubsidieerde projecten en verenigingen, alsook hun activiteiten en de sectoren waarin men intervenueert, is een belangrijke bron van informatie.

Opleiding, promotie en netwerking

Het advies, de opleiding en de mogelijkheden tot netwerking en promotie werden zeer op prijs gesteld door de verenigingen. Deze activiteiten dienen dan ook verder te worden gezet. Als inspiratie en om de provinciale en regionale werking op elkaar af te stemmen, verwijzen we hier naar de evaluatie van het vierde pijlersteunpunt, dat in het begin van 2011 werd uitgevoerd en waar de behoeften van vierde pijlerverenigingen aan bod kwamen (South Research, 2011). Specifiek voor hun rol in het Noorden verwijzen we naar een onderzoek dat binnenkort verschijnt en werd uitgevoerd door de vzw Djapo. Dit onderzoek gaat in op de vraag wat de noden zijn van vierde pijlerverenigingen in Vlaamse Brabant om aan ontwikkelingseducatie te doen. In de enquête hebben we de verenigingen zelf gevraagd om advies te geven aan beginnende verenigingen. Dit advies kan als inspiratie dienen voor nieuwe onderwerpen voor opleidingen. We sommen ze hieronder op:

- betrouwbare partners vinden;
- het belang van en manieren om de lokale context te kennen;
- het respecteren van de lokale cultuur;
- het inwinnen van advies en de zoektocht naar samenwerking;
- het bevorderen van de betrokkenheid en participatie van de lokale partners;
- opvolging van projecten vanuit België;
- hulp die verder gaat dan geld;
- van concreet project naar structurele veranderingen;
- realistische verwachtingen scheppen;
- geduld uitoefenen en langdurig engagement tonen.

Nieuwe verenigingen betrekken

In veertig jaar tijd heeft de provincie minstens 633 verenigingen bereikt in West-Vlaanderen. Alhoewel dit aantal indrukwekkend is, vinden bepaalde verenigingen hun weg nog niet naar het PNZC. Geografisch merkten we dat verenigingen die niet tot de grote stedelijke centra behoren, noch in de buurt van Roeselare waar het PNZC zich bevindt, wellicht ondervertegenwoordigd zijn. Partnerschappen met migrantenverenigingen en de institutionele vierde pijler waren tevens in beperkte mate aanwezig. Deze laatste hebben weliswaar waarschijnlijk

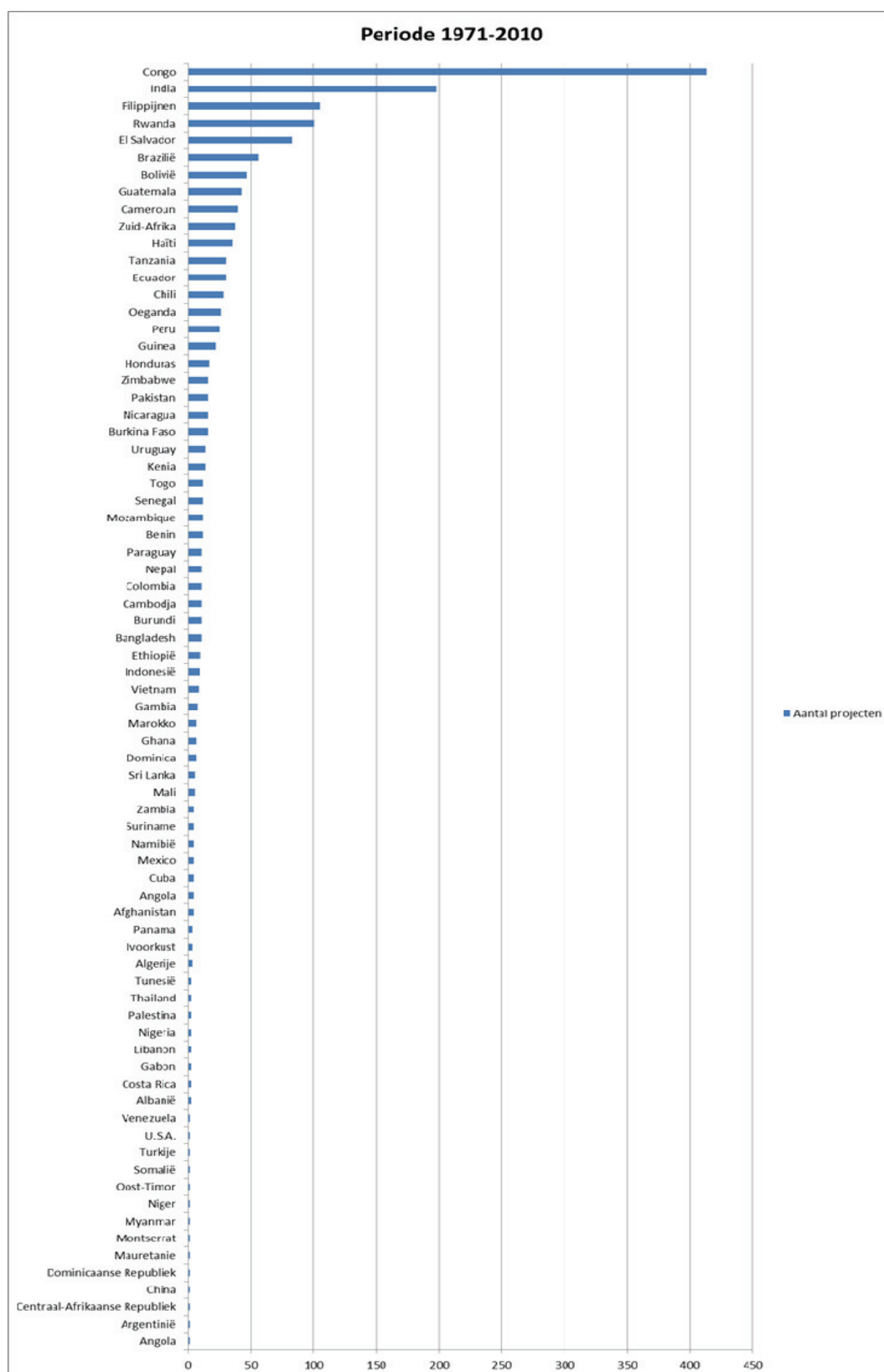
toegang tot eigen financiële kanalen, maar hun ervaringen kunnen andere initiatiefnemers inspireren.

BIJLAGE

		Initiatiefnemer	Activiteiten in Noordwerking	Activiteiten in Zuidwerking
Institutionele vierde pijler	OS nevenactiviteit of bijkomend doel	Ministeries en overheidsdiensten en andere bestuursniveaus	Financiering	Financiering Capaciteitsversterking
		Sociale bewegingen (vakbonden, ziekenfondsen, boerenorganisaties,...)	Politieke lobby Sensibilisatie Inzameling middelen	Financiering Vorming en opleiding Capaciteitsversterking Inzet van expertise
		Jeugdbeweging	Sensibilisatie Inzameling middelen	Financiering Technische hulp Inleefreizen
		Sociale instellingen (scholen, ziekenhuizen,...)	Sensibilisatie Inzameling middelen	Financiering Technische hulp Inzet van expertise
		Culturele instellingen (theaters, muziektempels,...)	Cultuurpromotie	Financiering Inzet van expertise Cultuurpromotie Capaciteitsversterking
		Religieuze instellingen	Inzameling middelen	Financiering Technische hulp
		Bedrijven	Financiering Eerlijke handel	Financiering Eerlijke handel
		Coöperatieven	Financiering Eerlijke handel	Financiering Eerlijke handel
	OS bijkomend of hoofddoel	Stichtingen	Financiering	Financiering
		Solidaire financiers	Financiering	Financiering
		Initiatiefnemer	Activiteiten in Noordwerking	Activiteiten in Zuidwerking
Particuliere vierde pijler	OS hoofddoel	migrantenverenigingen, professionelen, vriendengroepen, verenigingen,...	Politieke lobby Sensibilisatie Cultuurpromotie Inzameling middelen Eerlijke handel	Financiering Technische hulp Vorming Begeleiden van vrijwilligers, stages, inleefreizen Capaciteitsversterking
	OS Bijkomend doel of nevenactiviteit	sportclubs, amateurtoneelgezelschappen, initiatieven binnen institutionele structuur zonder medeweten, erkenning of steun van die structuur	Politieke lobby Sensibilisatie Cultuurpromotie Inzameling middelen Eerlijke handel	Financiering Technische hulp Vorming Begeleiden van vrijwilligers, stages, inleefreizen Capaciteitsversterking

Bron: De Bruyn & Huyse, 2009, p. 131

Figuur B1 Een indeling van de vierde pijler

Bron: Steunpunt Sociale Planning West-Vlaanderen, op basis van databank van het PNZC, 2011

Figuur B2 Partnerlanden van verenigingen

BIBLIOGRAFIE

- Bouzoubaa H. & Brok M. (2005), *Particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking*, Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen.
- De Bruyn T. & Godin J. (2010), *L'émergence de nouveaux acteurs de la solidarité internationale en Wallonie et à Bruxelles: une enquête exploratoire sur le 'quatrième pilier'*, Volens, Brussel en HIVA-Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving, Leuven.
- De Bruyn T. & Huyse H. (2009), *De vierde pijler van ontwikkelingssamenwerking, Voorbij de eerste kennismaking*, VAIS, Brussel.
- Develtere P. (2009), *De vrije markt van de ontwikkelingssamenwerking*, Davidsfonds, Leuven.
- Develtere P. & Stessens J. (2007), *De vierde pijler van de ontwikkelingssamenwerking, De opkomst van de levensverbeteraar*, VAIS/HIVA-Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving, Brussel/Leuven.
- Kinsbergen S. & Schulpen L. (2010), *De anatomie van het PI*, CIDIN, Nijmegen.
- Maslow A.H. (1943), 'A Theory of Human Motivation', in *Psychological Review*, Nr. 4, Vol. 50, p. 370-396.
- PSO (2004), *Monitoring en evaluatie van capaciteitsopbouw, Beleid en instrumenten, Een PSO-handleiding*, PSO, Den Haag.
- Schulpen L. (2007), *Development in the 'Africa for Beginners', Dutch Private Initiatives in Ghana and Malawi*, CIDIN, Radboud University Nijmegen, Nijmegen.
- South Research (2011), 'Eindverslag Toekomstconferentie', *Het vierde pijlersteunpunt zet bakens uit voor de toekomst*, 7 april 2011, VAIS, Brussel.
- Van Ongevalle J., Wallyn B., Geerts S. & Bont S. (2011), *Rapport actieonderzoek effectiviteitsmeting van draagvlakversterkende activiteiten*, PULSE/HIVA-Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving, Brussel.
- Vossen, M. (2008), *Eerste hulp bij ontwikkelingssamenwerking*, Het Wereldpodium, Tilburg
- Vossen, M. (2009), 'Goed bezig!?', column voor de conferentie *Voorstelling studie 4de pijler – voorbij de eerste kennismaking*, georganiseerd door VAIS, 16 juni 2009, Brussel.